

ИМКЭ
ИНТЕРНАЦИОНАЛ
В КАЗАХСТАНЕ

БИБЛИОТЕКА ПЕРВОГО ПРЕЗИДЕНТА
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН – ЕЛБАСЫ

ЦЕНТР
ПО ИЗУЧЕНИЮ КИТАЯ

«ЭНЕРГЕТИКАЛЫҚ ЖІБЕК ЖОЛЫ: ОРТАЛЫҚ АЗИЯДАҒЫ МҰНАЙ-ГАЗ ҮНТІМАҚТАСТЫҒЫНЫҢ ҚОРЫТЫНДЫЛАРЫ МЕН БОЛАШАҒЫ»

Халықаралық ғылыми конференциясының баяндамалар жинағы

«ЭНЕРГЕТИЧЕСКИЙ ШЕЛКОВЫЙ ПУТЬ: ИТОГИ И ПЕРСПЕКТИВЫ НЕФТЕГАЗОВОГО СОТРУДНИЧЕСТВА В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ»

Сборник докладов международной научной конференции

29.09.2021

КННК ИНТЕРНАЦИОНАЛ
В КАЗАХСТАНЕ

БИБЛИОТЕКА ПЕРВОГО ПРЕЗИДЕНТА
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН – ЕЛБАСЫ

ЦЕНТР
ПО ИЗУЧЕНИЮ КИТАЯ

**«ЭНЕРГЕТИКАЛЫҚ ЖІБЕК ЖОЛЫ:
ОРТАЛЫҚ АЗИЯДАҒЫ МҰНАЙ-ГАЗ ЫНТЫМАҚТАСТЫҒ**
Халықаралық ғылыми конференциясының
баяндамалар жинағы

**«ЭНЕРГЕТИЧЕСКИЙ ШЕЛКОВЫЙ ПУТЬ:
ИТОГИ И ПЕРСПЕКТИВЫ НЕФТЕГАЗОВОГО СОТРУДНИЧЕСТВА
В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ»**
Сборник докладов
международной научной конференции
29.09. 2021

Нұр-Сұлтан 2021

Нур-Султан 2021

МАЗМҰНЫ

Конференцияның ресми ашылуы

Бақытжан Темірболат8

Пленарлық сессия

Әсет Мағауов10

Чжан Сяо11

Манарбек Қабазиев13

Чжан Чэн У16

Бірінші сессия

Сунь Чжуанчжи18

Марат Шибұтов19

Фэн Юйцзюнь21

Еркін Байдаров23

Умид Арипджанов31

Болат Үсенов33

Екінші сессия

Наргиза Мураталиева34

Лю Цянь38

Антон Бугаенко39

Фуци Сюэ45

Дэниэл Ранджбар, Сакен Мукан, Эльмира Саудабекова46

АЛҒЫСӨЗ

2021 жылғы 29 қыркүйекте ҚР Тұңғыш Президент – Елбасы кітапханасында «Орталық Азиядағы энергетикалық Жібек жолы: мұнай-газ ынтымақтастығының қорытындылары мен перспективалары» атты халықаралық конференция ұйымдастырылды. Іс-шараға Қазақстан, Қырғызстан, Қытай және Өзбекстан мемлекеттік органдарының, бизнес-құрылымдарының, ми орталықтарының, университеттерінің өкілдері қатысты. Ғылыми пікірталасты ұйымдастыру бойынша Қазақстандағы Қытайды зерттеу жөніндегі Қазақстандық Орталық және Интернационал ҚҰМК (Қытай ұлттық мұнай корпорациясы) серіктестер болды.

Бұл сараптамалық іс-шара Қазақстан Республикасы тәуелсіздігінің 30 жылдығына орай, ҚР ұлттық экономикасының тұрақты дамуындағы энергетикалық сектордың ерекше маңыздылығын атап өтуге бағытталған. Тағдырдың жазуымен Орталық Азия елдерінің жер қойнауында көп мөлшерде орналасқан мұнай мен газ (басқа да энергия көздері сияқты) біздің өңірімізді дамытудың сенімді қозғалтқышына айналғаны құпия емес қой.

Бұл энергия ресурстарының ірі қорлары жаһандық энергетикалық қауіпсіздікті қамтамасыз етуде өңірдің ерекше рөлін, әлемдік қоғамдастықтың біздің елдерімізге деген жоғары қызығушылығын тудырды және жоғары инвестициялық тартымдылықты айқындайды. Үш онжылдық ішінде энергия ресурстары Қазақстан Республикасының мемлекеттік дамуында, оның егемендігін нығайтуда, реформалар жүргізуде және экономикалық жаңғыртуда, инвестициялық капиталды тартуда, орнықты және перспективалы даму үшін ірі қаржы резервтерін құруда ерекше рөл атқарып келеді.

ҚР Тұңғыш Президент – Елбасы Н.Ә. Назарбаев Қазақстан тәуелсіздігінің алғашқы күндерінен бастап мұнай-газ саласын кешенді дамыту бойынша міндеттер қойды. Мақсатты саясаттың арқасында Қазақстан 30 жыл ішінде өзінің мұнай-газ саласына 114 млрд. астам АҚШ долларымен шетелдік инвестициялар тартты. Бұл капитал Қазақстандық экономика өсімінің және Қазақстанның әлемдік энергетикалық картадағы орнын нығайтудың қуатты драйверіне айналды.

Биылғы жылы мұнай-газ компанияларының басшылары – шетелдік инвесторлар кеңесінің мүшелерімен жұмыс кездесуінде Қазақстан Республикасының Президенті Қ.К. Тоқаев мұнай-газ саласы еліміздің жалпыұлттық прогресінде әрдайым маңызды рөл атқарғанын атап өтті. Оның пікірінше, технологиялық өзгерістерге қарамастан, сала ел экономикасының қозғаушы күші болып қала береді. Қ. К. Тоқаев Қазақстан мұнайға бай мемлекет болғандықтан, қолда бар әлеуетті барынша және тиімді пайдалануға міндетті деп есептейді.

Мұнай-газ саласын дамытумен қатар, біздің еліміз энергия ресурстарын экспорттаудан түсетін кірістерге де барынша прагматикалық түрде иелік етеді. 2003 жылдан бастап ҚР Тұңғыш Президентінің шешімі бойынша мұнай-газ секторынан

түсетін кірістер Ұлттық қорға жіберіледі, онда бүгінде 57 млрд. жинақталған. 2007-2009, 2011 жылдардағы оңайға соқпаған жаһандық дағдарыстардың, әлемдік нарықтардағы құбылмалылықтың және COVID-19 пандемиясының күрделі жылдарында қазақстандық Ұлттық қорының резервтері мемлекетке сыртқы шок трендтерін басуға нақты көмектескені біздің есімізде.

Демек, осы онжылдықтардағы сынақтар көрсеткендей, Елбасының шешімі сындарлы және уақытылы болды. Жалпы алғанда, энергетикалық сектор – біздің экономикамыздың өзегі, бәрін дамытуға ықпал етеді. Осыған байланысты, сарапшылардың назарын осы стратегиялық секторға аудару туралы шешім қабылданды. Энергия ресурстарын барлау мен өндіруден басқа, мұнай-газ саласын дамытудағы маңызды міндет – өндірілетін мұнай-газ ресурстарының әлемдік нарықтарға экспортын әртараптандыру болып отыр.

Біздің еліміз, бүкіл Орталық Азия өңірі сияқты, теңізге мүлде қол жеткізе алмайтын энергия ресурстарын әлемдегі санаулы экспорттаушылардың бірі болып табылатыны белгілі.

Сәйкесінше, ҚР мен көршілердің экспорттық мүмкіндіктері әуел бастан шектеулі. Бұл «географиядан кек алудың» бір түрі, әйгілі геосаясат ғалымы Р.Каплан өзінің кітабында әртүрлі мемлекеттердің ландшафтының осындай шектеулі ерекшеліктерін атайды. Осыған байланысты осы жылдар ішінде Қазақстан барлық ықтимал бағыттарда құбыр желілерінің теңгерімді желісін дамыту бойынша белсенді күш-жігер жұмсады.

Бүгінгі таңда солтүстікке, батысқа және шығысқа қарай созылып жатқан әрбір құбыр – еліміздің үлкен дипломатиялық жеңісі. Мұнай мен газ сыртқы нарықтарға жіберілетін әрбір құбыр – мемлекетке елеулі пайда әкеледі және оның орнықты өсуіне жәрдемдеседі. Шынында да, осы құбырлардың әрқайсысының артында титаникалық саяси күш-жігер, қиын келіссөздер, күрделі есептеулер, білім, инвестициялар және тағы басқалар бар, олар сәтті қасбеттің және инженерлік құрылымдардың күрделі техникалық дизайнының артында мәңгіге жасырылған.

Сондықтан, тарихқа қайта оралсақ, неліктен құбырларға ең жоғары деңгейде баса назар аударылатындығын көреміз. Мысалы, ҚР Тұңғыш Президент – Елбасы Н.Ә. Назарбаев біздің энергия ресурстарының экспортын әртараптандырған, мемлекеттің тәуелсіздігін нығайтқан және әлемдік энергетикалық нарықта оның мүмкіндіктерін кеңейткен мұнай- және газ құбырларының келіссөздері мен ашылуына әрқашан жеке өзі қатысты. 2021-2022 жылдар кезеңі Қазақстан, Орталық Азия елдері және Қытай арасындағы мұнай-газ инфрақұрылымдық жобалар үшін нышандық кезең.

Бірінші желісі 2005 жылғы желтоқсанда басталған «Қазақстан-Қытай» мұнай құбыры 15 жылдық жұмыс шебінен өтті. «Атасу-Алашанькоу» және «Кеңқияқ-Құмкөл» желілерінің жоғары технологиялық инфрақұрылымы Қазақстанның мұнай экспортының әртараптандырылуын кеңейтті және ҚХР-ға мұнайды тұрақты жеткізу, энергия ресурстарын тұтынудың тез өсіп келе жатқан және әлемдегі аса ірі нарығы мүмкіндігін ашты. «Қазақстан-Қытай» магистральдық құбырлар жүйесінің өңірлік энергетикалық ынтымақтастық үшін стратегиялық маңызы бар, өйткені, Ресей Батыс Сібірден Атасу мұнай терминалында Омбы (Ресей) – Павлодар (Қазақстан) – Шымкен

Түркменабад (Түрікменстан) мұнай құбырымен жалғау арқылы мұнай тасымалдау үшін де пайдаланылады.

2009 жылы іске қосылған «Орталық Азия-Қытай» газ құбыры екінші 10 жылдыққа аяқ басты. Жұмыс істеген жылдар ішінде газ құбыры Орталық Азиядағы ең ауқымды газ беру жүйесіне айналды және өңірдің әлеуметтік-экономикалық дамуына оң әсер етуде. Газ құбырының Орталық Азия үшін де, Қытай үшін де стратегиялық маңызы бар. Ол газ құбырының төртінші тармағы (D желісі) аяқталғаннан кейін кооперацияға қосылатын Орталық Азияның барлық бес елі – Түркіменстанды, Қазақстанды, Өзбекстанды, сондай-ақ Қырғызстан мен Тәжікстанды біріктірген өңірдегі алғашқы инфрақұрылымдық жоба болды.

Неліктен бұл инфрақұрылымдық жобалар ерекше тартымды? Осы жобалар есебінен біздің еліміз шетелдік серіктестермен ынтымақтаса отырып, Батыс пен Шығыс елдеріне құбыр желілерінің тармақталған желісін салғанынан бастау керек. Енді бұл жүйе нышандық түрде энергетикалық Жібек жолы деп аталады. Нәтижесінде, қазіргі жағдайда Орталық Азия Еуропа мен Азияның экономикалық өзара байланысын нығайту жөніндегі өзінің табиғи геоэкономикалық рөлін қайта қалпына келтіреді.

Біздің аймақ пен ҚХР арасындағы энергетикалық диалогта барлық маңызды компоненттер бірікті: 1990-шы жылдардан бастап Қытай белсенді көтеріле бастады және оған энергия ресурстары қажет болды. Ал Орталық Азия елдері сол кезеңде тәуелсіздік алып, экономиканың маңызды салаларында сенімді серіктестер мен инвесторлар іздеді.

Осы құбыржол жобаларының арқасында Қазақстанның өңірлік энергетикалық хаб ретіндегі рөлі де айтарлықтай өсті. 2000 жылдары «Қазақстан-Қытай» мұнай құбыры салынды, ол бойынша бүгінде Қазақстан мен Ресейден көмірсутектер Шығысқа экспортталады. Бұдан әрі Қазақстан аумағы бойынша «Орталық Азия-Қытай» магистральдық газ құбырының желілері салынды, ол өңірдің бірнеше елдерін біріктіре отырып, «көгілдір отынды» Түрікменстаннан Қытай нарығына жібереді.

Бұл саяси лексикада нені білдіреді?

Бірнеше мың шақырымға созылған құбырдың барлық техникалық параметрлері мен бірегей инженерлік шешімдерінен барлық Орталық Азия республикалары үшін маңызды әсер көрінеді. Мысалы, «Орталық Азия – Қытай» магистральдық газ құбыры – біздің өңірдегі біріктіруші, байланыстырушы фактор. Асыра айтпай-ақ, дәл осы газ құбыры біздің барлық елдерімізді бір ауқымды экономикалық және инфрақұрылымдық жобада біріктірді.

Нәтижесінде таза экономикалық жоба қазір үйлесімді және өзара тиімді Орталық Азия кооперациясының үлгісі болып отыр. Ал Қазақстан өзінің географиялық артықшылықтары есебінен Еуразияның орталық бөлігінен ірі әлемдік тұтыну нарығы – Қытайға энергия ағындарының орталық байланыстырушы элементіне айналды. Айта кетері, жыл сайын ҚХР-да шамамен 320 млрд текше метр газ және 4,7 млрд баррель мұнай тұтынылады.

Осылайша, Орталық Азия өңірінен ҚХР-ға энергия ресурстарының тұрақты экспорты құбырлардың кең желісін салу арқылы ХХІ ғасырда Жібек жолының табысты тарихи жаңаруы мен перспективалық дамуы үшін парақ ашты, онда Қазақстан – Ұлы Дала Ел – маңызды байланыстырушы рөл атқарады. Бұл – ірі геозкономикалық «Бір белдеу, бір жол» мегажобасының 2013 жылы дәл Қазақстан астанасында жариялану себептерінің бірі. Бұл мүлдем басқа үлкен оқиға.

БАҚЫТЖАН ТЕМІРБОЛАТ

ҚР Тұңғыш Президенті— Елбасы кітапханасының директоры

Құрметті конференцияға қатысушылар!

Ханымдар мен мырзалар!

Қазақстан Республикасының орасан зор энергетикалық әлеуеті бар, осы саладағы өндірісі мен экспорты елімізді әлемдік энергетикалық дипломатияның маңызды ойыншысына айналдырады.

30 жыл бойы энергия ресурстары Қазақстан Республикасының мемлекеттік дамуында, оның егемендігін нығайтуда, экономиканы реформалау мен жаңғыртуда, инвестициялық капитал тартуда, елдің тұрақты және болашақ дамуы үшін елеулі қаржы резервтерін құруда ерекше рөл атқарды.

Қазақстан мен Орталық Азия елдері халықаралық энергетикалық корпорациялармен ынтымақтастықты тиімді дамытуда. Біздің өңір арқылы мұнай мен газ әлемдік нарыққа шығатын стратегиялық құбырлар өтеді.

Бүгін бұл құбылыс Энергетикалық Жібек жолы деп аталады және бүгін біз бұл мәселені конференцияда талқылаймыз.

Құрметті конференцияға қатысушылар!

Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президент – Елбасы кітапханасының атынан бүгінгі халықаралық конференцияда сіздерге сәлем жолдаймын.

Біздің серіктестерімізге – Қазақстан Республикасының Энергетика министрлігіне, Қазақстандағы Интернационал ҚҰМК-на және Қытайды зерттеу жөніндегі Қазақстандық орталыққа алғысымды білдіргім келеді.

Бүгін біздің іс-шарада баяндама жасайтын барлық сарапшыларды қарсы аламыз.

Осы ғылыми конференция Қазақстан Республикасы тәуелсіздігінің 30 жылдығы жылында Қазақстанның ұлттық экономикасының тұрақты дамуында мұнай-газ секторының ерекше маңыздылығын атап көрсетуге бағытталған.

Халықаралық энергетикалық ынтымақтастық Еуразияда энергетикалық қауіпсіздікті қамтамасыз етуге ықпал ететін маңызды өңірлік хаб ретінде Орталық Азия бойынша көршілермен әріптестікте еліміздің қалыптасуына ықпал етеді.

Орталық Азияның әлемдегі ең ірі мұнай және газ қоры бар екені баршаға мәлім. Бұл оның жаһандық энергетикалық қауіпсіздікті қамтамасыз етудегі ерекше рөлін, әлемдік қоғамдастықтың біздің өңірге деген жоғары қызығушылығын негіздейді және оның жоғары инвестициялық тартымдылығын айқындайды.

Орталық Азия өңірі мұнай-газ саласының прогрессивті дамуына көп жағынан жәрдемдесетін шетелдік инвесторлармен ынтымақтастық үшін ашық.

Соңғы үш онжылдықта АҚШ, Франция, Ұлыбритания, Италия, Ресей, Үндістан, Қытай және т.б. энергетикалық корпорациялар аймақтың мұнай-газ саласына стратегиялық инвесторлар болды.

Қазақстан туралы айта отырып, ҚР Тұңғыш Президент – Елбасы Н. Ә.Назарбаев тәуелсіздіктің алғашқы күндерінен бастап мұнай-газ саласын кешенді дамыту бойынша міндеттер қойды.

Елбасының мақсатты саясатының арқасында Қазақстан 30 жыл ішінде өзінің мұнай-газ саласына 114 млрд. астам шетелдік инвестициялар тартты.

Бұл капитал Қазақстан экономикасы өсуінің қуатты драйверіне айналды, ал Қазақстанның Тұңғыш Президентінің шешімі бойынша энергия ресурстарының өсіп келе жатқан экспортынан түсетін кірістер Ұлттық қорға жіберіледі.

Міне, көп жылдар бойы бұл мемлекеттік стратегиялық резерв Қазақстанды орнықты дамыту мен жаңғыртуды жалғастырудың факторы болып отыр.

Мұнай-газ саласын дамытудағы маңызды міндет өндірілетін мұнай-газ ресурстарының әлемдік нарықтарға экспортын әртараптандыру болып отыр.

Үш онжылдық ішінде теңдестірілген халықаралық ынтымақтастықтың нәтижесінде, Қазақстан Республикасы Тұңғыш Президентінің күш-жігерінің арқасында біздің еліміз шетелдік әріптестермен ынтымақтастықта Батыс пен Шығыс елдеріне құбыр желілерінің тармақталған желісін салды.

Осылайша, Қазақстан шетелдік инвесторлармен және энергия ресурстарын импорттаушылармен өзара тиімді ынтымақтастықтың арқасында бүкіл Орталық Азияның тұрақты өсуіне ықпал ететін қазіргі заманғы энергетикалық Жібек жолын дамытудың негізін қалыптастырды.

Нәтижесінде, қазіргі жағдайда Еуразияның орталық бөлігі Еуропа мен Азияның экономикалық өзара байланысын нығайту бойынша өзінің табиғи геоэкономикалық рөлін қайта қалпына келтіруде.

Көпвекторлы өзара іс-қимыл шеңберінде энергетикалық Жібек жолы құрылысының стратегиялық бағыттарының бір – ҚХР-мен ынтымақтастық.

1990-шы жылдардың соңында Қазақстан мен Орталық Азия елдерінің Қытаймен кен орындарын әзірлеу және энергия ресурстарын тасымалдауға арналған құбыржолдар салу туралы шарттарға қол қоюы өңірдің мұнай-газ саласын дамытуды әртараптандырудағы нақты қадам болды.

Осы жобалардың арқасында Қазақстанның өңірлік энергетикалық хаб ретіндегі рөлі айтарлықтай өсті. 2000 жылдары «Қазақстан – Қытай» мұнай құбыры салынды, ол бойынша бүгінде Қазақстан мен Ресейден көмірсутектер шығысқа экспортталады.

Бұдан әрі Қазақстан аумағы бойынша «Орталық Азия-Қытай» магистральдық газ құбырының желілері салынды, ол өңірдің бірнеше елдерін біріктіре отырып, «көгілдір отынды» Түрікменстаннан Қытай нарығына жібереді.

Осылайша, бұрын негізінен солтүстік-батыс бағытта бағытталған Орталық Азия мұнайы мен газы Қазақстанның прагматикалық көпвекторлы саясатының арқасында энергия ресурстарын тұтынудың аса ірі әлемдік нарығы – Қытайға тікелей жол ашты.

Одан әрі қарай Орталық Азия өңірінен ҚХР-ға энергия ресурстарының экспорты құбырлардың кең желісін салу арқылы ХХІ ғасырда Жібек жолының табысты тарихи жаңаруы мен перспективалық дамуы үшін бет ашты, онда Қазақстан – Ұлы Дала Елі маңызды байланыстырушы рөл атқарады.

Спикерлер өз сөздерінде мұнай-газ секторының біздің елдеріміздің тұрақты дамуындағы маңыздылығын, Жібек жолы энергетикалық құрылысының жетістіктерін, Орталық Азиядағы энергетикалық дипломатияны дамытудағы қолданыстағы құбырлардың рөлін толық көрсететініне сенімдімін.

Біздің спикерлер өз сөздерінде мұнай-газ секторының біздің елдеріміздің тұрақты дамуындағы маңыздылығын, Жібек жолы энергетикалық құрылысының жетістіктерін, Орталық Азиядағы энергетикалық дипломатияны дамытудағы қолданыстағы құбырлардың рөлін толық көрсететініне сенімдімін.

ӘСЕТ МАҒАУОВ

Қазақстан Республикасының Энергетика Вице-министрі

Құрметті конференцияға қатысушылар, әріптестер!

Сіздерді Қазақстан тәуелсіздігінің 30 жылдық мерейтойына арналған бүгінгі іс-шарада көргеніме қуаныштымын.

Қазақстанның энергетикалық секторын дамытудағы Елбасының рөлі негіз қалаушы болып табылатыны сөзсіз, ол ел экономикасына \$114 млрд. астам доллар тікелей инвестициялар тартқан саланың дамуына елеулі серпін берді.

Тәуелсіздіктің қалыптасу кезеңінде ел алдындағы бірінші кезектегі міндет ішкі нарықтың қажеттіліктерін жабу үшін энергетикалық ресурстармен қамтамасыз ету болды. Өзбекстан және Түркіменстан елдерімен тығыз ынтымақтастық пен тату көршілік қарым-қатынастардың арқасында ішкі нарықтың мұнаймен және газбен қажеттілігін толық көлемде қамтамасыз ете алдық.

Тәуелсіздіктің қалыптасу кезеңінде ел алдындағы бірінші кезектегі міндет ішкі нарықтың қажеттіліктерін жабу үшін энергетикалық ресурстармен қамтамасыз ету болды. Өзбекстан және Түркіменстан елдерімен тығыз ынтымақтастық пен тату көршілік қарым-қатынастардың арқасында ішкі нарықтың мұнаймен және газбен қажеттілігін толық көлемде қамтамасыз ете алдық.

Қытайдың қарқынды дамып келе жатқан экономикасын ескере отырып, сондай-ақ өңірдің даму перспективаларын зерттей отырып, көршілерімізбен бірге Қытайға шикізат экспорттау үшін энергия ресурстарының өндірістік әлеуетін арттыру туралы бірыңғай түсіністікке келдік.

Осыған байланысты, Қазақстан энергетика саласын кешенді дамытуға және өндірілетін мұнай-газ ресурстарының өлемдік нарықтарға экспортын әртараптандыруға ерекше мән беретінін атап өткен жөн.

Осылайша, Қазақстан ҚР Тұңғыш Президенті Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың біздің стратегиялық әріптесіміз – Қытай Халық Республикасымен өзара тиімді және тығыз ынтымақтастығы арқасында заманауи энергетикалық Жібек жолын дамытудың негізін қалыптастыра алды. Тәуелсіздік жылдары энергия ресурстарын тасымалдау үшін екі маңызды құбыр салынды: 2006 жылы «Қазақстан-Қытай» мұнай құбыры және

2009 жылы «Қазақстан – Қытай» газ құбыры Жібек жолының барлық елдерін өзара жалғастырады.

Сонымен қатар, Орталық Азия елдерімен тату көршілік қарым – қатынастар 2006 жылы «Қазақстан-Қытай» магистральдық құбырын пайдалану басталғаннан бері мұнайдың жалпы көлемінің шамамен 147 млн.тоннасын және 2013 жылдан бастап газдың жалпы көлемінің 44,3 млрд. м³-ін «Сарыбұлақ-Зимұнай» және «Қазақстан-Қытай» газ құбырлары арқылы Қытайға тасымалдауға мүмкіндік берді. Бұл цифрлар энергетикалық Жібек жолының өңірде ғана емес, жалпы әлемдік аренада маңыздылығын көрсетеді.

Пайдалануға берілген сәттен бастап бұл құбырлар жаңғырту және өткізу қабілетін арттыру үдерістерінен өтуді жалғастыруда, бұл Орталық Азия елдерінен энергия шикізатын экспорттау көлемін ұлғайтуға мүмкіндік береді.

Орталық Азия мұнайы мен газы стратегиялық әріптестерге үлкен сұранысқа ие болғандықтан және экспортты ұлғайту үшін үлкен әлеуетке ие болғандықтан, Орталық Азия елдерінің екіжақты және көпжақты қатынастарын одан әрі нығайту қажет деп санаймын.

Ынтымақтастық барысында Қытай өзін сенімді стратегиялық серіктес ретінде көрсете алғанын айта кету керек. Осыған байланысты, Қазақстанның жер қойнауын пайдалану жобаларына қатысатын CNPC компаниясының белсенді жұмысын атап өту қажет.

Сонымен қатар, Қазақстанның ішкі нарығында газға деген қажеттілік өсіп келе жатқанын, сондай-ақ елдің газ нарығын газ өндіруді ынталандыруға бағытталған үлкен реформалар күтіп тұрғанын атап өту қажет. Осыған байланысты біз Қытаймен газ саласындағы ынтымақтастықты одан әрі дамытуға ниеттіміз.

Жалпы, Қазақстанның мұнай-газ саласының инвестициялық тартымдылығын арттыру үшін реттеушілік және фискалдық жағдайларды жақсарту бойынша шаралар пысықталуда. Сондықтан, барлық мүдделі тараптарды жемісті ынтымақтастыққа шақырамыз.

ЧЖАН СЯО

ҚР-дағы ҚХР Төтенше және Өкілетті Елшісі

Құрметті ханымдар мен мырзалар, құрметті конференция қатысушылары!

Қытайды зерттеу орталығы Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президент – Елбасы кітапханасымен және Қазақстандағы Интернационал КНК-мен бірлесіп ұйымдастырған бүгінгі халықаралық ғылыми конференцияға қатысу мен үшін үлкен мәртебе. Конференцияға Қытай, Қазақстан, Өзбекстан және Қырғызстаннан келген барлық қатысушыларға сәлем жолдаймын. Қытай мен Орталық Азия елдері арасындағы дипломатиялық қарым-қатынастардың орнағанына 30 жыл толуына орай өткен

конференцияны уақытылы әрі орынды деп санаймын. Бұл бізге, бір жағынан, екіжақты және көпжақты энергетикалық ынтымақтастықтың қорытындыларын шығаруға, екінші жағынан, болашаққа жоспарлар белгілеуге мүмкіндік беретін сәт.

Дипломатиялық қарым-қатынастардың 30 жылы ішінде энергетикалық ынтымақтастық әрқашан маңызды рөл атқарды және Қытайдың Орталық Азия елдерімен жан-жақты қарым-қатынасында өзара жеңіске үлгі болды. Бұл ынтымақтастық біздің елдеріміздің саяси басшылығының ең жоғары назарын аударады, оған көп қаражат жұмсалды, ол бізге айтарлықтай пайда әкеледі. Бүгінгі таңда 4 газ құбыры: Қытай – Орталық Азия және 2 мұнай құбыры: Қытай – Қазақстан жұмыс істейді. Сондықтан бұл мұнай-газ құбырларына ешқандай асыра сілтеусіз «энергетикалық Жібек жолы» мәртебесін беруге болады.

CNPC түріндегі Қытай мұнай-газ алыптары осы жылдар ішінде ондаған миллиард АҚШ доллары мөлшерінде түрлі салықтар мен жарналар сала отырып, осы елдердің ұлттық энергетикалық секторының қалыптасуы мен дамуына баға жетпес үлес қосты. Орталық Азия елдерінде жұмыс істей отырып, Қытай мұнай-газ компаниялары да тәуелсіз республикаларда үлкен сұранысқа ие жоғары білікті кадрларды дайындады. «Белдеу және жол» бастамасының таралуымен Қытайдың Орталық Азия елдерімен энергетикалық ынтымақтастығы жаңа архитектураға енді. Барлау мен өндіруден басқа біздің ынтымақтастығымыз мұнай-химия және мұнай өңдеу салаларына дейін кеңейді. Дәстүрлі энергиядан басқа, біз жаңартылатын энергия көздеріне: жел, күн және т. б. кірістік. Алғашқы қадам да жасалды, мысалы, Жамбыл облысының Жаңатас қаласында қуаты 100 мегаватт гидроэнергетикалық станцияның бірлескен жобасы іске қосылды. Бұл Орталық Азиядағы ең ірісі, сондай-ақ жақында Алматы облысында қуаттылығы 50 мегаватт күн электр станцияларының бірлескен құрылысы аяқталды. Мұның бәрі осы елдердің отандық өнеркәсібіндегі олқылықты толтырды және олардың индустрияландыру процесін жеделдетті.

Экономикамызды жасыл және инновациялық дамуға трансформациялау аясында елдеріміздің инвестициялық-индустриялық ынтымақтастығының тереңдеуіне қарай, Орталық Азия елдерінің Қытаймен энергетикалық ынтымақтастығы дәстүрлі энергия ресурстарынан таза жаңартылатын энергия көздеріне терең қайта құрудан өтіп жатқанына сенімдімін. Бұл өз кезегінде соңғы технологиялармен жабдықталған бірқатар жаңа заманауи кәсіпорындардың пайда болуына әкеледі.

Қымбатты достар, бүкіл әлемді қамтыған пандемия жаһандық энергетикалық секторға қатты соққы берді, көптеген елдерде ол құлдырады. Климаттық өзгерістерге жауап ретінде энергетика салалары қарқынды өзгеріп отыр. Қытайда адам мен табиғаттың жасыл және үйлесімді өмір сүруін мемлекеттік стратегия ретінде дамыту туралы шешім қабылданды. Біз 2030 жылға қарай көміртегі шығарындыларының шыңына шығу және 2060 жылға қарай көміртегі бейтараптығына қол жеткізу үшін жасыл төмен көміртекті түрлендіруді күшейтеміз. Бұл үшін, әрине, біз титаникалық және үлкен күш-жігер жұмсаймыз, бірақ бұл біздің халықаралық қауымдастыққа берген ресми уәдеміз және біз оны міндетті түрде орындаймыз..

Қытай мен Орталық Азия елдерін жасыл төмен көміртекті және ұзақ мерзімді даму бойынша ортақ ұстанымдар біріктіреді. Менің пікірімше, орта-ұзақ мерзімді перспективада энергетикалық ынтымақтастық жетекші бағыттардың бірі ретінде бұрынғысынша біздің іскерлік ынтымақтастығымыздың іргетасы болып қала береді, өйткені біздің елдеріміздің халқының ұлттық қауіпсіздігі мен әл-ауқаты осыған байланысты. Біз бұдан әрі де Жібек жолы рухын, атап айтқанда: тең құқылы және өзара тиімді ынтымақтастықты, ашықтық пен инклюзивтілікті, бейбітшілік пен тату көршілікті басшылыққа алуға тиіспіз. Біріншіден, үкіметаралық органдардың үйлестіруді күшейтуіне, екіншіден, инвестицияларды ұлғайтуды жалғастыруға, үшіншіден, Орталық Азия елдерінде біртұтас индустриялық тізбекті қалыптастыру мақсатында индустриялық ынтымақтастықты жеделдетуге, және соңғысы, төртіншіден, таза энергияны пайдалану мен энергия пайдаланудың тиімділігін арттыру есебінен цифрлық трансформацияға және экологиялық ортаны қорғауға көшуге көңіл бөлу керек.

Құрметті ханымдар мен мырзалар!

Конференцияны ұйымдастырушыларға оны ҚХР-ның ұлттық мерекесі-бірнеше күннен кейін атап өтетін біздің Құрылған күнімізге орайластырғаны үшін өте ризамын. Қытай Компартиясының басшылығымен біз адам өмірін бірінші орынға қоямыз, пандемиямен абыроймен күресіп, экономиканың айтарлықтай жылдам әрі ұзақ өсуін қамтамасыз еттік. Биылғы жылдың бірінші жартыжылдығында Қытайдың ЖІӨ өсімі 12,7%-ды құрады. Қазір Қытайда қысқы Олимпиадаға дайындық қызу жүріп жатыр. Барлық нысандар аяқталды және сыналды. Қазіргі уақытта 1 миллиардтан астам қытайлықтарға коронавирустық инфекцияға қарсы вакцинаның екі компоненті егілді, сондықтан ашық, қызықты, қонақжай және қауіпсіз Бейжің барлық қонақтарды құшақ жая қарсы алады.

Қорытындылай келе, барлығыңызға белсенді қатысқаныңыз үшін тағы да алғыс айтамын және сіздерге денсаулық, бақыт және амандық тілеймін. Рахмет!

МАНАРБЕК ҚАБАЗИЕВ

*ҚР Сыртқы істер министрлігі жанындағы Сыртқы саяси зерттеулер институты
Басқарма төрағасының орынбасары*

XX ғасырдың аяғынан бастап әлемнің көптеген мемлекеттерінің қызметінде мемлекеттердің энергетика саласындағы өзара іс-қимыл мәселелері орталық орынға ие бола бастады.

Энергетиканың жаһандануы және энергетикалық өзара тәуелділіктің күшеюі жағдайында энергиямен тұрақты қамтамасыз ету проблемасын шешу қажеттілігі көптеген мемлекеттердің сыртқы саяси ведомстволарының энергетикалық бағыттағы белсенділігінің артуына және елдер арасындағы саяси коммуникацияның күрделенуіне алып келді.

Энергия ресурстары жаһандық саясаттың маңызды құрамдас бөлігіне айналды, ал іс жүзінде энергетикалық дипломатия және энергетикалық қауіпсіздік сияқты құндылықтар орнықты. Мен бүгін өз баяндамамды дәл осы тұрғыда жасағым келеді.

Энергетикалық Жібек жолы туралы айта отырып, біз Қытаймен ынтымақтастық туралы айтып отырмыз, ол маған менің көп жылғы Бейжіңдегі Қазақстан Елшілігінде кеңесші болып жұмыс жасауыма байланысты өте таныс.

Қазақстан, Орталық Азия елдері және ҚХР арасындағы Мұнай және газ саласындағы ынтымақтастық жөніндегі тарихи келісімдерге қол қоюдан бастап, ынтымақтастықтың жаңа дәуірі басталды.

Энергетикалық ынтымақтастықтың саяси аспектілеріне тоқталғым келеді.

Шетелдік саяси сараптаманы қарайтын болсақ, онда Орталық Азия елдері мен Қытай арасындағы мұнай-газ өзара іс-қимылы тақырыбы өте танымал. Бұл назар ҚХР-ның белсенді көтерілуіне және оның халықаралық қатынастардағы рөліне байланысты.

Қытайдың біздің аймақпен ынтымақтастық мәселелері талқыланған кезде, көптеген адамдар бұл қатынастарда не көп – геосаясат немесе экономика, тәуелділік немесе пайда ма деген сұраққа жүгінеді?

Мұнда жауап, дипломатия мен прагматизм көбірек дегенге барынша саяды.

Біздің аймақ пен ҚХР арасындағы энергетикалық диалогта барлық маңызды компоненттер бірікті: 1990-шы жылдардан бастап Қытай белсенді өсуді бастады және оған энергия ресурстары қажет болды. Ал Орталық Азия елдері сол кезеңде тәуелсіздік алып, экономиканың маңызды салаларында сенімді серіктестер мен инвесторлар іздеді.

Бұл тұрғыда Шанхай ынтымақтастық ұйымының негізінде сенімді саяси қатынастар орнатылған көршілерден неғұрлым сенімді не болуы мүмкін?

Сол кезде, бәріміздің есімізде, ШЫҰ Өңірлік диалог үшін, оның ішінде Экономикалық тақырып бойынша да маңызды алаңға айналды.

ШЫҰ өз кезегінде Орталық Азия елдері мен Қытай арасындағы сенімді қарым-қатынастарды қалыптастыруға мүмкіндік берді, содан кейін олар прагматикалық экономикалық, оның ішінде мұнай мен газ жөніндегі ынтымақтастыққа айырбасталды.

Айтпақшы, сол себепті ШЫҰ алаңында энергетикалық клуб құру идеясы бір кездері талқыланған болатын. Және бұл идеяның формуласы көп жағдайда бірдей болды: біздің өңіріміздің орасан зор энергетикалық әлеуеті және екінші жаһандық экономика – Қытайда энергия тұтынудың серпінді өсуі.

Шын мәнінде, бұл идея басқа форматта іс жүзінде Қазақстан, Ресей және Түркіменстаннан Қытайға мұнай мен газ аға бастаған құбыр желілері құрылысының есебінен жүзеге асырылды.

1990-шы жылдардың екінші жартысынан бастап Қытай Орталық Азияның энергия ресурстарына қызығушылық танытып отыр. Бұл кезеңде Қытайдың энергия импортының көп бөлігі Таяу Шығыстан келетін импортпен қамтамасыз етіледі, ал Бейжің жеткізу көздерінің шеңберін кеңейтуге тырысады.

ҚХР әлемнің көптеген елдерінде мұнай-газ өндірісіне белсенді инвестиция сала бастады. Жеткізілімдердің сенімділігі тұрғысынан Орталық Азиядан ресурстар

Қытайда тартымды болып саналады, өйткені оларды құрлықтағы инфрақұрылым бойынша тез және қауіпсіз жеткізуге болады.

Осылайша, энергетикалық дипломатия біздің өңір елдеріне тұрақты табыс көзін қамтамасыз етті.

Магистральдың жұмыс істеуі өндірілетін газды сату және оның транзиті есебінен кірістерді ұлғайтуға ғана емес, сонымен қатар газ құбырының кеңеюіне қарай оны толтыру үшін қажет болатын Орталық Азия елдеріндегі перспективалы кен орындарын барлау мен өндіруге инвестициялық капиталды тарту есебінен де ықпал етеді. Алайда, құбырлардың мәні мұнымен аяқталмайды.

Біздің көзалдымызда дамып келе жатқан энергетикалық Жібек жолының стратегиялық маңыздылығын түсіну үшін, мысалы, «Орталық Азия – Қытай» магистральдық газ құбыры біздің күрделі өңіріміздегі интеграциялаушы, байланыстырушы фактор болып табылатынын қосамын.

Бұл газ құбыры бүкіл Орталық Азия республикаларын бір ауқымды экономикалық және инфрақұрылымдық жобада біріктірді десек артық айтқандық болмайды. Барлық тараптар пайда көреді.

Осылайша, Түрікменстан, Өзбекстан және Қазақстан он жылдан бері Қытай нарығына табиғи газ экспорты аясында ынтымақтасып келеді. Қырғызстан мен Тәжікстан газ құбырының D желісінің құрылысы аяқталғаннан кейін кооперацияға қосылады деп күтілуде.

Болжам бойынша, бұл құбыр үшін табиғи газ бірнеше ондаған жылдарға жетеді. Жоспарлаудың мұндай ұзақ мерзімді көкжиегі біздің өңірде үйлесімді және өзара тиімді қатынастар құруға мүмкіндік береді.

Түрікменстанда газ құбырының салтанатты ашылуы кезінде Қазақстанның Тұңғыш Президенті Н.Ә. Назарбаев газ құбыры құрылысының жүзеге асырылуын – барлық қатысушы мемлекеттердің жетістігі деп атады.

Ол біздің елдеріміз ата-бабаларымыздың өсиеттерін бірлесіп орындап, Ұлы Жібек жолын жаңа қырынан жаңғыртып жатқанын айтты. Ежелгі бағыттар бойынша біздің елдеріміз заманауи автомобиль және темір жолдарын салуда, энергия ресурстары жеткізілетін қуатты құбырлар жүргізуде.

Қазақстан Республикасының Президенті Қ.К. Тоқаев бүгінде мұнай-газ саласын дамыту мәселелеріне көп көңіл бөледі. Қазақстан халқына Жолдауында Еліміздің Президенті Ұлттық геологиялық қызметті құру міндетін қойды.

Бұл геологиялық барлауға және жаңа кен орындарын іздестіруге инвестицияларды белсенді тарту үшін, оның ішінде Еуразиядағы табысты энергетикалық ынтымақтастықты дамытуды жалғастыру үшін маңызды.

Осылайша, көршілермен өнімді серіктестікте Қазақстанның, бүкіл Орталық Азия мен Қытайдың экономикалық әл-ауқатының өсуіне ықпал ететін ірі дипломатиялық жоба-энергетикалық Жібек жолы құрылысының жылнамасында маңызды беттер жазылуда.

Сөз соңында Қазақстан СІМ жанындағы Сыртқы саяси зерттеулер институты ұжымының атынан конференцияға қатысушыларға қызықты және жемісті пікірталастар тілегім келеді.

ЧЖАН ЧЭН У

*Мұнай-газды барлау және игеру жөніндегі
Қытай ұлттық компаниясының вице-президенті
(China National Oil and Gas Exploration and Development Company)*

Құрметті конференцияға қатысушылар!

Ең алдымен, Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті – Елбасы Нұрсұлтан кітапханасының қолдауымен өткізілетін Біздің Қытайды зерттеу орталығымен бірлескен конференцияға қатысқаныңдарыз үшін сәлемдесуге және ризашылығымды білдіруге рұқсат етіңіздер!

90-жылдардың басында Орталық Азия елдері мен Қытай арасында мемлекетаралық қатынастар орнағаннан кейін, өңірде мұнай-газ ынтымақтастығы саласын қоса алғанда, жаңа заманауи жағдайларда ежелгі Жібек жолын жаңғырту перспективалары ашылды. Бүгінде Қытай Ұлттық Мұнай-газ Корпорациясы өзара тиімді негізде Қазақстан, Түрікменстан, Өзбекстан, Тәжікстан және Қырғызстанда бірқатар бірлескен жобаларды табысты жүзеге асыруда.

Қытайда мың ли жолы алғашқы қадамнан басталады деген сөз бар. 24 жыл бұрын корпорацияның инвестициялық жолы «Ақтөбемұнайгаз-ҚҚБК» АҚ жобасында басталды. Күрделі де жемісті бастамадан өткен жоба өзара тиімді ынтымақтастықтың үлгісіне, Орталық Азиядағы мұнай-газ жобаларының көшбасшысы мен локомотивіне айналды. Компания Кенқияқ-тұз кен орнында көмірсутек өндіруді екі есе арттырды, оны өзірлеуді АҚШ пен Еуропаның мұнай компаниялары үмітсіз деп санады. Инновацияларды пайдалана отырып, Жаңажол кен орнында өндіру айтарлықтай артты. Биылғы жылы корпорацияның қатысуымен 100 млн.тоннадан астам қоры бар Солтүстік Трува кен орнының игерілуінің 15 жылдығы, Қазақстанның тәуелсіздік жылдарындағы құрлықтағы ең ірі ашылымы атап өтіледі.

Корпорация «ҚазМұнайГаз» Ұлттық компаниясының стратегиялық іскерлік әріптесі ретінде бірлескен кәсіпорын нысанындағы барлық жобаларға, тек Қашаған кен орнын игеруге - өнімді бөлу туралы келісімге ғана қатысады.

Қазақстанда қызмет ету кезеңінде мұнай-газ кешеніне 45 млрд. АҚШ долларынан астам инвестициялар салынды, салық түрінде шамамен 50 млрд. АҚШ доллары төленді, 30 мыңнан астам жұмыс орны құрылды, онда жергілікті кадрлардың үлесі 98,3%-ды құрайды. Қайырымдылық пен әлеуметтік жобаларға салынған инвестициялар 400 млн. АҚШ долларынан асты. Корпорацияның қызметі Қазақстан мен Қытай көшбасшыларының жоғары бағасына ие болды.

Көлік инфрақұрылымының маңыздылығын ескере отырып, 1997 жылы Каспий өңірінен Қытаймен шекараға дейін ұзындығы 3 мың км., қуаты жылына 20 млн.тонна мұнай құбырын бірлесіп салу келісілді. Бүгінде бұл жоба шындыққа айналды. Жақын арада Кеңқияқ-Атырау реверсі бойынша жұмыстар аяқталғаннан кейін, Каспий мұнайы Қытайға түседі.

2006 жылы Атасу-Алашаньюку учаскесі іске қосылған сәттен бастап, экспортқа 150 млн.тонна қазақстандық және ресейлік мұнай айдалды. Кеңқияқ-Атырау (2001 ж.) және Кеңқияқ-Құмкөл (2009 ж.) салынған учаскелер бойынша Корпорация өндіретін мұнайдың 60%-ға жуығы еліміздің зауыттарына жеткізіледі.

2014 жылы Маңғыстау, Ақтөбе, Қызылорда және Түркістан облыстарындағы тұтынушыларды қазақстандық газбен жабдықтау үшін Бейнеу-Бозой-Шымкент ірі стратегиялық газ құбыры салынды. Болашақта оған қосылған «Сарыарқа» газ құбыры Нұр-Сұлтан қаласы мен еліміздің солтүстік облыстарына газ жеткізеді.

Бұл құбырлар Қытайдың «Бір белдеу, бір жол» бастамасы мен Қазақстанның «Нұрлы жол» экономикалық бағдарламасын ұштастыруды іс жүзінде жүзеге асыру болып отыр.

2018 жылы «ҚазМұнайГаз» – бен бірлесіп, Шымкент қаласындағы қуаты жылына 6 млн. тонна мұнай өңдеу зауытын жаңғырту аяқталғанын, оның өңдеу деңгейі 85%-ға дейін екенін және Евро-IV және V стандартындағы мұнай өнімдерін өндіру аяқталғанын ерекше атап өткен жөн.

2019 жылы Алматы қаласында мұнай-газ саласын ірі диаметрлі құбырлармен қамтамасыз ету үшін өңірдегі алғашқы Азиялық болат құбырлар зауытының (ASPC) құрылысы аяқталды.

2009 жылдан бері жұмыс істеп тұрған үш желісі (ABC), ұзындығы 1833 км, қуаты жылына 55 млрд.текше м. газ болатын Орталық Азия-Қытай газ құбыры «Бір белдеу, бір жол» қытайлық бастамасының және өңірдегі энергетикалық Жібек жолының басты инфрақұрылымдық символына айналды. Болашақта төртінші сызықпен (D) бірге оның қуаты жылына 85 млрд.текше м. газды құрайды. Құбыр арқылы Қытайға экспортқа 336 млрд.текше метр газ жіберілді, оның 300 млрд. текше метрі Түрікменстаннан.

Газ құбыры жобаға қатысушы елдердің көшбасшыларынан жоғары баға алды. Жоба – Қытай энергетикасы құрылымындағы энергия ресурстарының, сондай-ақ газ экспортын әртараптандырудың және өңір елдерінің транзиттік әлеуетін дамытудың маңызды көзі. «Азиялық газ құбыры» ЖШС 2020 жылы бюджетке салық түрінде 104,7 млрд. теңге төлеп, Қазақстанның ірі салық төлеушілері арасында 6-шы орынға ие болды.

Түрікменстанда 2007 жылдан бері корпорацияның инвестиция көлемі 8,6 млрд. АҚШ долларын, салықтар мен баждар-450 млн. АҚШ долларын құрады, газ өндіру жылына 14 млрд.текше метрге жетті, 22 мың жұмыс орны құрылды, әлеуметтік жобаларға 19 млн. АҚШ доллары салынды.

Өзбекстанда жалпы инвестиция көлемі 5,1 млрд. АҚШ доллары, салықтар мен баждар 455 млн. АҚШ долларын құрады, әлеуметтік жобаларға 1,3 млн. АҚШ доллары салынды.

Ағымдағы кезеңде Тәжікстан мен Қырғызстанда Түркіменстандағы «Галкыныш» кен орнынан басталатын Орталық Азия-Қытай газ құбырының төртінші желісін (D) салу бойынша жұмыстар жүргізілуде.

Жоғарыда айтылғанды ескере отырып, ҚҰМК-ның Орталық Азия мемлекеттерінің серіктестерімен бірлескен жұмысы серпінді ілгерілеп, кеңейе түсетінін, оған

қатысушылардың мүдделеріне жауап беретінін және мынадай факторларға негізделгендіктен, өзара тиімділік пен өзара даму сипатына ие екенін атап өткім келеді:

– Елдер арасында саяси қатынастар, өзара тиімді сауда-экономикалық ынтымақтастық және достық мәдени-гуманитарлық байланыстар жоғары деңгейде орнатылған.

– Орталық Азия елдері мен Қытайдың экономикасы мұнай-газ саласын қоса алғанда, бір-бірін өзара толықтырады.

– Аймақ елдерінің тату көршілік орналасуы қашықтықтарды қысқартады және мұнай мен газды, технологиялық жабдықты және т. б. тасымалдау үшін ыңғайлы логистика жасайды.

– ҚҰМК қызметі өзара тиімділік және өзара даму, ОА елдерінің аумағында өз мұнай-газ инфрақұрылымын құруға жәрдемдесу, материалдардағы жергілікті қамтуды барынша қамтамасыз ету, жаңа технологиялар мен қазіргі заманғы жабдықтарды пайдалану, қоршаған ортаны қорғау және т. б. қағидаттарында құрылады.

– Жергілікті еңбек ресурстарын барынша тарту, жаңа жұмыс орындарын құру, әлеуметтік жауапкершіліктің жоғары деңгейі, елеулі демеушілік көмек және қайырымдылық акциялары – қызметтің маңызды тармақтары.

Осының барлығы жобалардағы жемісті жұмысымен бірге, корпорацияның Орталық Азия елдеріндегі табысты қызметінің кепілі деп санаймыз.

Назарларыңызға рахмет!

СУНЬ ЧЖУАНЧЖИ

Ресей, Шығыс Еуропа және Орталық Азия институтының директоры (ИРВЕЦА),

Қытай қоғамдық ғылымдар академиясы

Қытай мен Қазақстан арасындағы энергетикалық ынтымақтастық өте ерте басталды және осы салада үлкен нәтижелерге қол жеткізді және маңызды мәнге ие. Біздің энергетикалық ынтымақтастығымыздың жақсы басымдығы бар, өйткені біздің елдеріміздің қарым-қатынасы тек сауда-экономикалық қана емес, сонымен қатар саяси, елдер басшылығы бір-бірімен өте жақсы байланыста, мысалы, біздің басшымыз Си Цзиньпин Қазақстанға бірнеше рет келіп, көптеген келісімдерге қол қойды, бұл – әртүрлі салалардағы, соның ішінде энергетика саласындағы ынтымақтастықтың жақсы кепілі.

Екіншіден, Қытай мен Орталық Азия трансшекаралық энергия тасымалдау саласында ынтымақтастықты жүзеге асырады, олардың арасында Қазақстан ерекше орын алады, өйткені өздеріңіз білетіндей, бұл Қытай мен Орталық Азия елдері арасындағы алғашқы мұнай құбыры, сондай-ақ Орталық Азия – Қытай жаңа газ құбыры да Қазақстан арқылы өтеді. Сондықтан Қазақстан Қытай үшін энергетика саласындағы өте қуатты серіктес.

Үшінш – Қазақстан Орталық Азия өңіріндегі өте маңызды көшбасшы-ел. Қытайдың «Бір белдеу – бір жол» бастамасын алғаш рет біздің көшбасшы Си Цзиньпин Нұрсұлтан

Назарбаевқа ұсынды, оның аясында Қытай мен Қазақстан ынтымақтастықты бастады, сондай-ақ, ол Қазақстанның «Нұрлы жол» мемлекеттік бағдарламасымен тығыз жанасады. Екі елдің стратегиялық әріптестігі тек энергетика саласында ғана емес, «Бір белдеу – бір жол» және «Нұрлы жол» бастамалары аясындағы экономикалық, мәдени-гуманитарлық салаларға негізделген. Аталған ынтымақтастық жоғарыда аталған бағдарламалар аясында зор әлеует пен перспективаға ие.

Төртіншіден – бүгінгі таңда коронавирустық инфекция пандемиясы кезеңінде жағдай тұрақсыз, Қытай мен Қазақстанның алдында жаңа сын-қатерлер туындауда, бізге нақты салалардағы ынтымақтастықты дамыту қажет. Жағдайды ескере отырып, энергетика саласы ынтымақтастықтың негізгі және басым бағыты болып қала береді. Сондықтан Жібек жолын энергетика саласында бірлесіп дамыту сияқты ұсыныс қазіргі сәтте өзектілігін жоғалтпай, осы бағытта әрі қарай ілгерілеуді қажет етеді.

Бесіншіден, әріптестікті көпжақты ынтымақтастық ретінде, мысалы, ШЫҰ ретінде толық көлемде пайдалану қажет. Шанхай ұйымы Қытайдың Орталық Азия елдерімен энергетика және басқа да сауда-экономикалық салалардағы ынтымақтастығында өте маңызды рөл атқарады.

Осы жылы ШЫҰ құрылғанына жиырма жыл толатынын және аса беделді халықаралық ұйым болып табылатынын біз білеміз. Сондай-ақ, биыл Иран Ұйымға қатысушы елдердің құрамына кіреді, бұл да энергетика саласындағы ынтымақтастықтың жаңа мүмкіндіктерін ашады, өйткені Иран – мұнай да, газ да бар ел және халықаралық нарықта маңызды рөл атқарады.

Соңғы, пандемиядан кейінгі дәуірде инновациялардың қарқындылығын арттыру және цифрлық экономика, жоғары технология және энергетика саласында ынтымақтастықтың жаңа жолдарын ашу қажет.

МАРАТ ШИБҰТОВ

*Саясаттанушы, ҚР Президенті жанындағы
Ұлттық қоғамдық сенім кеңесінің (ҰҚСК) мүшесі*

ҚАЗАҚСТАН МЕН ҚЫТАЙ ЫНТЫМАҚТАСТЫҒЫНЫҢ ЭНЕРГЕТИКАДАҒЫ ТРЕНДТЕРІ

Қазақстан мен Қытайдың энергетикадағы ынтымақтастығы 1997 жылғы маусымда, CNPC «Ақтөбемұнайгаз» акцияларын сатып алған кезде басталды және осы күнге дейін белсенді жалғасуда – соңғы оқиғалардан тамыз айында CGNPC Оңтүстік Қазақстандағы 2 кен орнында уран өндіретін «Орталық ДП» ЖШС-нің 49%-ын сатып алғанын атап өтуге болады.

Бұл ретте мұнайдан газға, содан кейін уранға біртіндеп даму жүріп жатыр. Ынтымақтастық өндіруші және қайта өңдеуші активтерді сатып алуды, инфрақұрылымды

салуды және шикізатты өңдеуді қамтиды. Бұл жағдайда белгілі бір ресурстың қажеттілігімен байланысты нақты динамика бар.

Мысалы, бастапқыда мұнай қажет болды және оны Қазақстаннан Қытайға сату 2001 жылғы 100 миллион доллардан 2011-2013 жылдары 8,8 миллиард долларға дейін өсті. Осыған байланысты көптеген мұнай активтері сатып алынды. Сонымен қатар, қытайлық компаниялар мұнай өңдеу және мұнай өнімдерін сату нарығында айтарлықтай үлесті иеленді. Сондай-ақ, елдің батысынан Қытаймен шекараға дейін мұнай құбырлары салынды, сонымен қатар Ресей мұнайы да транзитпен өтеді.

Бірақ содан кейін мұнайға деген қажеттілік азайды, қазір қытайлық мұнай компаниялары мұнайды Қытайға емес, басқа клиенттерге сатады – маңызды ресурстан мұнай мәртебесін ақша табатын тауарға ауыстырды.

Содан кейін Қытайда ауаның ластануына көп көңіл бөліне бастады, сондықтан табиғи газға үлкен қажеттілік туындады. Сәйкесінше Қазақстан аумағы арқылы Түрікменстаннан Қытайға газ құбырлары салынды, сондай-ақ елдің батысынан оңтүстігіне дейін және ШҚО-дан Қытайға газ құбырлары жеке салынды. Іс жүзінде дәл осы жұмыстар Қазақстанның оңтүстік облыстарын газдандыруды айтарлықтай арттыруға мүмкіндік берді, бұл халықтың өмір сүру деңгейіне жақсы әсер етті.

Сонымен бірге уран уақыты келд – Қытай 8-9 мың тоннадан табиғи уран сатып ала бастады, бұл қазақстандық экспорттың 50%-дан астамын құрады. Бұл ретте Қытай импортының 70%-ы және Қытай стратегиялық қор құра отырып, өнеркәсіп үшін қажеттіден көбірек уранды белсенді сатып алады. Уран энергетикадағы Қазақстан-Қытай ынтымақтастығы үшін стратегиялық тауарға айналды.

Осылайша, қазір Қазақстанда:

19 мұнай-газ компаниялары

2 мұнай өңдеу зауыты (МӨЗ және битум өндіру зауыты)

2 уран өндіруші кәсіпорын және Үлбі зауытында ЖБҚ жеке өндірісі

3 газ құбыры, оның ішінде бір транзиттік газ құбыры

Күн және су электр станциялары осы ынтымақтастықтың нәтижесі болды.

Шамасы, Қытайдағы атмосфераға шығарындыларды азайту және декарбонизация үрдісіне байланысты, ынтымақтастық газ бен АЭС-ке көбірек назар аудару бағытында өзгерістерге ұшырайды, мұны бәрі ескеруі керек.

ФЭН ЮЙЦЗЮНЬ

*Ресей және Орталық Азия зерттеулер орталығының директоры,
Халықаралық зерттеулер институты, Фудань университеті*

Биыл Орталық Азия елдерінің тәуелсіздігіне 30 жыл толады. Соңғы 30 жылда Қытай мен Орталық Азия елдері арасындағы энергетика саласындағы ынтымақтастық үлкен табыстарға жетті, ал мұнай мен газ саласындағы ынтымақтастық – маңызды аспектілердің бірі. Қытай мен Орталық Азия елдері арасындағы мұнай-газ ынтымақтастығы екі тараптың практикалық және экономикалық мүдделеріне сәйкес келеді. Ол Қытайға мұнай мен газ импортын өртараптандыруды іске асыруға көмектесіп қана қоймай, Орталық Азия елдерінің экономикалық өсуіне белсенді ықпал етеді, тіпті олардың тәуелсіз мәртебесін айтарлықтай дәрежеде шоғырландырады. Қытай мен Орталық Азия елдері арасында энергетикалық Жібек жолы салынды деп айтуға болады, ол ынтымақтасушы елдердің өркендеуіне ықпал етеді.

2006 жылдың мамырынан бастап 2019 жылдың соңына дейін Қытай-Қазақстан мұнай құбыры арқылы Қытайға 130 млн. тоннадан астам шикі мұнай тасымалданды. 2009 жылғы желтоқсанда Қытай-Орталық Азия газ құбыры ашылған сәттен бастап, Түрікменстан Қытайға 300 млрд. текше метрден астам табиғи газ экспорттады. Қытаймен мұнай-газ ынтымақтастығы (тек мұнай мен газды Қытайға экспорттау ғана емес) Орталық Азия елдеріне орасан зор валюталық түсімдер әкелді деп айтуға болады, бұл қаржылық тұрақтылықты қамтамасыз етуге, әртүрлі әлеуметтік-экономикалық жобаларды іске асыруға және адамдардың өмір сүру деңгейін арттыруға ықпал етеді.

Қытай мен Орталық Азия елдері арасындағы мұнай-газ ынтымақтастығы тек мұнай мен газ саудасы ғана емес, сонымен қатар бүкіл өндірістік тізбектегі ынтымақтастықты қамтып отыр. Бұл процесс барысында Қытай Орталық Азия елдерінен мұнай-газ ресурстарын алады, ал екіншісі Қытайдан инвестициялар, технологиялар, нарық, басқару тәжірибесін алады.

Қытай компаниялары мұнай және газ кен орындарын барлау мен игеруді, құбырлар салуды, мұнай-газ химиясы өнеркәсібін және Орталық Азия елдеріндегі өндірістік тізбектің басқа да буындарын қоса алғанда, оларға мұнай-газ өнеркәсібінің тұтас

жүйесін құруға көмектесе отырып, бүкіл өндірістік тізбекке толық көлемде қатысады. Қытайдан келген инвестициялар мен қарыздар да Орталық Азия елдерінде мұнай-газ өнеркәсібін дамытуда маңызды қаржылық қолдау көрсетті.

Мұнай-газ саласындағы ынтымақтастық саласында ҚХР мен ОА арасында қол жеткізілген маңызды прогресс Қытай мен Орталық Азия елдері көшбасшыларының саяси даналығын, жобаға қатысатын түрлі мемлекеттік ведомстволар мен компаниялардың шынайы ынтымақтастығын және Қытай мен Орталық Азия елдері арасындағы саяси өзара сенім мен экономикалық өзара тәуелділіктің жоғары деңгейін көрсетеді.

Біздің елдеріміздің арасындағы мұнай-газ ынтымақтастығының елеулі табыстарына қол жеткізудің негіз қалаушы факторы – экономикалық жаһандану мен өңірлік интеграцияның тиісті жалпы үрдістері. Бұл ынтымақтастық Қытай мен Орталық Азия елдеріне жаһандық мұнай және газ нарығына неғұрлым белсенді қатысуға және орталықтандырылмаған өңірлік нарықты интеграцияланған жаһандық нарыққа айналдыра отырып, халықаралық мұнай және газ нарығына өз үлесін қосуға мүмкіндік берді. Мұнай-газ құбырларын салу, әсіресе Орталық Азия елдері үшін, оларға Қытайдың орасан зор мұнай-газ нарығына қол жеткізуге мүмкіндік беріп қана қоймай, олардың халықаралық мұнай-газ нарығының цикліне толық көлемде қатыса алатындығын білдіреді, бұл олардың халықаралық мұнай-газ нарығындағы ұстанымын едәуір дәрежеде нығайтты.

Сонымен қатар, біз жаңа энергетикалық революция айтарлықтай прогреске қол жеткізгеннен кейін, көміртегі бейтараптылығы процесі мен көміртегі шығарындыларына тарифтерді жылдам ілгерілетуден кейін, Қытайдың Орталық Азия елдерімен мұнай-газ ынтымақтастығы жаңа сын-тегеуріндерге тап болғанын және ұзақ мерзімді әрі уақтылы трансформация мен жаңғыртуға назар аударуға тиіс екенін атап өтуге тиіспіз.

Біріншіден, Америкадағы «тақтатас төңкерісі» әлемдік мұнай-газ нарығын, сондай-ақ халықаралық және энергетикалық геосаяси ландшафтты қатты өзгертті. Әлемдік мұнай және газ нарығы «сатушы нарығынан» «тұтынушы нарығын» айналды. Мәселе мұнай мен газды сатып алу қиын емес, бірақ үлкен тұрақты және тұрақты нарықты қайдан алуға болатындығында. Бұл Орталық Азияның бірқатар елдерін қоса алғанда, өндірістік елдер үшін үлкен сын-қатер.

Екіншіден, қазіргі уақытта қазақстандық мұнай негізінен еуропалық нарыққа экспортталады, мысалы, 2017 жылы Қазақстаннан Италияға мұнай экспорты \$8,5 млрд-қа жетті, ал Қытайға мұнай экспорты бар болғаны \$580 млн-ға жетті, алайда көміртегі шығарындыларына ЕО тарифтерін енгізумен қазақстандық мұнайдың Еуропаға экспорты үлкен қысымға ұшырауда.

Үшіншіден, Ауғанстандағы жағдайдың өзгеруі ТАПИ (Түрікменстан, Ауғаныстан, Пәкістан, Индия) құбырының құрылысына үлкен белгісіздік тудырды, ал Түрікменстаннан оңтүстікке газ экспорты айтарлықтай қауіп-қатерге тап болды.

Мұнай мен газдың жаһандық нарығы бұрын-соңды болмаған өзгерістерге ұшырауда. Өндірістік инфрақұрылымды, энергетикалық ынтымақтастықтың фокусын, әсіресе ойлау тәсілін уақытылы түзету – бұл өзгерістерге тиімді жауап берудің жалғыз тәсілі.

Қытай 2030 жылға қарай көміртегі шығарындыларының шыңына жетуді мақсат етті. Таяудағы 10 жылда Қытайдың энергия тұтыну құрылымы негізінен мұнай импортының қазіргі ауқымын сақтай отырып және табиғи газ импортын ұдайы ұлғайта отырып, көмір тұтынуды едәуір қысқарту үрдісін көрсететін болады. Қытай мұнай-газ нарығында әлемдік, оның ішінде Орталық Азиядан мұнай мен газ жеткізушілер үшін үлкен мүмкіндіктер терезесі болмайды. Осы тұрғыда Қытай мен Орталық Азия елдері арасындағы мұнай-газ ынтымақтастығын қалай оңтайландыру – біз тап болып отырған ортақ проблема. Бұл міндетті табысты орындау үшін бізге қазіргі ойлау жүйесінің шектеулерін еңсеру және барлық тараптардың мүдделеріне және энергетиканы дамытудың жаңа үрдістеріне сәйкес келетін практикалық шешімдерді табу қажет.

ЕРКІН БАЙДАРОВ

*ҚР Білім және ғылым министрлігі Шығыстану институтының
жетекші ғылыми қызметкері*

21 ҒАСЫРДАҒЫ ЭНЕРГЕТИКАЛЫҚ ЖІБЕК ЖОЛЫ ҚАЗАҚСТАН-ҚЫТАЙ ҰНТЫМАҚТАСТЫҒЫ АЯСЫНДА

1992 жылғы қаңтарда (03.01.1992) біздің елдеріміз арасында дипломатиялық қатынастар орнатылған сәттен бастап, Қазақстан-Қытай ынтымақтастығының заманауи кезеңін өзара түсіністікті іздестіру, көпжақты кооперацияны жолға қою және өзара іс-қимыл мүдделері мен салаларын ұштастыру ретінде сипаттауға болады.

Қазақтың «Алыс туыстан жақын көрші артық» деген мақалы бар. Осыған байланысты Қазақстан Республикасы Стратегиялық өзара іс-қимыл контексінде Қытаймен әріптестік және сенімгерлік қатынастарды орнатуды жақтайды. Бұдан басқа, Қазақстан Қытай нарықтарында өз орнын табуға және Аспан асты елімен географиялық жақындығы есебінен даму мүмкіндігіне мүдделі.

Соңғы жиырма жылдан астам уақыт ішінде Қытай Орталық Азия өңірінде ғана емес, әлемдік нарықта да негізгі экономикалық ойыншылардың бірі мәртебесін өзіне берік бекітіп, АҚШ-тан кейінгі планетаның екінші экономикасына айналды. Сондықтан Қытаймен экономикалық ынтымақтастықтың Қазақстан үшін стратегиялық маңызы зор.

Қазақстанның ҚХР-мен экономикалық ынтымақтастығының маңызды салаларының бір – табиғи байлықтардың: газдың, мұнайдың және басқа да пайдалы қазбалардың экспорты, соның арқасында Қазақстан шикізатқа деген үлкен қажеттіліктері бар Қытай үшін негізгі серіктестердің біріне айналды. Өз кезегінде, Қытай тарапының Қазақстанмен сауда-экономикалық ынтымақтастықты дамытуға деген көзқарасы шикізат көздеріне қол жеткізуге мүдделілік, қазақстандық нарықтың қызығушылық тудыратын сегменттеріне қатысуды кеңейтуге ұмтылыс сияқты негізгі факторларға негізделеді.

Егер мұнай («қара алтын») мен газ («көк алтын») ҚР үшін басты – стратегиялық ресурстар десек, құпияны ашпаймыз. Қазақстан мұнай және газ қорларының көлемі бойынша әлемдегі ең ірі елдердің тізіміне кіреді. Мысалы, 2021 жылғы ВР деректеріне сәйкес, 2020 жылдың соңында барланған көмірсутектердің жалпы әлемдік қорларында Қазақстанның дәлелденген қорлары 3,9 млрд тонна мұнай (жалпы әлемдік қордың 1,7%) және 2,3 трлн. м3 газ құрайды (1,2% жалпыәлемдіктен) [1, с. 16, 34]. Мемлекет аумағында 200-ден астам мұнай және газ кен орындары орналасқан, олардың басым бөлігі (70%-ға дейін) елдің батыс өңірлерінде шоғырланған.

Келтірілген сандар Қазақстанның мұнай-газ «шаруашылығы» өзіне «осы әлемнің мықтыларының» назарын аударатынын көрсетеді, өйткені қазіргі әлемде энергия ресурстарымен қамтамасыз етілу дәрежесі, оларды өндіру және сыртқы сауда көлемдер – геосаясаттың негізгі факторларының бірі. Ірі әлемдік державалар арасында энергия ресурстарын игеру, оларды экспорттау және жаңа бағыттар бойынша тасымалдау мүмкіндігі үшін бәсекелестік артып келеді.

Әрине, Қазақстанның энергетикалық тәуелсіздігі мен қауіпсіздігі отын-энергетика саласының даму деңгейіне тікелей тәуелді. Тәуелсіздік алған сәттен бастап Қазақстанның мұнай-газ саласы елдің саяси және экономикалық дамуында маңызды рөл атқарды, оның егемендігін нығайтуға, экономикалық реформалар мен модернизацияға, инвестициялық капиталды тартуға, тұрақты және перспективалы даму үшін ірі қаржы резервтерін құруға әсер етті.

Осыған байланысты Қытайдың Қазақстандағы экономикалық мүдделері оның энергетикалық саясатымен, қазақстандық мұнай аймақтарын өсіп келе жатқан Қытай экономикасы үшін тұрақты және сенімді отын көзіне айналдыру ниетімен тығыз байланысты. Бұл Қытайдың бірнеше жыл бойы Қазақстан экономикасының ірі инвесторларының бестігіне кіретіндігімен расталады, оның үстіне олардың басым бөлігі мұнай-газ саласына мақсатты түрде бағытталған.

Қытай Қазақстан Республикасы Энергетика және минералдық ресурстар министрлігі мен «CNRS» Қытай Ұлттық Мұнай-газ корпорациясы (China National Petroleum Corporation) және «Қазақстаннан Қытайға мұнай құбырын салу жөніндегі келісім» арасында Қазақстан көмірсутегі шикізатының қазақстандық нарығына алғаш рет 1997 жылы қол қойылған кезде кірді. Сол кезде мұнай-газ секторындағы кең ауқымды ынтымақтастық туралы уағдаластыққа қол жеткізілді, бұл екі елдің экономикасы үшін маңызды екі тараптың қатысуымен бірқатар бірлескен жобаларды іске асыруға мүмкіндік берді.

Қазақстан мұнайын Аспан асты еліне тасымалдау мен өндірудің негізгі көлемін қамтамасыз ететін Қытай ұлттық мұнай-газ корпорациясы (CNPC) әлемдегі ең ірі 50 мұнай компанияларының арасында 3-ші орынға ие екендігін айта кеткен жөн. Корпорация 37 елде мұнай-газ инвестициялық операцияларын жүргізеді, 63 мемлекеттегі мұнай-газ нысандарында инженерлік-техникалық жұмыс бойынша қызметтер көрсетумен айналысады. Қазақстанда өз қызметін 1997 жылы бастаған CNPC қазіргі уақытта 7 мұнай өндіру жобасына, 2 мұнай құбырына, 2 газ құбырына, 1 мұнай өңдеу зауытына қатыса отырып, ірі инвесторлардың бірі болып отыр.

CNPC түрлі жобаларға инвестициялау арқылы Қазақстанның мұнай өнеркәсібін жаңғыртуға, жергілікті экономика мен қоғамды дамытуға үнемі қатысады. Инвестициялаудың негізгі бағыттары – жұмыс істеп тұрған және жаңа өндірістік объектілерді салу және қайта жаңарту, кеңейту және техникалық қайта жарақтандыру, ұңғымаларды бұрғылау және жайластыру. Өткен кезеңде қазақстандық жобаларға CNPC жиынтық инвестициялары 40 млрд. АҚШ долларын, төленген салықтар мен баждар 49 млрд. АҚШ долларын құрады. CNPC қызметін Қазақстанда жүзеге асыру кезінде әлеуметтік жобаларға жиынтық инвестициялар 400 млн. АҚШ долларын құрады [2].

Қазақстан мұнайын құбыр арқылы тасымалдау Қытай үшін таяу шығыстағыға қарағанда арзанырақ болатынын негізге ала отырып, Бейжің 2000-шы жылдардың басында қазақстандық энергетикалық экспорттың өз шекараларына қарай перспективалы бағытын барынша ынталандырды. Сонымен бірге, «Қазақстан-Қытай» мұнай құбырының ауқымды және стратегиялық маңызды жобасын іске асыру тәуелсіз Қазақстанның көмірсутектерді тасымалдаудың көпвекторлы жүйесін құру жөніндегі саясаты шеңберінде аса қажет болды. Қазақстанның батыс облыстарының кен орындарынан Қытайдың тұтынушыларына мұнайды үздіксіз жеткізуді қамтамасыз ету мақсатында 2004 жылы екі ел арасында («Атасу-Алашанькоу») мұнай құбырын салу туралы шешім қабылданды, оны іске қосу 2005 жылғы желтоқсанда жүзеге асырылды. Бұдан әрі Кенқияқ – Құмкөл учаскесінде «Қазақстан – Қытай» мұнай құбырының бірінші кезеңі (қуаттылығы – жылына 10 млн тонна) және екінші кезеңінің екінші кезегі іске қосылды (қуаттылығы – жылына 20 млн тонна).

Қазақстан үшін Қытайға мұнай құбырын салу экспорттық ресурстарды әртараптандыру саясатының бір бөлігіне айналды, ол ең маңыздысы серіктестің қаржылық сенімділігімен, Қытай банктерінің белсенділігімен, сатып алушының болжамдылығымен, ал оның орнына – инвестициялармен, жабдықтарды жеткізумен, жұмыс күшімен және т.б. нығайтылады, ал мұнай құбырының өзі тәуелсіз Қазақстанда салынған әлемдік деңгейдегі алғашқы экспорттық мұнай құбырларының біріне айналды. Алайда, Қытай нарығына жеткізілетін мұнай көлемі онша жоғары емес, өйткені Қытайға мұнай құбыры арқылы жеткізілетін мұнайдың басым бөлігі ресейлік шикізатқа тиесілі. Мәселен, 2018 жылғы деректер бойынша «Атасу-Алашанькоу» мұнай құбыры бойынша ҚХР-ға (Ресей көлемінсіз) ҚР мұнай экспортының таза көлемі 2,3 млн.тоннаны, ал 2019 жылы 2,0 млн. тоннаны құрады.

2-ші кесте. Мұнай секторындағы Қазақстан-Қытай ынтымақтастығының жылнамасынан

Күні және жылы	
24.09.1997	Қазақстан Республикасының Энергетика және табиғи ресурстар министрлігі мен Қытай ұлттық мұнай-газ корпорациясы (CNPC) арасындағы кен орындарын әзірлеу және мұнай құбырларын салу жобалары туралы Бас келісім

17.05.2004 (Бейжің)	Қазақстан Республикасының Үкіметі мен Қытай Халық Республикасының Үкіметі арасындағы Мұнай және газ саласындағы екіжақты ынтымақтастықты дамыту туралы негіздемелік келісім
30.06 2004	«ҚазТрансОйл» АҚ және мұнай мен газды барлау және игеру жөніндегі Қытай ұлттық корпорациясы (CNODC) шешімімен (тең үлестер жағдайында) «Қазақстан-Қытай Құбыры» ЖШС құрылды.
28.09.2004	Атасу-Алашанькоу мұнай құбыры құрылысының жобасының тұсаукесері
14.11.2005	Қазақстан Республикасы мен Қытай Халық Республикасының шекара маңы аймағында екі достас мемлекеттің стратегиялық мақсаттарының бірігуін білдіретін мұнай құбырының «алтын» түйіспесін дәнекерлеу жүзеге асырылды
15.12.2005	Атасу-Алашанькоу құбыры іске қосылды (2006 жылдың 25 мамырында пайдалануға түбегейлі берілді)
20.12.2006	Қытай Ұлттық Мұнай-Газ Корпорациясы (CNPC) мен «ҚазМұнай-Газ» ҰК АҚ арасындағы «Қазақстан-Қытай» мұнай құбырының екінші кезеңін салудың негізгі қағидаттары туралы келісім
11.12.2007	Өткізу қабілеті жылына 10 млн тонна мұнай болатын Кеңқияқ – Құмкөл учаскесінің «Қазақстан – Қытай» мұнай құбырының екінші кезеңінің бірінші кезектегі құрылысының жобасын таныстыру (2009 жылдың қыркүйегінде аяқталды)
08.2008 (Астана)	Мұнай құбырының қуатын жылына 10 млн. тоннадан 20 млн. тоннаға дейін ұлғайта отырып, «Қазақстан-Қытай» мұнай құбыры учаскесінің Кеңқияқ – Құмкөл учаскесінің екінші кезеңінің екінші кезегін салу жолымен Атасу – Алашанькоу мұнай құбырын кеңейту жөніндегі келісім
2013	«Қазақстан-Қытай Құбыры» ЖШС «Атасу – Алашанькоу» мұнай құбырының қуатын жылына 10 млн. тоннадан 20 млн. тоннаға дейін кеңейтуді жүзеге асырды
2018	«Қазақстан – Қытай» мұнай құбырының екінші кезеңі шеңберінде қайта жаңартылған бас мұнай айдау станциясын («ҚазТрансОйл» АҚ) іске қосу

Соңғы 25 жылда Қазақстан Республика аумағында Қытай мұнай корпорацияларының қатысуын кеңейтуге аса мүдделі болды. Өткен жылдар ішінде қазақстандық энергетика секторында Қытай мұнай-газ корпорацияларының қатысуы тек кеңейе түсті деп осы тезис растайды. Бұдан басқа, қытайлық инвесторларға «CNPC-Ақтөбемұнайгаз», сондай-ақ «Маңғыстаумұнайгаз» және NCOС (North Caspian Operating Company N. V./ Солтүстік Каспий операциялық компаниясы) және шағын жетілген кен орындарын әзірлейтін

бірқатар компаниялар тиесілі. KazService Қауымдастығының деректері бойынша ҚХР-дан келетін ҚР-да өндірілетін мұнайдың үлесі 17%-ды құрайды. Қытайдың мұнай-газ саласындағы белсенділігі Батыс инвесторларының ықпалын теңдестіруге және тәуекелдерді таратуға мүмкіндік береді [3].

Осылайша, Қытай Қазақстан үшін мұнай жеткізудің неғұрлым перспективалы нарығы болып отыр. Сонымен қатар, бүгінгі таңда Covid-19 коронавирусы пандемиясы кезінде Аспан асты елі әлемдегі ең төлем қабілетті мемлекет саналады. Оның үстіне, Қытайдың экономикалық дамуы үшін көмірсутектердің түсу көздерін іздеу мәселесі өте өзекті (Қытай экономистерінің болжамы бойынша, 2020 жылға қарай елде мұнай тұтынудың жалпы көлемі жылына 550-600 млн.тоннаға жетуі тиіс ед – Е. Б.) және Қазақстан бұл мәселені шешуде өзінің көршісі мен стратегиялық серіктесіне көмек көрсетуге қабілетті.

Экономиканың мұнай секторынан басқа, Қазақстан өндіруші және экспорттық қуаттарды қоса алғанда, газ әлеуетін арттыру жолымен мақсатты түрде жүріп келеді. Бұл ретте ішкі нарыққа газ жеткізу – ел үшін осы саладағы басты басымдық. Газ саласының серпінді дамуы Қазақстанның бүкіл экономикасы үшін өте маңызды, өйткені газ факторы әлемдік энергетикадағы түйінді трендке айналады және газ саласы тек өсе береді.

ҚР Энергетика вице-министрі Мұрат Жүребековтың айтуынша, 2018 жылы республикада газ өндіру 1991 жылғы өндіру деңгейінен 7 еседен астам асып түсті. Бұл көлемнің шамамен 30%-ы халық пен бизнестің ішкі қажеттіліктеріне пайдаланылса, онда шамамен 35%-ы экспортқа жіберіледі.

Қазақстан Республикасының газ-көлік инфрақұрылымын дамыту мұнай-көлік инфрақұрылымы сияқты елдің экономикасы мен энергетикалық қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін стратегиялық маңызы бар. Көпвекторлы саясат негізделе отырып, Қазақстан барлық экспорттық және транзиттік бағыттарды дамытуға ұмтылады. Атап айтқанда, соңғы жылдары Бейнеу – Бозой – Шымкент газ құбырының құрылысын қоса алғанда, бірқатар жобалар сәтті іске асырылды, соның арқасында қазақстандық газды Қытайға экспорттау мүмкіндігі пайда болды. 2017-2018 жылдары Қазақстан ҚХР-ға 5 млрд. текше метрден астам газ экспорттады. Қытай тарапымен осы бағыттағы экспортты 10 млрд. кубқа дейін ұлғайту туралы уағдаластық бар. Осы газ құбырының өткізу қабілетін жылына 15 млрд. текше метрге дейін кеңейту бойынша жұмыс жүргізілуде.

Газ тасымалдау инфрақұрылымын дамыту елдің транзиттік әлеуетін дамыта отырып, Қазақстан «Орталық Азия-Қытай» (Түрікменстан – Өзбекстан – Қазақстан –Қытай) трансұлттық газ құбыры қуатын жылына 55 млрд.текше метрге дейін ұлғайтуға ықпал етті. 2018 жылдың қорытындысы бойынша ның бойыменшамамен 50 млрд.текше метр газ тасымалданды, оның ішінде 43 млрд. текше метр – ҚХР бағытындағы ортаазиялық газдың транзиті. 2009 жылы іске қосылған сәттен бастап, Қытай нарығына газ құбыры бойынша барлығы 340 млрд. текше метрден астам табиғи газ экспортталды, бұл ҚХР-ның 27 провинциясының тұрғындарын 500 млн. астам көгілдір отынмен қамтамасыз етті.

Сарапшылардың пікірінше, бүгінде Қытай энергияны тұтыну бойынша АҚШ-тан 1,5 есе жоғары. 2012 жылы Аспан асты елі тарапынан газға сұраныстың өсуіне қатысты

түрлі болжамдар айтылды. Олар 2030 жылға дейін ҚХР-да газ тұтыну 230-250 млрд. текше метрді құрайтындығына байланысты болды. Сонымен бірге, шамамен он жыл бұрын Қытайда газға деген сұранысқа қатысты Лукойлдың болжамы 700-900 млрд. текше метр газды құрады. Бұл сандар бүкіл инфрақұрылымның «және энергетиканың дамуында неғұрлым маңызды және маңызды емес нәрсеге қатынасы» өзгеретінін тағы бір рет көрсетеді [4].

ҚХР тарапынан табиғи газ болып табылатын «жасыл энергия тасымалдаушыларға» деген сұраныс Қазақстан үшін де, Орталық Азия елдері үшін де (экспорттаушы елдер мен транзиттеуші елдер) кең мүмкіндіктер ашады. Атап айтқанда, Каспий аймағы мен Еуропа бойынша аға талдаушы Wood Mackenzie Эшли Шерман Қазақстанның KAZENERGY XII Еуразиялық форумы алаңында (2019 жылғы 26 қыркүйек) Қытайға табиғи газ жеткізуді ұйымдастырудағы рөлін атап өтіп, бұдан басқа «газ саласын стратегиялық болашақ бөлігінде дамыту, яғни өндірістік комбинациядағы газдың рөлін ұлғайту» қажеттігін ерекше атап өтті [4].

2013 жылғы қыркүйекте Астанада (қазіргі Нұр-Сұлтан) кейінірек «Бір белдеу – бір жол» бастамасына біріктірілген «Жібек жолының экономикалық белдеуі» (ЖЖЭБ) жаңа Стратегиясын жариялай отырып, Аспан асты елінің басшылығы Қытай өңірді энергетикалық шикізатты жеткізу бағыттары мен көздерін әртараптандыру мүмкіндігін қарастыратынын Орталық Азия елдеріне түсінуге мүмкіндік берді. Мұндай «энергетикалық Жібек жолы» өңір елдері алдында 21 ғасырдың өзгермелі шындықтарында жаңа перспективалар ашады, бұл шын мәнінде экономикалық өзара қарым-қатынастарды тереңдетудегі жаңа серпіліс үшін бастама болды.

Бұл көбінесе Қытай үшін стратегиялық маңызы бар екі басым міндеттерді шешуге байланысты – Таяу Шығыс мұнайына біржақты тәуелділікті әлсірету және Малакка мен Ормуз бұғазы арқылы энергия ресурстарын тасымалдау қауіпсіздігін қамтамасыз ету. Тағы бір маңызды аспект-Бейжіңнің Таяу Шығыстағы әлеуметтік-саяси жағдайдың нашарлауына байланысты Парсы шығанағы елдерінен Қытайға энергия жеткізіліміндегі ықтимал сәтсіздіктер туралы алаңдаушылығы, бұл осы аймақтан Қытайға мұнай жеткізілімінің тұрақтылығына айтарлықтай қауіп төндіреді. Осыған байланысты Каспий-Орталық Азия өңірі аса маңызды рөл атқара бастайды, онда Қазақстан Қытай басшылары тарапында «өзінің өсіп келе жатқан экономикасы үшін шикізат және отын ресурстарының сенімді жеткізушісі, сондай-ақ транзиттік дәлізі» рөлін пайдаланады [5, с. 105].

Сол кезде, 2013 жылғы қыркүйекте ҚХР Төрағасы Си Цзиньпиннің Қазақстанға сапары барысында қол қойылған келісімшарттардың жалпы сомасы шамамен 30 млрд. құрады. Қытай ұлттық мұнай-газ корпорациясының (CNPC) Қазақстан мұнайын өндірудің неғұрлым перспективалы жобасына – Қашаған кен орнына кіруі басты мәміле болды (ҚХР үкіметі 5 млрд. АҚШ долларына сатып алған кен орнындағы үлесі 8,4% құрайды – Е.Б.). Осылайша, ҚР мен ҚХР энергетикалық ынтымақтастығының көмірсутегі құрамдасы даму үшін жаңа серпінге ие болды, онда болашақта Қазақстанның Бейжіңнің сыртқы энергетикалық стратегиясындағы рөлі мен орны арта түседі және 2020 жылғы

қарашада Ханойда қол қойылған «Еркін сауда аймағы плюс» («ЕСА+») деген атпен де белгілі жан-жақты өңірлік экономикалық әріптестік (ЖӨЭӨ) құру туралы келісімді ескере отырып [7], Каспий энергия ресурстарын Қытайға да, жалпы Азия-Тынық мұхиты өңіріне де тасымалдау үшін жолға қойылған логистикалық инфрақұрылым құруға алып келуі мүмкін [6, 179 б.]).

Бұлай ойлауға себептер жеткілікті. Мысалы, АТМӨ (Азия-Тынық мұхит өңірі) елдеріндегі демографиялық және экономикалық өсу энергия ресурстарына сұраныстың күрт артуына алып келеді. BP компаниясының бағалауы бойынша, 2035 жылға қарай ол ағымдағы деңгеймен салыстырғанда шамамен 60%-ға өседі [8]. Халықаралық энергетикалық агенттіктің болжамдары бойынша, 2012-2035 жылдар аралығында энергияға деген сұраныс Қытайда 42,4%-ға, Үндістанда 97,8%-ға, Оңтүстік-Шығыс Азияда 67,6%-ға артады [9].

Қазақстан мен Қытайдың ынтымақтастықтың энергетикалық саласындағы өзара іс-қимылының перспективаларын асыра бағалау мүмкін емес. Екі ел арасындағы көмірсутектерді өндіру және пайдалану саласындағы диалог көбінесе Еуроазиялық материкте ішкі саяси және экономикалық жағдаймен, сондай-ақ әлемдік энергетикалық нарықтағы конъюнктурамен айқындалатын болады. Қазақстан мен Қытайдың энергетика саласындағы ынтымақтастығы екі елдің стратегиялық әріптестік қатынастарын нығайтуға ықпал етеді, Қытайдың энергетикалық қауіпсіздігі мен Қазақстанның мұнай-газ секторын әртараптандыру мүдделеріне сәйкес келеді [10].

«21 ғасырдағы энергетикалық Жібек жолының» Қазақстан – Қытай ынтымақтастығының мәні экономикалық жағынан да, қаржылық жағынан да тиімді. Бұл жерде қазақстандық сарапшы Айдар Әмребаевтың «Қытайдағы экономикалық өсу перспективалары айтарлықтай дәрежеде елдің орта мерзімді және ұзақ мерзімді перспективада энергия тасымалдаушылармен қамтамасыз ету проблемаларын қаншалықты табысты шеше алатындығына байланысты. Қытайға экспортталған мұнай негізінен Қазақстанмен шекаралас елдің солтүстік өңірлеріне жеткізіліп, сұранысқа ие болғандықтан, бұл олардың Қытайдың өз ішіндегі әлеуметтік-экономикалық жағдайына оң әсер етеді. Қазақстан өз кезегінде мұнайды көршілерімізге тікелей транзиттеу және бюджетке салық салу есебінен пайда табады. Сонымен қатар, Қазақстанның батысынан Қытайға газ құбырын салу аясында Қазақстанның оңтүстік өңірлерін газдандыру мәселесі шешілді. Осылайша, қытайлық инвесторлардың көмегімен маңызды әлеуметтік мәселе – ел халқын жылумен және газбен қамтамасыз ету бірлесіп шешілді» [11, 11-бет].

Осылайша, Қазақстанның 1990-шы жылдардың соңында ҚХР-мен энергия ресурстарын тасымалдауға арналған құбыржолдар салу туралы шарттарға тарихи қол қоюы мұнай-газ саласын дамытуды әртараптандырудағы нақты қадам болды. Қазақстанның ҚХР-мен мұнай-газ саласындағы ынтымақтастығы екі ел арасындағы сауда-экономикалық қатынастарды үдемелі кеңейту үшін негіз қалады. Одан әрі Орталық Азия өңірінен ҚХР-ға энергия ресурстарын экспорттау құбыржолдардың кең желісі арқылы ХХІ ғасырда Жібек жолының табысты Тарихи жаңаруы мен перспективалық

дамуы үшін бет ашты, онда Қазақстан – Ұлы Дала Ел – маңызды байланыстырушы рөл атқарады, сондай-ақ Қытайдың энергетикалық қауіпсіздігі мен Қазақстанның мұнай-газ секторын әртараптандыру мүдделеріне жауап береді, екі елдің мәңгілік стратегиялық әріптестік қатынастарын нығайтуға ықпал етеді.

Дереккөздер және әдебиеттер:

1. BP Statistical Review of World Energy 2021. 70th edition // <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2021-full-report.pdf>
2. CNPC Kazakhstan Бас директоры Ли Юн Хун мырза KAZENERGY ұжымына біздің еліміздегі қытай ұлттық газ корпорациясының (CNPC) қызметі мен жетістіктері туралы айтып берді // <https://www.kazenergy.com/ru/press-center/news/1942/>, 5 марта 2020 г.
3. Асылбек Аамалбаев. 2020 жылы әлем үшін дағдарыс жағдайында Қазақстанның Қытайға экспорты 15% - ға өсті // <https://kursiv.kz/news/mirovaya-ekonomika/2021-04/eksport-kazakhstana-v-kitay-v-krizisnom-dlya-mira-2020-godu-vyros>, 9 апреля 2021 г.
4. KAZAKHSTAN ENERGY WEEK 2019 панельдік сессияларына, конференцияларына және дөңгелек үстел отырыстарына шолу // <http://kazenergyforum.com/novosti/obzor-panelnykh-sessiy-konferentsiy-i-zasedaniy-kruglykh-stolov-kazakhstan-energy-week-2019/>, 26 сентября 2019 г.
5. Шабарова А.К., Жумагулов Е. С. ЕАЭО энергоинтеграциясындағы Қазақстан: Ресейге қарсы санкциялардың реалийлері // Еуразия энергетикасы: жаңа үрдістер мен перспективалар / Жауапты ред. С. В. Жуков. М.: ИМЭМО РАН, 2016. – 186 с. – С. 104-112.
6. А.Каукенов Қытайдың Қазақстанға қатысты саясатындағы «Бір белдеу – бір жол» стратегиясының факторы // Қазақстан экономикасын трансформациялау. – Астана: «IndigoPrint» баспаханасы, 2019. – 368. – С. 171-191.
7. Еркін Байдаров. Қытай және Азиядағы экономикалық ынтымақтастықтың жаңа көкжиектері // <https://rezonans.asia/kitay-i-noviye-gorizonty/>, 24 декабря 2020 г.
8. Energy Outlook 2035. – London: BP February 2015.
9. World Energy Outlook 2014. – Paris: International Energy Agency, Organization of Economic Cooperation and Development, 2014.
10. Дарын Ақанов. Қазақстанның энергосферадағы серіктесі // <https://www.zakon.kz/4740992-partner-kazakhstana-v-jenergofere.html>, 2015 ж. 8 қыркүйек.
11. Ә. Әміребаев. Қазақстан және Ұлы Жібек жолын жаңғырту контекстіндегі Қытаймен стратегиялық әріптестік // Абылай хан. атындағы ҚазХҚжӨТУ Известия. «Халықаралық қатынастар және аймақтану» сериясы. – 2018. – №3(33). – С. 7-24.
12. Қараңыз: З.Чуланова. Энергетика саласындағы Қазақстан мен Қытайдың стратегиялық серіктестігі // Қазақстан экономикасы және жаһандық үрдістер. – Алматы: ӘЭСИ, 2008.

УМИД АРИБДЖАНОВ

Centil Law заң компаниясының директоры, Өзбекстан

Біз Ұлы Жібек жолы туралы айтқанда, Шығыс-Батыс қана кесінділер деп аталатынын бірі болып қойған жоқ, яғни тауарлар, қызметтер мен ақшаны айдау, сонымен қатар Солтүстік пен Оңтүстік те болды. Өкінішке қарай, Кеңес Одағы аясында ұзақ уақыт бойы оқшаулау Орталық Азияны, шын мәнінде, Ресей Федерациясының газ құбыры жүйесінің бір бөлігіне айналдырды, яғни белгілі бір уақытқа дейін бұл іс жүзінде бірыңғай монополия, Орталық Азиядан көмірсутек ресурстарын сатудың бірыңғай тәсілі болды.

Орталық Азия туралы көмірсутегі бөлігінде айтатын болсақ, онда шын мәнінде бұл көмірсутегінің айтарлықтай қорына ие Қазақстан, Өзбекстан және Түркіменстан ғана. Қырғызстан мен Тәжікстан көп жағдайда өзбек, түрікмен және қазақстандық газды пайдаланады.

Магистральдық құбырлардың заманауи картасына қарайтын болсақ, тарихтың қайда және нақтылықтың қай жерде екендігі бірден белгілі болады. Бүгінгі таңда Кеңес Одағының 1970 жылдары салынған ескі құбырлары әлі де пайдаланылуда. Атап айтқанда, бұлар: «Бұхара-Орал» және «Орта Азия-Орталық» түрікмен және өзбек газын, оның ішінде тиісінше Өзбекстан мен Қазақстан аумағы арқылы, оның ішінде қазақстандық газды айдауға арналған.

Заманауи кезеңде өңірде іске асырылған ең ірі энергетикалық көлік жобасы – Қытайдың «Орталық Азия – Қытай» газ құбырының құрылысы. Осы жоба аясында газ Түрікменстаннан Өзбекстан мен Қазақстан арқылы Қытайға жеткізіледі.

Бұл ретте, Түрікменстан тек қана газ жеткізуші ретінде әрекет етсе, онда Өзбекстан мен Қазақстан жеткізуші ретінде де, транзиттік тарап ретінде де әрекет етеді.

Әрине, мұндай ірі жобалар қымбат және олар саяси ерік-жігердің, мемлекеттердің өздерінің импорттық энергия жеткізілімдерін әртараптандыруға деген ұмтылысының көмегімен жүзеге асырылады. Бұл жағдайда Қытайдың табиғи газдың өртүрлі көздерін алуға деген ниеті, сондай-ақ жобаға инвестиция салатын қаржы институттарының тәбеті. Бұл жағдайда аймақтағы қытайлық құбыр CNPC Қытай мұнай компаниясы мен Қытай даму банкінің қатысуымен салынды.

Орталық Азия елдерінде болған энергия тасымалдау жобаларын салу жөніндегі жоспарларға қарайтын болсақ, онда іске асырылмаған жобалар өте көп екені байқалады. Қазақстан аумағы арқылы түркімен газын Ресейге, одан әрі Еуропаға айдайтын Каспий маңы құбырынан бастау керек. Немесе әйгілі «ТАПИ: Түрікменстан - Ауғанстан, Пәкістан, Үндістан» жобасы, ол әлі белгісіз күйде қалып отыр. ТАПИ Ауғанстандағы саяси тұрақсыздыққа байланысты жүзеге асырылмағаны түсінікті, сондықтан қазір жаңа жағдайда бұл іс жүзінде мүмкін емес болып отыр.

Орталық Азиядан Батыс бағытта энергетикалық белдеуді жаңғыртуға қатысты қандай да бір талаптары бар Орталық Азия үшін ірі жобалардың бірі бұл Транскаспий құбыры болды. Ол ішінара жүзеге асырылды, оның бір бөлігі Әзірбайжандағы Шах

Дениз кен орнына жетті және осымен бітті. Қазақстан да, Өзбекстан да, Түрікменстан да Каспий теңізінің түбімен құбыр тартуға және осы бастамаға қосылуға мүдделі болатыны түсінікті. Бірақ әзірге бұл ұзақ мерзімді жоспарлар ғана.

Мүмкін, жуақ арада бұл жобаға Еуропадағы газ бағасының 1 мың долларға дейін және одан да көп өсуі және еуропалық нарыққа жеткізілімдерді әртараптандыру қажеттілігі аясында қайта оралады. Осыған байланысты, еуропалық қаржы институттары бұл жобаны құбыр құрылысын қаржыландыру үшін қарастыруы мүмкін. Сонымен қатар, Каспийдегі саяси жағдай бұған жағымды ықпал етеді.

Жақында ғана Каспий маңы аймағының елдері су қоймасының заңды мәртебесі туралы келісімге келді және сәйкесінше оны пайдалануға жаңа мүмкіндіктер ашылуда. Аумақты пайдалану және жалпы Иран арқылы батысқа қарай шығу туралы айтатын болсақ, біз мұны жақын арада жасай алмайтынымыз түсінікті, дәл сол себепті Иран АҚШ санкцияларына ұшырап отыр.

Көріп отырғанымыздай, Америка Құрама Штаттары бұл санкцияларды әзірге жоққа шығармайды. «Туннельдің соңында жарық көрінгендей» болғанмен және бұл санкциялар бар болғандықтан, екінші реттік санкциялар бар, сәйкесінше, бірде-бір банк, оның ішінде Қытай банкі де бұл тектес жобаларды қаржыландыруға дайын болмайды. Жақсы жағдайда, бұл Әзірбайжан – Тбилиси – Түркия арқылы, бейнелеп айтқанда, осындай шағын оңтүстік ағыны арқылы жоба болуы мүмкін. Бірақ әзірге бұл екіталай. Сондықтан қазіргі уақытта Орталық Азия елдері үшін шығыс бағытта Қытайға газ экспорты неғұрлым тиімді болып отыр.

Өкінішке қарай, пандемия көптеген жоспарларды тым қатты бұзды, мысалы, қытайлық оффтэйкерлер (off-take келісімшарттары бойынша жұмыс істейді) Түркіменстан мен Өзбекстаннан газ сатып алуды төмендетті. Нәтижесінде, бұл елдер үшін өндірілген газды көдеге жарату және оны монетизациялау үлкен мәселе болды. Осылайша, олар басқа жолмен жүрді. Біріншіс – өз елінде газды белсенді түрде өткізу. Екіншіс – көршілерге газды белсенді сату. Тәжікстан мен Қырғызстанның экономикасы газға мұқтаж және көлемі аз болса да, бұл белгілі бір табыс әкеледі. Үшіншіс – газды терең өңдеу. Осылайша, Орталық Азияда табиғи ресурстарды неғұрлым ыңғайлы және геосаяси қиындықсыз іске асыру немесе монетизациялау үшін жеткілікті мүмкіндіктер бар.

Қытайға Орталық Азия өңірі, оның ішінде оның энергетикалық қорлары үшін өте қызықты екені түсінікті. Бұл түсінікті де, өйткені қытай нарығы теңіз арқылы алатын негізгі жеткізілімдерді, мысалы, АҚШ-пен гипотетикалық қарама-қайшылық жағдайында бұғаттауға болады.

Біз шын мәнінде, бір кездері біз ойдан шығарылған деп есептеген қорқыныш, ақыр соңында, шындықтан алыс емес екенін көреміз. Бейнелеп айтқанда, «авиатасымалдаушыны Орталық Азияға жеткізу мүмкін емес», сондықтан Қытайға Орталық Азиядағы энергетикалық жобаларды дамыту объективті түрде қызықты. Және тағы да біз энергия жеткізуді әртараптандыруға ұмтылатынымыз сияқты, Қытай да өз кезегінде өзінікін, ал Ресей – өзінікін әртараптандыруға ұмтылатынын есептен шығарып тастай алмаймыз.

Ресейлік банктер қаржыландыратын «Сібірдің күші» атты ірі ресейлік жоба бар екенін ұмытпау керек, ол сонымен бірге Орталық Азиядан экспортқа бәсекелестік тудыра отырып, аймақтық нарыққа қысым көрсетудің белгілі бір түрін білдіретін болады.

Осылайша, біз үш ойыншы (Орталық Азия, Ресей, Қытай) әрекет ететін және әрқайсысы бір-біріне тәуелді болатын «созылу» жағдайында тұрмыз. Бізде Орталық Азияда газды Ресей арқылы Еуропаға сату мүмкіндігі бар, сонымен бірге Қытайға экспорт түрінде нарыққа қысым жасайтын тетік бар. ҚХР-да Орталық Азиядан табиғи газ алу мүмкіндігі бар, сол арқылы «Сібірдің күші» жобасына қысым көрсетудің бәсекелі тетігі бар. Барлығы теңдестірілген.

Осылайша, бұл жалпы өзара тәуелділік белгілі бір геосаяси сипатқа ие. Бірақ тағы да, құбырлар арқылы энергия ағындарын жүзеге асыру – тәбеті, ақшасы және осындай жобаны жүзеге асыру мүмкіндігі бар ірі банктердің қатысуымен ойын. Бүгінгі таңда біз Қытай даму банкінің қатысуымен іске асырылған бір ғана жобаны нақты көрдік, қалғанының бәрі жоспарда және әзірше тек талқылануда.

Еуропа Әзірбайжан Шах-Дениз кен орыны мен Орталық Азияны қосу мақсатында газ құбыры тармағының құрылысын жалғастыру үшін Еуропалық банктер мен инвесторларды қандай да бір жолмен ынталандырғысы келетін шығар. Онда қазірдің өзінде өте үлкен қоры бар Түрікменстан да, Өзбекстан да өз экспортын әртараптандыруға ниет білдіріп, және, әрине, Қазақстан да үлкен энергетикалық ойынға енеді. Бірақ әзірге бұл тек болжамдар ғана.

БОЛАТ УСЕНОВ

Қытайды зерттеу орталығы директорының орынбасары, Қазақстан

Бұл тақырып айналасына көптеген тұспалдар тудыра отырып, сарапшылар арасында барынша танымалдыққа ие. Бұл жағдайда, нақты ақпаратқа ие емес сарапшылардың әртүрлі қауесеттері мен пікірлері жиі танымал болады.

Қытай мен Орталық Азия мемлекеттерінің мұнай-газ ынтымақтастығының жекелеген мәселелеріне айқындық енгізгім келеді.

«Жасыл экономиканы» қалыптастыруға бағытталған жаһандық трендтерді назарға ала отырып, Орталық Азия елдері мен Қытайдың осы бағыттағы өзара тиімді ынтымақтастығын нығайту орынды болып көрінеді.

Экономикалық мәселелерде тәжірибесі мол әріптестерге осы үдерістерді бағалаудың айрықша басымдығын бере отырып, біздің ойымызша, энергетика саласындағы ынтымақтастықтың өте перспективалы салалары қозғалады.

Мұнда келесі жобаларға назар аударған маңызды:

Біріншіден, Орталық Азия елдерінде қытайлық серіктестердің қатысуымен «жасыл» инновациялық технологияларды енгізу бойынша эксперименттік зертханалар мен тәжірибелік полигондар құру.

Екіншіден, арнайы білім беру саласындағы ынтымақтастықты кеңейту. Орталық Азия елдерінде білім беру орталықтарын құру орынды болып көрінеді, бұл жергілікті

жерлерде білікті мамандардың тапшылығы мәселелерін шешуге мүмкіндік береді және жұмыс істеп тұрған қызметкерлердің құзыреттілік деңгейін арттырады.

Үшіншіден, Қытай мұнай-газ компаниялары жоғары технологиялық өндірістерді құрудың бай тәжірибесіне ие бола отырып, Орталық Азия аумағында ұқсас кәсіпорындар құру бойынша мүмкіндіктерге ие, осылайша дайын өнімді жергілікті жерлерде ала алады. Бұл инвестициялар көлемін оңтайландыруға және жергілікті нарықтарда орнығуға мүмкіндік береді.

Бұл ретте энергетика саласындағы өзара іс-қимылдың жинақталған тәжірибесін ескере отырып, Қазақстан мен Қытай аталған процестердің драйверлері бола алар еді.

Атап айтқанда, CNPC Қытай ұлттық мұнай компаниясы осы бағытта көптен бері жемісті жұмыс істеп келеді. Чанпин мұнай университетінде жекелеген студенттерге білім гранттары бөлінеді, жекелеген қазақстандық жоғары оқу орындарымен ынтымақтастық туралы келісімдер бар.

Сонымен бірге, осы саланың даму серпіні, біздің елдеріміздің «көміртекті бей-тараптыққа» қол жеткізу бойынша алған міндеттемелері осы саладағы ынтымақтастықты нығайту және кеңейту қажеттілігін негіздейді.

НАРГИЗА МУРАТАЛИЕВА

СABAR.asia порталының бас редакторы, с.ғ.к., Қырғызстан

ҚЫРҒЫЗСТАН МЕН ҚХР АРАСЫНДАҒЫ МҰНАЙ-ГАЗ ЫНТЫМАҚТАСТЫҒЫНДАҒЫ ПРОБЛЕМАЛАР

ҚР мен ҚХР-дың мұнай-газ саласындағы проблемалары Орталық Азия өңіріндегі басқа елдер аясында барынша қарапайым көрсеткіштермен, бірінші кезекте, ҚР-да мұнай мен газдың айтарлықтай қорларының болмауына байланысты сипатталады. Осыған қарамастан, Қырғызстан транзиттік әлеует тұрғысынан «Белдеу және жол» бастамасы тұрғысынан маңызды, ал екі ел арасында кейбір іске асырылған жобалар бар.

Кейбір жобалар

Қытаймен мұнай-газ ынтымақтастығы іс жүзінде 2008 жылы Баткен облысындағы мұнай учаскесінің геологиялық барлау жұмыстарының басталуымен басталды. Бұдан өзге, 2013 жылы Қытайдың China Petrol Company Djunda компаниясының қаржыландыруы негізінде өндірістік қуаты жылына 800 мың тонна «Джунда» ірі мұнай өңдеу зауытының құрылысы аяқталды, қаржыландыру көлемі 2009 жылдан бастап 300 млн. доллардан асты. 2013 жылы Қырғызстан мен ҚХР арасында оның қуатын арттыруға 400 млн доллар бөлу туралы келісімге қол қойылды. Кәсіпорын 2014 жылы жұмысын бастады, алайда оның жұмысы еңбек немесе экологиялық қақтығыстар себептері бойынша бірнеше рет тоқтатылды. Бұдан өзге, 2015 жылы Токмок қаласында өндірістік

қуаттылығы жылына 400 мың тонна болатын МӨЗ («Токмок іскерлік мұнай өңдеу зауыты» ЖШҚ) ашылды.

Жалпы Қырғызстанда бес перспективалы мұнай өңдеу зауыты бар, бірақ «Джунда» МӨЗ олардың ішіндегі ең ірісі: ол жылына шамамен 800 мың тонна мұнай өңдеуге қабілетті. Көлемі бойынша екінші Токмок мұнай өңдеу зауытының қуаты (айта кетері, ол да қытай компаниясына тиесілі) бар болғаны 450 мың тоннаны құрайды. 2020 жылы пандемияға байланысты күні, сондай-ақ шикізаттың жетіспеушілігіне және «Чайна Петроль Компани «Джунда» салған «Джунда» мұнай өңдеу зауыты өзінің жұмысын тоқтатқанын ресми түрде мәлімдеді.

2021 жылдың басындағы деректерге сәйкес, Қырғызстанда 108 млн тонна расталған мұнай қоры бар. Ұлттық статистика комитетінің мәліметінше, 2020 жылы Қырғызстанда 240 мың тонна шикі мұнай өндірілген. Салыстыру үшін – 2016 жылы бұл көрсеткіш 145 мың тоннаны құрады.

Қазіргі уақытта ҚР-да Жалал-Абад облысында бір ғана кәсіпорын – МӨЗ жұмыс істейді. Алайда жылына 150 мың тонна ЖЖМ өндіретін зауыт Қырғызстанның отынға деген қажеттілігінің 10%-ын да жаба алмайды¹. Сонымен қатар, бұл өнімнің сапасы төмен болғандықтан, оған ел ішінде сұраныс төмен.

Бастапқыда ҚХР-мен МӨЗ құрылысы саласындағы ынтымақтастық Қырғызстан билігінің қазақ және ресейлік отынның импортына тәуелділігін төмендету үмітімен байланысты болды. Ал оның толық қуатына шығуы – мұнай өнімдеріне ішкі сұраныстың 60%-ын жабу². Соған қарамастан, Қырғызстан Ресей мұнайын жеткізуге тәуелді болып отыр.

Ынтымақтастықтың алдағы перспективалары

2013 жылы ҚХР мен Қырғызстанның мұнай – газ ынтымақтастығы Бейжіңнің «Орталық Азия-Қытай» газ құбырының құрамдас бөлігі болып табылатын Өзбекстан, Тәжікстан және Қырғызстан аумақтары бойынша «Түрікменстан-Қытай» газ құбырының төртінші желісін (D тармағы) салу туралы шешіміне байланысты жаңа тыныс алды, бұл оның жалпы қуатын 85 миллиард текше метрге дейін арттыруға мүмкіндік береді.

Қытай мен Қырғызстан үкіметтері арасындағы магистральдық газ құбырын салу туралы келісімге 2013 жылғы 11 қыркүйекте Бішкекте Шанхай Ынтымақтастық Ұйымының саммитінде қол қойылды. Қырғызстан аумағындағы құрылыс 2016 жылы басталуы тиіс еді, бірақ Тәжікстандағы желі құрылысы кестесінен қалып қойғандықтан, Қытай тарапы ҚР-дағы жұмысты кейінге қалдырды. Ақпаратқа сәйкес, 2017 жылдың соңында ғана Қырғызстанда жобаны іске асыру 2019 жылы басталып, 2022 жылы аяқталады³.

¹ Қырғызстанда жанар-жағар май бағасының өсуі аясында меншікті отын өндірісі еске алынды, 12 мамыр 2021 // <https://rus.azattyk.org/a/31250710.html>

² Қара-Балтада ірі «Джунда» МӨЗ іске қосылды, 2013 ж. 10 қыркүйек // https://rus.azattyk.org/a/kyrgyzstan_kara_balta_refinery/25101168.html

³ Қырғызстан Республикасында 2019 жылдың соңында Түркіменстаннан Қытай – Рысқұловқа өтетін транзиттік газ құбырының құрылысы басталады, 2017 жылғы 18 желтоқсан // <http://kabar.kg/news/v-kr-s-2018-goda-nachnetsia-stroitel-stvo-tranzitnogo-gazoprovoda-iz-turkmenistana-v-kitai-ryskulov/>

2013 жылғы келісімде жобаның құны 1,5 миллиард долларды құрады, бірақ қазір бұл сома 1,2 миллиард доллар сомасында көрсетілген. Құрылысты Қытай қаржыландырады. Қырғызстан аумағы бойынша газ құбырының жалпы ұзындығы шамамен 215 шақырымды құрайды, жобалық өткізу қуаты – жылына 30 миллиард текше метр газ. Газ құбырының Қырғызстан аумағы арқылы бағыты Ош облысының Алай және Шон-алай аудандары арқылы өтеді.

Осылайша, ҚХР-ның ҚР мұнай-газ саласына негізгі назары бұрынғысынша газ тасымалдау сегментіне («Түрікменстан-Қытай» газ құбырының төртінші желісін салу және пайдалану) шоғырланатын үрдісті анықтауға болады ⁴.

Проблемалық сәттер

Тарихкөрсетіп отырғандай, қырғыз-қытай қарым-қатынастарында ынтымақтастықтың мұнай-газ секторын талдау кезінде ескерілуі тиіс бірнеше проблемалық сәттер әлі де бар. Ішінара айтқанда, Қытай тарапы Қырғызстанның саяси институттарының тұрақтылығы мен орнықтылығына, әсіресе биліктің конституциялық емес өзгеруіне және саяси дағдарыстарға байланысты, 2005 және 2010, 2020 жылдардағы оқиғалар аясында әлі де белгілі бір алаңдаушылығы бар.

Екіншіден, Бейжің елдің мемлекет ішіндегі қауіпсіздікті қамтамасыз ету қабілетіне алаңдайды. Мысалы, 2016 жылы Қытай дипломатиялық өкілдігінің қақпасында теракт болды, ал 2020 жылы жаппай толқулардан кейін тау-кен, оның ішінде қытай капиталының қатысуымен, кәсіпорындарына шабуылдар орын алды. Бұл өз кезегінде Қытай кәсіпорындары мен азаматтарының қауіпсіздігін қамтамасыз ету бойынша Қытай тарапынан талаптардың күшеюіне алып келді.

Үшіншіден, шешілмеген экономикалық проблемалардың үлкен блогы бар. Статистика көрсетіп отырғандай, елдер арасындағы сауда ынтымақтастығында бүгінгі күнге дейін сауда балансының Қытай пайдасына сәйкессіздігі байқалады. Нәтижесінде – ҚР-ның теріс сальдосының өсуі және оның экспортындағы шикізаттың Қытай экспортындағы дайын өнімге қарағанда басым болуы туындап отыр. Ынтымақтастықтың неғұрлым басым бағыттары: көлік коммуникацияларының инфрақұрылымы, отын-энергетика кешені, тау-кен өндіру саласы, ауыл шаруашылығы, құрылыс, ШҰАА-мен шекара маңындағы сауда, сондай-ақ туризм болып қалатынын атап өту маңызды. Бішкек осы ынтымақтастық тізімін кеңейтуге мүдделі.

Төртіншіден, проблемалардың екінші жағы жоғарыда аталған газ құбырын салу туралы шарттың талаптарына байланысты. Мысалы, Тәжікстанда D тармағының құрылысы үшін бірлескен кәсіпорын құрылған болса, Қырғызстанда Қытай құрылысты толық қаржыландыруды өз мойнына алады. Газ құбыры өтетін жерлер үшін өтемақы, сондай-ақ Қырғызстанда жұмыс орындарын құру үшін жағдайлар мен мүмкіндіктер мәселесі даулы болып қала береді. Алайда, бүгінгі таңда осы аспект бойынша басты мәселе – 2016 жылы басталуы тиіс құрылыс мерзімдерінің бұзылуы. Шындығында,

⁴ Владимир Парамонов, Алексей Строков. Орталық Азия елдерінің мұнай-газ салаларында Қытайдың болуы: жағдайы мен болашағы, 2015 ж. 19 қазан // <https://www.caa-network.org/archives/5706>

құрылыстың күрделілігі көбінесе D тармағы өтетін таулы рельефке байланысты екенін атап өткен жөн.

Бесіншіден, мұнай-газ ынтымақтастығында ҚР-да айтарлықтай күшті жұмылдыру факторына айналатын және Қытайға қарсы көңіл-күйдің одан да белсенді өсуіне әкелуі мүмкін экологиялық мәселелер маңызды рөл атқарады. Мысалы, 2018 жылы Қара-Балтадағы «Джунда» Қытай мұнай өңдеу зауыты қалалық ағынды суларды ластау үшін рұқсат етілген нормалардан асып кетті деген ақпарат болды, өйткені мұнай өңдеу кезінде пайдаланылған су қалалық көрізге төгіледі. Қарабалталықтар бірнеше рет ванна бөлмесінде пайда болатын химиялық иіске шағымданды⁵. 2020 жылы жаппай наразылықтардың салдарынан Ат-Башиде қытайлық серіктестер тарапынан \$280 млн тартылған Индустриялық сауда-логистикалық орталық салу жобасы тоқтатылды.

Бұл экологиялық нормаларды бұзу және экожүйелердің тозуы кезінде Қытаймен ынтымақтастықтың экономикалық пайдасы жергілікті халық үшін екінші кезектегі және түсініксіз болып қалатынын көрсетеді. Экологиялық күн тәртібін шешу және реттеу жөніндегі мемлекеттік шаралардың бүгінгі күнге дейін қуып жету сипаты болуы жағдайды нашарлатады, яғни жағдай шегіне дейін қызғанша, екі тарап та – мердігер компаниясының басшылығы мен жергілікті тұрғындар да өздерімен өздері болып қала береді. Тәжірибе көрсетіп отырғандай, Қырғызстан билігі нормативтік-құқықтық базасы әлсіз және саяси тұрақсыздық жағдайында екіжақты жобалардың экологиялық құрамын реттеуді жеңе алмайды.

Одан өзге, гуманитарлық ынтымақтастықтың жеткіліксіз деңгейі және елдер арасындағы өркениеттік тосқауыл Қытайға қатысты фобия мен қорқыныш проблемасын күшейтеді. Тау-кен саласындағы өзара іс-қимыл тәжірибесі (митингтердің жоғары деңгейі) осы бағыттағы жұмыстың, Қытайды зерделеудің және қалың бұқара деңгейінде Қытай фобиясын алып тастаудың маңыздылығын көрсетті. Айта кету керек, ұлттық синологиялық мектепті құру бүгінгі күнге дейін проблема болып қала береді, оны алдағы жылдары шешу керек.

Қытай мен Қырғызстан арасындағы мұнай-газ ынтымақтастығына басқа газ құбырлары мен жобаларын іске асырудағы бәсекелестікпен сипатталатын әлемдегі және өңірдегі жалпы геосаяси жағдай да әсер ететіні сөзсіз. Қырғызстан билігінің 2014 жылы «Газпромға» бүкіл газ тасымалдау жүйесін беру шарттары Қырғызстанды ресейлік компанияның саясатына қатты тәуелді етіп қойғаны белгілі⁶. Қырғызстанның Ресейге энергия жеткізудегі жоғары тәуелділігін ескере отырып, Мәскеудің позициясы Бішкектің басқа елдермен ынтымақтастық перспективаларына да әсер етуді жалғастыруда.

5 «Джунда» ағынды сулардың ластануы бойынша рұқсат етілген нормалардан асып түсуде, 2018 ж. 18 қыркүйек // https://www.vb.kg/doc/373533_djynda_prevyshaet_dopystimye_normy_po_zagriazneniu_stochnyh_vod.html

6 Тәуелділік: қырғызстандықтар газ, Ресей және «Газпром» туралы білуі керек барлық нәрсе, 2016 ж. 29 сәуір // <https://www.akchabar.kg/ru/article/economy/kyrgyz-gaz-gazprom/>

Қорытынды

Газ құбырының бұл желіс – құбыр құрылысының әлемдік тарихындағы ең күрделі орындалатын инженерлік жобалардың бірі. D тармағы «Қытай-Орталық Азия» газ құбыры желісін қалыптастырады және Орталық Азияның бес елі мен Қытайды тығыз байланыстыруы тиіс, сол арқылы Қытай мен Орталық Азия елдері арасындағы энергетикалық өзара іс-қимылды одан әрі тереңдетуге ықпал етеді, бұл өз кезегінде сауда-экономикалық алмасуды ынталандыратын, сондай-ақ өзара тиімділік пен жалпы ұтыс негізінде дәстүрлі достықты нығайтатын болады.

Құбыр желілерін салуды қоса алғанда, Қытаймен мұнай-газ ынтымақтастығы Қырғызстанға энергетиканы дамытуға мүмкіндік береді, сондай-ақ экономикалық өсу жолдарын жолға қоюға ықпал етеді. Қытаймен энергия саласындағы ынтымақтастық Ресейдің елдегі берік ұстанымдарын және оның ЕАЭО-ға қатысуын теңдестіре отырып, биліктің геосаяси орталықтарымен ынтымақтастықтың баламалы мүмкіндіктерін көрсете алады. Өзара мүдделілік жағдайында мұнай-газ ынтымақтастығы өңір елдерінің мұнай секторын әртараптандыру және Қытайдың энергетикалық қауіпсіздігі мүдделеріне жауап беретінін ескере отырып, синергетикалық әсер етуі мүмкін. Қорытындылай келе, D тармағының құрылысын жүзеге асырумен бірге Қырғызстан мен Қытай арасындағы стратегиялық ынтымақтастықтың жаңа барынша жемісті және белсенді кезеңі басталады деп айтуға болады.

ЛЮ ЦЯНЬ

*Ресей және Орталық Азияны зерттеу орталығы директорының
бірінші орынбасары, Қытай мұнай университеті*

Қытай мен Қазақстан арасындағы ынтымақтастық туралы келісім біздің елімізде өте маңызды стратегиялық орынға ие. Қазақстан – Еуропа мен Азияны байланыстыратын, Еуразиялық континенттің көпірі деп аталатын, бірегей геосаяси жағдайы мен энергия ресурстарының едәуір қоры бар өте маңызды ел. Осыған байланысты, Қытай мен Қазақстан арасындағы ынтымақтастық үнемі тығыз байланысты.

Қазіргі уақытта Қазақстанның мұнай-газ ресурстарының Қытайға экспортының көлемі өте үлкен, оның ішінде мұнай жылына 1 млн. тоннаға жуық, ал газ жылына 5 млрд. текше метрден астам. Қазіргі уақытта біздің мұнай-газ ынтымақтастығымыз мұнай-газ ресурстарын барлау мен әзірлеуге ғана шоғырланып қоймай, сондай-ақ қайта өңдеуге, құбыр көлігі мен машина жасауды дамытуға баса назар аударылғанын атап көрсеткім келеді.

Мен бұл жобалар туралы егжей-тегжейлі айтпаймын, бірақ басқа елдермен, мысалы, Ресеймен, Латын Америкасы елдерімен және Африка елдерімен салыстыратын болсақ, Қазақстанда қытайлық мұнай-газ компаниялары шетелде мұнай-газ өнеркәсібінің ең ауқымды кешенін құрғанын атап өткім келеді.

Мұнда барлау, әзірлеу, мұнай-химия, және мұнай-газ машина жасау, құбыр құрылысы, сауда, маркетинг және т.б. бар. Бұл мұнай-газ өнеркәсібінің ең ірі және ауқымды кешені.

Мен өз көзқарасым тұрғысынан алдағы уақыттағы ынтымақтастық перспективалары туралы айтып бергім келеді.

Біріншіден, бұл газ саласы, атап айтқанда, Қазақстаннан Қытайға табиғи газ жеткізілімінің артуы, өйткені қазір Қытайдағы газ саласы өте тез дамып келеді. Біздің сұранысымыз жыл сайын артып келеді. Бізде қазақстандық табиғи газды жеткізуді жылына он миллиард текше метрге дейін ұлғайту және Түркіменстан мен Өзбекстаннан алдағы 30 жылда газдың тұрақты тасымалын қамтамасыз ету жөнінде нақты келісімшарттар бар. Бұл Қытай мен жалпы Орталық Азияда энергетикалық қауіпсіздікті қамтамасыз ету үшін өте маңызды сала.

Екіншіден, біздің бағалауымыз бен зерттеулеріміз бойынша – CNPC Қытай мұнай-газ компаниясының Каспий теңізі қайраңындағы мұнай және газ кен орындарын барлауға қатысуы, өйткені Каспий теңізі – Орталық Азиядағы мұнай мен газдың өте маңызды және әлеуетті көзі. Мұнда теңізде үлкен жұмыс тәжірибесі бар басқа да Қытай мұнай-газ компаниялары, оның ішінде SNOOC – теңізде және мұнай саласында жұмыс істейтін Қытай мұнай компаниясы жұмыс істей алады, бірақ қазір, өкінішке қарай, Қытайдағы қазақстандық мұнай экспортының көлемі төмендеуде. Қазіргі уақытта шамамен 1 млн. жылына тонна. Салыстыратын болсақ, мысалы, 5-6 жыл бұрын 8-9 миллион болатын.

Бірақ «Қазақстан – Қытай» мұнай құбыры бойынша негізгі жеткізілім – Ресей мұнайы. Болашақта мұнай химиясын өңдеу мұнайдың перспективалы бағыттары болады деп ойлаймын. Мұнда бізде жақсы перспектива бар деп ойлаймын.

Және соңғысы, білім беру саласындағы мұнай-газ ынтымақтастығы туралы айтқым келеді. Біздің Қытай мұнай университетінде Қазақстаннан 1200-ден астам студенттер мен аспиранттар өздерінің дипломдарын алды және тағы 70 студент біздің университетте әртүрлі мамандықтар бойынша оқып жатыр.

Менде мынадай статистика бар: бакалавриатта – Қазақстан студенттерінің 60%-дан астамы «Мұнай және газ әзірлеу», сондай-ақ «Мұнай химиясын барлау», «Экономика» және «Менеджмент» мамандығы бойынша оқиды. Аспиранттар арасында – 30%-ы «Мұнай және газ өңдеу» мамандығы бойынша, 45%-ы «Экономика және Менеджмент» мамандығы бойынша оқиды. Энергияның жаңа дәуірі ашылуда.

Сондықтан біздің университетте жаңа мамандықтар ашылды, соның ішінде жаңартылатын энергия көздері, энергия тиімділігін арттыру және т.б. Сондықтан, менің көзқарасым бойынша, Қазақстандағы қызметкерлермен және басқа да сарапшылармен ынтымақтастықты кеңейткім келеді.

АНТОН БУГАЕНКО

Қытай бойынша сарапшы, Қазақстан

Мұнай-газ секторы – Орталық Азия елдері мен Қытай қатынастарының экономикалық базисінің іргетасы. Ресурстарға бай бұл өңір Бейжіңнің назарын 1990 жылдардың өзінде-ақ, жаңа тәуелсіз Орталық Азия республикалары әлемдік экономикада өз орнын іздеген кезде өзіне аударған болатын.

Қытайдың Орталық Азиядағы энергетикалық саясатқа қатысты ресми доктринасы жоқ, сондықтан да өңірдегі қытайлық стратегияны осы бағытта мұнай компаниялары қалыптастырады, олар өз кезегінде Қытай билігінің мұнай-газ секторын дамыту жөніндегі жалпы нұсқауларын ұстанады. Қытай үкіметі ҚХР энергетикалық қауіпсіздік стратегиясын қабылдады. Ол – елдің энергетикалық саласын дамытудың жан-жақты қамтып, Қытай мұнай компанияларының шетелде дамуының негізгі бағыттарын да айқындайды.

Қытай Орталық Азияның энергетикалық ресурстарына қызығушылық танытады, сондықтан КСРО бұрын құрамына кірген барлық елдермен тату көршілік қарым-қатынасты сақтайды. Болашақта өңір Қытайды энергиямен жабдықтауда одан да үлкен орын алатын болады. Қытай компаниялары ТМД елдерінің аумағында мұнай-газ кен орындарын игеруге тікелей қатысады. Сондықтан соңғы жылдары CNPC және Sinopec посткеңестік елдер: Ресей, Қазақстан, Өзбекстан және Түркіменстан нарығында өздерінің қатысуын елеулі түрде күшейтуі кездейсоқ емес.

Қазақстан – ұзақ мерзімді негізгі серіктес

Қытай компанияларының Орталық Азия елдерімен энергетикалық ынтымақтастығында Қазақстан өңірдің мұнай-газ ресурстарына бай елі ретінде ерекше маңызға ие. Қазақстанда қытай компанияларының үлесіне қазірдің өзінде мұнай өндірудің 20-25%-ы тиесілі – бұл мемлекеттік «Қазмұнайгаздың» үлесіне қарағанда аса аз емес.

Қытай компаниялары қазақстандық нарыққа 1997 жылы CNPC Ақтөбемұнайгазды (Жаңажол, Кеңқияқ) сатып алған кезде келді. 2001 жылы Buzachi Operating Ltd (Солтүстік Бузачи) CNPC 50%-н сатып алды. 2006 жылы CNPC PetroKazakhstan-ды сатып алды, ал қытайлық CITIC тобы Қаражанбасмұнайдың (Қаражанбас) 50%-н сатып алды. 2009 жылы CNPC Маңғыстаумұнайгаздың 50%-н сатып алды. 2013 жылы CNPC Қашағандағы Conocophillips үлесін (16.8%) Қазмұнайгаздан сатып алды⁷.

CNPC Қазақстанның мұнай- және газ өндірісіне \$12 млрд. астам қаржы салды, Орталық Азия ресурстарын Қытайға жеткізу үшін тағы \$6,2 млрд. Қазақстан аумағындағы магистральдық құбырлар құрылысына жіберді.

CNPC Ақтөбедегі мұнай-газ жобасы, Бозашы мұнай жобасы, «ҚазМұнайГаз» капиталына қатысу, КАМ және ADM бес мұнай кен орнын игеру жобасы, сондай-ақ барлау бойынша екі жоба сияқты бірлескен жобаларға тікелей қатысады. Бұдан басқа, CNPC Қазақ тарапымен бірлесіп, Кеңқияқ – Атырау, Атасу-Алашанькоу және басқалары сияқты бірқатар мұнай- және газ құбырларын басқарады, мұнай мен газды сақтау және тасымалдау қондырғыларының құрылысын жүргізеді.

Алайда, қытай мұнай компанияларының елдегі белсенділігіне қарамастан, Қытай импортының жалпы көлеміндегі қазақстандық мұнайдың үлесі аз. Мәселен, Қазақстан 2017 жылдың қорытындысы бойынша Қытайға 2,35 млн. тонна мұнай экспорттады, бұл

⁷ Сайт tengrinews.kz «Қазақстанның мұнай саласындағы қытайлық компаниялардың үлесі 40 пайыздан асады» // <https://tengrinews.kz/money/dolya-kitayskih-kompaniy-neftyanoy-otrasli-kazahstana-2013-226309/>

Қытай импорттайтын барлық мұнайдың 0,55%-ын құрайды.⁸ 2018 жылдың алғашқы екі айында қазақстандық құбыр газының жеткізілімі күрт өст – 15 есе, бірақ бұл Түрікменстаннан жеткізілімнен әлдеқайда аз – 0,6 млрд текше метрді құрайды.⁹

Қытайдың батыс шекарасы жағынан мұнай импорты Қытай үшін негізгі өндірістердің – елдің шығысында мұнай тұтынушыларының орналасуына байланысты, теңіз арқылы мұнай өнімдерін әкелу сияқты маңызды емес. Сонымен қатар, Қытай стратегиялық перспективада Орталық Азия болуы тиіс ресурстармен қамтамасыз етудің тылдық базасын құруға мүдделі. Сондықтан ҚХР құбыр инфрақұрылымына белсенді түрде инвестиция салуда.

Қытайдың мұнай секторында болуы ерекше. Қазіргі уақытта Қытайға тиесілі көптеген кен орындары ескі және таусылуға жақын. Алайда, Қытай мұнай саласына салынған барлық салымдардың үштен бірін шоғырландырған. Негізінен жұмыс істеп тұрған компаниялардағы үлестер сатып алынады.

Қытайлық инвесторлардың сатып алғандарының бірі игеріліп жатқан Қашаған кен орнындағы үлесі болды – CNPC-қа 8,333%-ы тиесілі. Алайда Қашаған мұнайға төмен баға жағдайында тиімсіз жоба және қазіргі уақытта іс жүзінде тоқтатылған. Өндірудің рентабельділігі үшін мұнайдың бір барреліне кемінде 60-80 доллар орташа бағасы қажет. Кен орнындағы мұнайды тазарту процесі күрделі және қымбат. Қашаған мұнайында өлімге әкелетін күкіртсутектің жоғары дозалары бар және оны шикізаттан алу керек, бұл көптеген жылдар бойғы кідірістер мен ішкі дауларға әкелді. Дегенмен, бұл қытай нарығының тұрақты сұранысы жағдайында перспективалы жоба.

Мұнай-газ саласы – өнеркәсіптің локомотиві

Қытайдың Қазақстанға мұнай-газ инвестициялары өңдеу өнеркәсібі мен машина жасауды дамытудың катализаторына айналды. «Белдеу және жол» бастамасы мен «Нұрлы жол» бағдарламасын ұштастыру аясында Қазақстан-Қытайынтымақтастығының басым 56 жобасы шеңберінде отын-энергетика кешенінде 5 жоба: құрылысы 2016 жылы басталған Атырау облысындағы интеграцияланған газ-химия кешені, іске асырылуы кейінге қалдырылған Қостанай облысындағы сұйытылған табиғи газ өндіру зауыты, Қарағанды облысындағы көмірді қайта өңдеу кешені және Шымкенттегі МӨЗ жаңғырту іске асырылуда. Жобаларды іске асыру мұнай өңдеу кешенінің технологиялық жарақтандырылуын едәуір арттыруға, отын өндіру көлемін де, оның сапасын да ұлғайтуға мүмкіндік береді. Кейбір жобалар мұнай бағасының төмендеуіне байланысты кейінге қалдырылды, бұл мұнай- және газды қайта өңдеу бойынша әзірленіп жатқан жобалардың рентабельділігін төмендетті.

⁸ «Сыртқы және өзара сауда статистикасы» ҚР Статистика комитетінің сайты // http://stat.gov.kz/faces/wcnav_externalId/homeNumbersCrossTrade?_afLoop=11879202925093148#%40%3F_afrLoop%3D11879202925093148%26_adf.ctrl-state%3D6ybpavfa_30

⁹ «Қытай қаңтар-ақпанда құбыр газының импортын 4,7% - ға, 7,6 млрд текше метрге дейін арттырды» Energy Base // <https://energybase.ru/news/industry/kitaj-uvelicil-import-trubnogo-gaza-v-anvare-fevrale-na-47-do-76-mlrd-kub-m-2018-03-28>

Ұнтақты полипропилен өндіру қондырғысын жаңғырту.¹⁰ Жоба іске асырылған. Қолданыстағы қуаттарды жаңғырту. Қытай тарапы – инвестор және мердігер. Жоба Павлодар облысындағы «Мұнайхимиясы» компаниясының зауытында кайдзенді үнемді басқару технологиясын енгізуді көздеді, Мұнайхимиясы» компаниясы – Қазақстанның химия өнеркәсібі саласындағы барынша табысты өндіруші. Жаңғырту 2016 жылы аяқталды, өндіріс жылына 30 мың тоннадан 70 мың тоннаға дейін ұлғайды. Жобаны іске асыру құны \$ 24 млн. құрады, 600 жаңа жұмыс орны құрылды.

Зауыт өнімдері ішкі нарыққа да, Ресей, Қытай, Түркия нарықтарына да экспортталады. 2016 жылы өндіріс көлемі 32 мың тоннаны құрады, алайда шетелге жеткізу туралы жаңа шарттар жасалғаннан кейін болжанған қуатқа дейін өсті. Жобаға Xinjiang Sanbao компаниясы қытайлық серіктес болып, бұрын Қытайда шығарылған өнімді тасымалдаудың сәтті мысалы болып отыр. Сондай-ақ өндірілетін тауар да халықаралық нарықта бәсекеге қабілетті. Жобаның табыстылығы мен кірістілігі көбінесе «Мұнайхимиясы» компаниясының нарықтағы мықты ұстанымдарына негізделген. Химия өнеркәсібі өнімінің Қытайда емес, ЕАЭО ішіндегі нарықта сатылу мүмкіндігі бар екенін атап өткен жөн, өйткені Қытай экономикасында дамыған және жоғары технологиялық химия өнеркәсібі бар және жекелеген зауыттарды құру тұтас өндірістік тізбектерді алмастыра алмайды.

Шымкент мұнай өңдеу зауытын жаңғырту. Ағымдағы өндірісті кеңейту және жаңғырту. Қытайлық тарап – мердігер, қазақстандық компанияның бір бөлігі қытайлық инвесторға тиесілі. Жобаны «ҚазМұнайГаз» ұлттық компаниясы «ҚазМұнайГаз – ӨМ» АҚ және CNPC атынан тепе-теңдік негізде іске асырды. 2018 жылы Шымкент МӨЗ-де изомерлеу қондырғысы іске қосылды, ол Еуро 4 және Еуро 5 стандарттарына жауап беретін 92 және 96 маркалы жоғары октанды бензин шығаруды бастауға мүмкіндік береді. Құрылысты қытайлық CPECC компаниясы жүргізді.

Жаңғырту аясында Шымкент МӨЗ-де 14 жаңа технологиялық қондырғы іске қосылады. Шымкент МӨЗ-ін жаңғыртуды 2017 жылдың соңына дейін толық аяқтау жоспарланып отыр. Дайын өнім өндіру көлемін жылына 6 млн тоннаға дейін ұлғайту да жоспарланып отыр. Шымкент МӨЗ-ін жаңғырту құны \$ 1,8 млрд. құрайтын болады. МӨЗ-дің 49% және 50%-н иеленетін ҚазМұнайГаз және қытайлық CNPC сәйкесінше жаңғыртуға 400 млн. АҚШ долларын бөлді. Қаржыландырудың негізгі көлемі қарыз қаражаты – Қытай Халық банкінен \$ 1 млрд мөлшерінде кредит есебінен іске асырылды.

Қызылорда облысындағы цемент зауыты. Жоба 2018 жылы жүзеге асырылды. Зауыттың қуаттылығы – жылына 1 млн тонна тампонажды цемент. Цементтің бұл түрі ұңғымаларды жер асты суларының әсерінен оқшаулау үшін қолданылады. Бұл өнімнің негізгі тұтынушылары – мұнай-газ және уран өнеркәсібі кәсіпорындары.

Сондай-ақ ірі индустриялық жобаларды салу кезінде де қолданылады. «Компания Гежуба Шиелі цемент» ЖШС бірлескен кәсіпорынын Цемент зауытын салу жобасын іске асыру үшін, «Корпорация DANAKE» ЖШС және Gezhouba Group Cement Co. Ltd

¹⁰ <https://nephtechim.kz/>

қытай компаниясы құрған.¹¹ Зауыт Қазақстан Республикасының тампонаждық цемент шығаратын аздаған кәсіпорындарының біріне айналды. Өндірісті бақылау онлайн-анализаторлардың көмегімен жүзеге асырылады. Зауыт арқылы Еуразиялық темір жол желісі мен М-32 жүрдек автомагистралі өтеді.

Ақтауда жоспарланған мұнай өндіру техникасының өндірісі.¹² Қытай – осы сектордағы ең оңтайлы инвестор, өйткені CNPC мемлекеттік компаниясы басқа батыстық емес ойыншылардан озық технологиялардың қолайлы деңгейіне ие. Сонымен қатар, батыс компаниялары қымбат жабдық шығарады және оны өздерінің негізгі өнеркәсібінің жанында шығаруды жөн көреді.

Зауытта өндірілген қазақстандық жабдықты жеке компаниялардың шетелдегі өздерінің бас компанияларында техниканы сатып алу пайдасына сатып алудан бас тарту тәуекелі бар. Өнімді өткізу нарығымен қамтамасыз ету үшін нарықты реттеу шеңберінде шаралар қабылдау қажет. Өндіруші техниканың меншікті өндірісін құрудың негізгі экспорттық тауары шикізат болып табылатын Қазақстан үшін стратегиялық маңызы бар.

Үлкен диаметрлі болат дәнекерленген құбырлар өндірісін құру жобасы.¹³ Зауыт құрылысының мақсаты – құбыр желілерін салу кезінде Қазақстанның импортқа тәуелділігін еңсеру. Бұл екі негізгі мәселені шешуге көмектеседі. Біріншіден, елде коммуналдық инфрақұрылымның тозуының жоғары пайызы байқалады, төмен температура жағдайында өмір сүру және өндіріс қысқы уақытта жылумен қамтамасыз етуге байланысты, құбырлардың тозуынан болатын шығындар жылумен қамтамасыз ету шығындарының төрттен бір бөлігін құрайды.

Сондай-ақ республикалық мұнай- және газ құбырлары желісінің кеңеюі жүріп жатыр, бұл құбыр өніміне сұраныстың өсуіне алып келеді. Екіншіден, шикізат елдің негізгі экспорттық тауары болып қала береді және шикізатты сыртқы нарыққа жеткізу Қазақстанның экономикалық жағдайы үшін стратегиялық маңызға ие. Зауытта өндірілетін құбырлар өңіраралық мұнай- және газ құбырларын салу үшін пайдаланылатын болады. Сондай-ақ, өндіріс ұлғайған кезде өнім сыртқы нарықтарға, Орталық Азия елдеріне, Әзірбайжанға, Ресейге жеткізілуі мүмкін. Орта мерзімді перспективада ішкі жаңғырту бағдарламасын орындаған жағдайда сыртқы нарықтың ішкі нарықтан маңызы кем болмайды.

Көпжақты ынтымақтастықтың перспективалары

Соңғы жылдары көпжақты деңгейдегі ынтымақтастық жанданды, олар болашақта өңір ауқымында энергетикалық өзара іс-қимыл тетігін құруға алып келуі мүмкін: ШЫҰ

¹¹ <https://inbusiness.kz/ru/last/vveden-v-ekspluatatsiyu-cementnyj-zavod-v-kyzylordinskoj-obl>

¹² Сайт bnews.kz «Маңғыстау облысында мұнай секторы үшін құбырлар шығаратын зауыт салынууда» https://bnews.kz/ru/news/ekonomika/promishlennost/v_mangistauskoi_oblasti_stroitsya_zavod_po_vipusku_trub_dlya_neftyanogo_sektora

¹³ Сайт tengrinews.kz «Алматыда болат құбырларын шығаратын жоғары технологиялық зауыттың құрылысы басталды» // https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/almaty-nachato-stroitelstvo-vyisokotekhnologichnogo-zavoda-316015/

Энергетикалық клубын дамыту, Жібек жолының экономикалық белдеуі шеңберінде Қытайдың «Орталық Азия елдерімен және Ресеймен мұнай-газ саласындағы өзара іс-қимыл жоспарын» әзірлеуі, ЕАЭО-ға мүше мемлекеттер басшыларының бірыңғай энергетикалық нарыққа интеграциялануға ұмтылысы, ЕАЭО-ның ұштасуы және «Белдеу және жол» жобасы.

Осындай ауқымды бастамалар аясында қолжетімді энергетикалық объектілерді пайдалану жөніндегі келісімдерге қол жеткізіледі, транзиттік дәліздерді техникалық жабдықтау және қамтамасыз ету жаңғыртылады, құқықтық нормалар үйлестіріледі, энергетикалық өзара іс-қимылды объективті бағалау үшін ортақ ақпараттық кеңістік құрылады.

Алайда, белгілі бір бірлестіктердегі кез-келген мемлекет негізінен өзінің ұлттық мүдделеріне сүйене отырып, шаралар қабылдайтынын ескеру қажет, бұл, әрине, экономикалық сипаттағы сыртқы қайшылықтардың пайда болуына әкеледі. Мәселен, Ресей мен Қазақстанның Қытайға қатысты шикізаттық мамандану фактісі мұнай-газ секторына байланыстырмай баламалы экономика құру мәселелерінде қарама-қайшылық туғызады.

Коронавирустық дағдарыстың салдарымен күресу қажеттілігі ҚХР-мен экономикалық өзара әрекеттесудің өсуіне әкеледі. Орталық Азия елдерінің шикізат экспортының үлкен бөлігі энергия ресурстары саласында да, металлургия мен тау-кен өндіру секторында да Қытайға бағдарлануы ықтимал. Өңдеу өнеркәсібі саласында қытайлық бизнес өзінің қатысуын ұлғайтып, жүйелі мәнге ие болады. Қытаймен өзара іс-қимыл дағдарысты аз ауыртпалықпен еңсеруге, сондай-ақ өңір экономикасының өсуі үшін жаңа нүкте ашуға мүмкіндік береді. Алайда, бұл Қытайға қарай жылжуы мүмкін, бұл нақты және айқын саясатты қажет етеді. Қалай болғанда да, Қытай инвестициялары бар және Қазақстан экономикасына салынатын болады, және бұл процесті қайда бағыттау қажет екені Қазақстан басшылығына байланысты болмақ.

Батыс компаниялары Орталық Азия елдерінің, ішінара айтқанда Қазақстанның мұнай-газ саласынан кеткен жағдайда, Қытай перспективалы инвестор бола алады. Қытай экономикасы тез қалпына келді және өндіріс жылдам қарқынмен өсуде, бұл ресурстарды тұтынуды білдіреді, уақыт өте келе оның энергия ресурстарына қажеттілігі де артады. Қазіргі уақытта Қазақстанның мұнай саласына қытайлық инвестициялар негізінен өндіру құны жоғары ескі кен орындарын сатып алуға бағытталған. Бұл бір жағынан осы инвестициялардың рентабельділігіне күмән тудырады, бірақ қытайлық компаниялардың жаңа инвестицияларға деген қызығушылығының артуына әкелуі ықтимал. Қытайлық мұнай корпорациялары батыс компаниялары жасаған кейбір жобаларға кедергі келтіруі мүмкін.

ФУЦИ СЮЭ

*Ресей, Шығыс Еуропа және Орталық Азия институтының
Стратегиялық зерттеулер бөлімінің меңгерушісі,
Қытай қоғамдық ғылымдар академиясы*

«Энергетикалық Жібек жолы» конференциясының тақырыбы біздің қарым-қатынасымыздың мәнін өте дәл және лайықты бейнелейді, өйткені Қытай мен Орталық Азия арасындағы өзара қарым-қатынастар бізде елші деңгейінде ресми дипломатиялық қатынастар орнатылған кезде 1992 жылы басталмаған, олар 2000 жыл бұрын, қытай елшісі Чжан Цянның соңынан лы Жібек жолы өздігінен ашылып, қалыптасқан және ұлы тарихи ашылуға дейін жұмыс істеген кезде басталған.

Менің ойымша, бұл процесс барысында біздің ата-бабаларымыз әртүрлі халықтар мен өркениеттер арасындағы өзара іс-қимылдың бірегей тәжірибесін көрсетті – теңдік, достық, өзара алмасу, өзара оқу, өзара байыту, бұл маңызды, бірақ жаулап алусыз, соғыссыз, қанаушылық, қысымшылық және т.б. Бұл өте маңызды, өйткені 2000 жылдан кейін, бүгінгі күні бұл рух пен өзара іс-қимыл тәжірибесі өте маңызды рухани және идеологиялық ресурс болмақ. Біздің елдеріміз арасындағы прагматикалық ынтымақтастықты барынша жақсы ілгерілету үшін осы тәжірибеден әлі де көп нәрсені зерделеуіміз керек.

Энергетикалық ынтымақтастық туралы айтатын болсақ, біздің елдеріміздің арасында салынған газ құбырлары мен мұнай құбырлары Қазақстаннан және Орталық Азияның басқа елдерінен энергия тасымалдаушылардың экспорттық бағыттарын әртараптандыруды жүзеге асыра отырып, монополиялық жағдайды өзгертуге қабілетті екенін білеміз, бұл өз кезегінде өңір елдерінің экономикалық тәуелсіздігі мен егемендігін нығайту тұрғысынан өте маңызды.

Ал Қытай үшін бұл энергия тасымалдаушыларын жеткізудің сенімді көздерін білдіреді. Бір жағынан, бұл төлемге қабілетті, сыйымды, өте үлкен және перспективалы тұтыну нарығы, екінші жағынан, сенімді жеткізу көздері. Өткен кезеңдегі осы саладағы екіжақты ынтымақтастық сөзсіз табыс тарихы және өзара іс-қимылдың мұндай тәжірибесі өте оң деп айтуға толық негіз бар. Біз оны болашақта сізбен бірге көбейтуіміз керек. Біздің елдеріміз үшін бұл өте маңызды.

Қанша дегенмен біздің тақырыбымыз энергетикалық болғандықтан, сіздердің рұқсаттарыңызбен, мен мәлімделген тақырыптан тыс шығып, біздің арамыздағы энергетикалық өзара іс-қимыл қазір және жақын болашақта өте маңызды екендігі туралы бірнеше сөз айтқым келеді. Осымен бір мезетте біз басқа салаларды кеңейту есебінен, әсіресе көміртекті бейтараптық бойынша өршіл мәлімделген маңызды міндеттер тұрғысынан, ынтымақтастығымызды әртараптандыру туралы өте байыпты түрде ойлануымыз керек.

Президент Тоқаев 2060 жылға қарай Қазақстанда көміртегі бейтараптығына қол жеткізілетіндігі туралы ресми түрде мәлімдеді. Бұл, сөзсіз, Қазақстанның ғана емес, бүкіл адамзаттың болашақ ұрпағы алдындағы жоғары деңгейдегі саяси

жауапкершіліктің көрінісі. Бұл тұрғыда, Қытайда, ағымдағы жылдың наурыз айында әлеуметтік-экономикалық дамудың он төртінші 5 жылдық бағдарламасы және 2035 жылға дейінгі дамудың перспективалық бағдарламасы қабылданды, онда даму парадигмасының ауысуы көзделген. Бұл жағдайда экономиканың қос айналымына, ішкі тұтынуды кеңейтуге және ынталандыруға, сондай-ақ экономиканың нақты секторын дамытуға басымдық жасалады.

1979 жылдан бастап 2019 жылға дейін өткен 40 жыл ішінде Қытай экономикасы жылына 9,4% қарқынмен өскенін еске алсақ, біздің экономистер халықтың қартаюы мен қысқаруына, әлемдік экономиканың турбуленттілігіне қарамастан, 2035 жылға дейін Қытай экономикасы жылына орта есеппен 8%-ға өсуге қабілетті деп есептеді. Бұл біздің алдымызда мұнай-газ саласынан едәуір тыс жерлерде прагматикалық ынтымақтастығымызды арттыру үшін үлкен әлеует ашылатынын білдіреді.

Мұнда көптеген бағыттар бар, мен бұл туралы айтпай-ақ қояйын, бірақ біздің елдеріміздің сарапшылары бұл мәселелер туралы ойланып, үкіметтеріміз үшін жалпы ұсыныстар жасағандары орынды болады. Мен айтып отырған әлеуметтік даму бағдарламасының көптеген ережелері Қазақстанның Даму стратегиясында белгілі «Нұрлы жол» бағдарламасында және т.б. қойылған міндеттермен үндес және үйлестірілуде. Бұл жағдайда біз сіздермен бірге осы негізде халықтарымыздың игілігі үшін даму жолындағы серіктестікті қалыптастыра отырып, Ұлы Жібек жолы рухында одан әрі жұмыс істей аламыз.

ДЭНИЭЛ РАНДЖБАР

*Халықаралық қатынастар саласындағы PhD докторант,
Ресей халықтар достығы университеті (РУДН), Мәскеу / Ресей*

САКЕН МУКАН

*қауымдастырылған профессор, «Нархоз университеті» КЕАҚ,
Алматы / Қазақстан*

ЭЛЬМИРА САУДАБЕКОВА

*қауымдастырылған профессор, «Нархоз университеті» КЕАҚ,
Алматы / Қазақстан*

ТРАНСКАСПИЙ ЭНЕРГЕТИКАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАРЫ: ЕУРАЗИЯЛЫҚ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ОДАҚ ҮШІН СЫН-ҚАТЕРЛЕР МЕН МҰМКІНДІКТЕР

Кіріспе

Каспий теңізінің бассейні өзінің геосаяси жағдайына және орасан зор энергетикалық ресурстарына, әсіресе мұнай мен газға байланысты үлкен маңызға ие болып отыр. Соңғы жылдары осы саладағы аймақтық және трансұлттық компаниялар арасындағы

энергетикалық ресурстар үшін бәсекелестік күшейе түсті. Бұл компаниялар арасындағы шиеленіс пен қарама-қайшылықтар аймақтағы тұрақсыздық пен қауіпсіздікті күшейтті. Сонымен қатар Каспий бассейнінде энергияны беру әдісі мен түрлі елдер ұсынған энергия беру жоспарлары мен бағыттары сенімсіздік пен тұрақсыздықты туғызды. Екінші жағынан, мұнай-газ құбыры ұлттық мүдделер тұрғысынан жобаға қатысатын елдердің әрқайсысы үшін әр түрлі жетістіктерге ие болуы мүмкіндігін береді және елдер арасындағы аймақтық ынтымақтастық пен экономикалық байланыстарды насихаттауды ұйымдастырушы ретінде қызмет етеді [1].

Экономикалық пайда мен ұлттық әлеуетті дамытудан басқа бейбітшілік пен тұрақтылыққа, жобаға қатысушы елдердің ұлттық қауіпсіздігін күшейтуге және олардың арасындағы ынтымақтастықты дамытуға әкелуі мүмкін. 1991 жылы Кеңес Одағының ыдырауы қырғи қабақ соғыстың немесе биполярлық дәуірдің аяқталуына себепкер болды. Осыған байланысты халықаралық жүйеде маңызды өзгерістер басталды.

Осы аймақтардың бай мұнай-газ ресурстары бұрын әлемнің тыныш геосаяси аймақтарының бірі болып саналатын өңірге жаңа ойыншылар мен аймақтық державалардың келуіне ықпал етті. Сонымен қатар Каспий теңізі бассейнінде энергия ресурстарының болуы осы үлкен ойынның маңызды компоненттерінің бірі болып табылады. Энергияның маңыздылығына байланысты мұнай-газ ресурстарына бай және транзит бағыттарын бақылайтын елдердің халықаралық экономикаға, жаһандық оқиғаларға қатты әсер ету мүмкіндігі бар. Бұл алған міндеттерді қиындатады. Орталық Азия мен Кавказда үлкен мәселеге айналды. Энергия ресурстарын жеткізу үшін ең маңызды аспектілер – жердің қауіпсіздігі, қашықтықтың қысқа болуы, маршруттың үнемділігі және осы жұмыс үшін қажетті инфрақұрылымның болуы.

Алайда Каспий теңізі бассейнінде мұнай мен газды тасымалдау барысында – саяси мүдделер, шетелдік ықпал және аймақтық келісімдер әсер еткенін көріп отырмыз. Бұл ресурстарды жеткізу барысында аймақтық және жаһандық державалар арасында «мұнай-газ құбырларымен ықпал етудің үлкен ойыны» немесе «құбыр саясаты» деп аталатын қызу бәсекелестік пайда болды [2]. Бұл фактор Каспий теңізі бассейнінде энергия берудің ұтымсыз бағыттарын таңдауға алып келді.

Әлемнің көп полярлы идеясының арқасында аймақтық ұйымдардың саны артты. Қазіргі уақытта біз экономика мен саясат арасындағы тепе-теңдікті табуға тырысатын көптеген аймақтық құрылымдарды байқаймыз. Солардың бірі – Еуразиялық экономикалық одақ. Каспий өңіріндегі энергетикалық саясат пен қызмет осы жас ұйым үшін кейбір мүмкіндіктер мен проблемалар туғызды. Мақалада біз Каспийдің энергетикалық саясаты мен Еуразиялық экономикалық одақ қызметінің арасындағы байланысқа анализ жасаймыз. Еуразиялық экономикалық одақтың қандай проблемалар мен мүмкіндіктермен кездесетінін зерделей отырып, біз Каспий энергетикалық дипломатиясына байланысты өңірлік ұйымның орталық-азиялық және басқа да өңірлік ойыншылармен байланысын нақты түсіне аламыз.

Каспий теңізінен әлемдік нарықтарға энергетикалық желілерді шығару бағыттары

Қолайлы маршруттарды таңдау барысында экономикалық және техникалық артықшылықтарға қарағанда саяси аспектілер маңызды бола бастады. Бұл сипаттамалар мен артықшылықтар әртүрлі аймақтық және халықаралық державалардың саяси мотивтері мен мақсаттарының әсерінен ескерілмеді. Мұнда Каспий теңізі арқылы өтетін жалпы бағыттарды зерттеу қажет [3].

- Батыс бағыты: Батыс бағыты мұнай мен газды Каспий маңындағы үш мемлекеттен: Еуропаға Түркия мен Грузия (Қара теңіз) арқылы тасымалдайды және оны АҚШ, Түркия, Әзірбайжан және Грузия қолдайды. Баку-Новороссийск мұнай құбыры, Баку-Супса мұнай құбыры, Баку-Тбилиси-Джейхан мұнай құбыры, Теңіз-Новороссийск мұнай құбыры, Баку-Эрзурум газ құбыры және Каспий құбыр консорциумы Батыс бағыттары бойынша энергия берудің маңызды желілері болып табылады. Баку-Новороссийск мұнай құбыры, Баку-Супса мұнай құбыры, Баку-Тбилиси-Джейхан мұнай құбыры, Теңіз-Новороссийск мұнай құбыры, Баку-Эрзурум газ құбыры және Каспий құбыр консорциумы Батыс бағыттары бойынша энергия берудің маңызды желілері болып табылады.

- Солтүстік бағыт: бұл бағыт Қазақстан мен Әзірбайжаннан Қара теңіз арқылы мұнай мен газды тасымалдайды және оны Ресей қолдайды. Атрио-Самара құбырының ұзындығы 695 км, ол Қазақстандағы Атиро портынан бастау алады және Ресейдегі Самараға барып, Ресейдің ішкі желілері бойынша Беларусь, Польша және Венгрия елдеріне жетеді. Бұл бағыт Орталық Азия елдерінің Ресей Федерациясына тәуелділігіне байланысты бұл елдер үшін тартымды емес және бұл елдер басқа бағыттарды қолдана отырып, осы тәуелділіктен арылуға тырысады.

- Шығыс бағыты: Қазақстан мен Түрікменстаннан мұнай мен газ шығыс Қытайға тасымалданады. Бұл бағытты Қытай қолдайды. Ұзындығы 3000 км Қазақстан-Шыңжаң құбыры Қытай және Шығыс Азия нарықтарына электр беру желілерінің шығыс бағыты болып табылады. Бұл құбыр Қытайдың Каспий теңізі өңіріндегі бай энергия ресурстарын пайдаланудағы ықпалын ұлғайтты және ел экономикасына үлкен үлес қосты.

- Оңтүстік-Шығыс бағыт: Түрікменстаннан басталып, Ауғанстан арқылы өтіп, Пәкістанда осы елдің порттарына жету үшін жалғасады [4]. Егер бұл желі құбыр болса, ол күніне бір миллион баррель мұнай тасымалдай алады. Бұл жол географиялық тұрғыдан қол жетімді, бірақ саяси проблемаларға тап болады, өйткені ол Ауғанстан аумағынан өтуі керек. Екінші жағынан, Балучистандағы (Пәкістан) тұрақсыздық және есірткі саудасымен айналысатындардың болуы құбырдың қауіпсіздігіне қатер төндіреді.

- Оңтүстік бағыт: Каспий бассейні энергия тасымалдаушыларының транзитінің Оңтүстік бағыты Иран арқылы өтеді және Иран қолдайды. Үш фактордың арқасында: шығыс, солтүстік, оңтүстік-шығыс және Батыс бағыттарымен салыстырғанда қауіпсіздік, маршруттың ұзақтығы, құбыр және транзиттік желі құрылысына жұмсалған инвестициялық шығындар. Оңтүстік бағыт неғұрлым тиімді және үнемді. Бұл бағыт энергия ресурстарын Каспий теңізінен, Орталық Азия мен Кавказдан Парсы шығанағы мен Оман теңізінің нарықтарына, ал сол жерден әлемдік нарықтарға жеткізе алады [5].

Еуразиялық экономикалық одақ (ЕЭО) үшін мүмкіндіктер

Көбісі Еуразиялық экономикалық одақты Орталық Азияның экономикалық тетігі деп атайды. Бұл атау экономикалық одақтың Орталық Азия елдерінің қарым-қатынасына маңыздылығымен және ықпалымен байланысты. Одаққа алғаш рет болып 2014 жылы Ресей, Қазақстан және Беларусь көшбасшылары арасында қол қойылды, ал 2015 жылы оларға Армения мен Қырғызстан қосылды. Бұдан басқа, Қытай, Сербия, Сингапур, Вьетнам және Иран сияқты елдер ЕЭО-мен еркін сауда аймағы туралы келісімге қол қойды. Жоғарыда айтылғандарды ескере отырып, біз Еуразиялық экономикалық одақ үшін бұрын тек теория болған жаңа мүмкіндіктерді таба алар едік, бірақ бүгінгі күні бұл тәжірибие жүзінде неғұрлым тиімді болуы мүмкін [6].

Біріншіден, біз ЕЭО мүшелігіне мүдделі мүшелер мен елдерге қарауымыз керек. Шағын зерттеу жүргізе отырып, біз Еуразиялық одақ посткеңестік елдер үшін жай ғана экономикалық ұйым емес екенін түсінік. Қазіргі уақытта осы ұйымға кіру туралы келісімдер жасайтын және келіссөздер жүргізетін елдердің саны артып келеді. Маңызды фактілерінің бірі, егер біз жоғарыда айтылған Каспий құбыры саясатына қарайтын болсақ, оған қатысатын елдердің көпшілігі Еуразиялық экономикалық одақтың мүшелері болып табылады. Осылайша, бұл аймақтық ұйым өз мүшелері ұсынатын мүмкіндікті қолдана алады, олардың ықпалы мен экономикалық интеграциясын күшейте алады.

ЕЭО үшін екінші маңызды мүмкіндік Каспий энергия құбырларының бағыттарынан туындайды. Көріп отырғанымыздай, Каспий Шығыс, Батыс, Солтүстік және Оңтүстікті қамти алады. Қысқаша айтқанда, бұл Еуразиялық одақтың өз мүшелері мен уағдаластықтарына сәйкес интеграциялану және экономикалық байланыстар үшін осы мүмкіндікті пайдалана алатындығын білдіреді. Бұл ұйым Шығыс пен Батыс, Солтүстік пен Оңтүстік арасындағы көпір бола алады және өз мүшелері үшін, әсіресе Орталық Азия мемлекеттерінің мүшелері үшін көбірек ынталандыру жасай алады.

Тағы бір айта кететін жайт, Иран сияқты елдермен толыққанды мүшелік пен жұмыс жасау туралы. Иранның Еуразиялық экономикалық одаққа мүшелігінің маңыздылығына күмән жоқ, және сарапшылардың пікірінше, егер Иран осы нарықтың аз ғана пайызын ғана бақылай алатын болса, Иранның Еуразиялық экономикалық одақпен еркін сауда туралы келісімге қосылуы, көлемі шамамен 300 миллиард доллар болатын нарықты алуды білдіреді. Иран өз өнімдерін экспорттау үшін үлкен нарыққа шығады. Бұл одақтың Иран үшін географиялық артықшылығы – ол Армениямен оның мүшелерінің бірі ретінде шектеседі, бұл Иранның жер үсті сауда жолдарына кіруін жеңілдетеді, ал Иран Армения арқылы Еуразиялық одақ мүшелері – Қазақстанмен және Қырғызстанмен сауда жасай алады [7].

Екінші жағынан, АҚШ-тың санкциялары мен іс-қимылдарының қысымына ұшыраған Иран үшін Еуразиялық экономикалық одақтағы батыс емес компаниялары еуропалық және батыс ұйымдарымен салыстырғанда өзара іскерлік қимыл-әрекеттер үшін үлкен билікке және мүмкіндіктерге ие болады, ал Иранның Еуразиялық экономикалық одақтың сауда және экономикалық әлеуеті, әсіресе АҚШ-тың біржақты санкцияларымен сәйкес келеді. Осылайша, біз Иранның Каспий теңізіндегі энергетикалық саясат үшін Каспийді

оңтүстікпен және халықаралық нарықпен байланыстырудың үздік нұсқасы бола алатынын және Еуразиялық экономикалық одақ үшін өңірдегі өзінің ықпалын күшейту және саяси, сондай-ақ экономикалық аспектілерде неғұрлым қуатты болу үшін үздік нұсқа бола алатынын көріп отырмыз.

Еуразиялық экономикалық одақ үшін сын-қатерлер

Жоғарыда аталған барлық артықшылықтар мен мүмкіндіктердің ішінде жекелеген жағымсыз аспектілер аймақтық ұйымның интеграциясы мен жақсаруын қиындатуы мүмкін. Әр түрлі өңірлерде, әсіресе энергетикалық ресурстарға және байлыққа ие Каспий өңірінде мүше мемлекеттердің болуы ЕЭО үшін жақсы шарт болуы мүмкін екені сөзсіз. Алайда, әр елдің өзінің саяси және экономикалық мүдделерін көздейтінін ұмытпау керек. Осылайша, ынтымақтастық шектеулі болады және бұл белгілі бір мағынада Еуразиялық одақ сияқты аймақтық ұйымдардың интеграциясы үшін үлкен проблема болып табылады.

Жақында болған Әзірбайжан мен Армения арасындағы қақтығыс Каспийдегі энергетикалық саясатқа қатысты ұйымдастырудың жоспарлары мен қарым-қатынастарын қиындатты. Айта кету керек, Армения Еуразиялық одақтың мүшесі болып табылады, ал Әзірбайжан ЕЭО мүшесі болмай тұрып, Каспийдегі энергетикалық саясат бойынша пікірталастарда маңызды қатысушы болып табылады. Екі ел арасындағы қақтығыс Каспий өңірінде де, ЕЭО-да да энергетикалық саясат үшін проблемалар туғызуы мүмкін.

Сонымен қатар, соңғы оқиғалар аясында Кабулдың құлауы туралы айту керек. Ауғанстан Каспий энергоресурстарын Пәкістан порттарымен байланыстыратын Оңтүстік-Шығыс бағыттарының маңызды қатысушыларының бірі болып табылады. Алайда, Оңтүстік-Шығыс жолының бірде-бір елі Еуразиялық одаққа кірмейді. Түрікменстан және Ауғанстан сияқты елдердегі проблемалар Каспий теңізіндегі энергетикалық саясат үшін ғана емес, Еуразиялық одаққа кірігу және оның экономикалық қызметі үшін де қиындықтар тудыруы мүмкін.

ЕЭО үшін тағы бір проблема – Иранның мүшелігі. Жоғарыда айтып өткеніміздей, Иранның мүшелігі Еуразиялық одақ пен Каспий энергетикалық саясатына көптеген артықшылықтар береді. Алайда, бұл тұрғыда кейбір проблемалар бар. Егер Иран Қазақстан, Армения немесе Қырғызстан сияқты елдердің нарықтарында белсенді рөл ойнағысы келсе, бұл Ресеймен тығыз бәсекелестіксіз мүмкін емес екендігінде күмән жоқ. Айтарлықтай саяси келісім мен қауіпсіздікке қарамастан, әсіресе Тегеран мен Мәскеу арасындағы аймақтық мәселелерде, орыстар үшін Орталық Азиядағы басқа елдердің болуы жариялық болып саналады және орыстар тарапынан Орталық Азиядағы басқа ойыншылардың қатысуын барынша азайтуға көптеген әрекеттер жасалады [8].

Қорытынды

Энергетикалық саясат – бүкіл әлемдегі елдер мен ұйымдардың аса маңызды мүдделерінің бірі екені сөзсіз. Алайда, әр түрлі аймақтар мен қауымдастықтарда

дипломатия мен тақырып бойынша келіссөздер басқаша жұмыс істеуі мүмкін. Каспий өңірі туралы айтып өткеніміздей, осы теңіздің маңыздылығы мен бай ресурстарына байланысты өңір ішіндегі және одан тыс көптеген елдер өз рөлдерін ойнауға тырысуда. Алайда, Еуразиялық экономикалық одақ сияқты аймақтық ұйымдар осыған байланысты өзгерістер енгізе алады.

Каспий өңіріндегі энергетикалық саясат пен Еуразиялық одақтың экономикалық қызметі бізге осы екі маңызды аспектінің байланысын көрсетеді. Алайда, біз сипаттағандай, Каспийдің энергетикалық саясаты әртүрлі бағыттар мен мүмкіндіктерді қамтиды, сондай-ақ өңірлік ойыншы ретінде Еуразиялық одақ үшін артықшылықтар мен сын-тегеуріндер береді. Дегенмен, Еуразиялық одақ бұрынғысынша өңір мен әлемнің экономикалық интеграциясындағы маңызды ойыншы болып табылатынын ұмытпаған жөн.

Біз бұл жерде Каспийге қатысты саясат үшін де, Еуразия үшін де маңызды кейбір факторларға назар аудару керек деп санаймыз. Екі қауымдастықтағы мүше елдердің мүдделері экономикалық қызмет пен энергетикалық диалогты қиындатты. Сонымен қатар, аймақтағы кейбір қақтығыстар бұл жағдайды қиындатты. Алайда, бірнеше рет атап өткеніміздей, Иран Еуразиялық экономикалық одақ үшін де, Каспий өңірінің энергетикалық саясаты үшін де өте қызықты және маңызды рөл атқара алады. Екінші жағынан, Иран бұл мүмкіндікті халықаралық және батыс санкцияларын айналып өтіп, осы бағытта экономикалық интеграцияны бастауға қуанышты. Бұл елдің алға жылжуын қиындататын белгілі бір кедергілер бар.

Қорытындылай келе, Каспий өңіріндегі энергетикалық диалогтар мен саясат Еуразиялық экономикалық Одақтың қызметін және интеграция саясатын тікелей өзгерте алады деп санаймыз. Сонымен қатар, егер біз көпполярлы идеялар мен мегатенденциялардың батыстан шығысқа қарай өзгеруі туралы ойласақ, болашақта Еуразиялық одақ әлемдік экономика мен саясатта ерекше күш пен орынға ие болатынын түсіне аламыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

- 1 The Strategic Importance of the Caspian Sea <https://worldview.stratfor.com/article/strategic-importance-caspian-sea>
- 2 Yazdani, Enayatollah (2008), "Energy Pipeline Plans in the Caspian Sea Basin", Political-Economic Information, Twenty-second Year, Ninth Issue, p. 194.
- 3 Jaffe Amy Myers, Manning, Robert A. (Winter 1998-1999), "The Myth of the Caspian Great Game: The Real Geopolitics of Energy", Survival, Vol.40, No.4.
- 4 Svacool, Benjamin, (2009), Energy Policy and Cooperation in Southeast Asia: The History, Challenges, and Implications of the Trans-ASEAN Gas Pipeline (TAGP) Network «Energy Policy, Vol, 37.
- 5 Kemp, Geoffrey (1997), Energy Super Bowl Strategic Politics and the Persian Gulf and Caspian Basin, Washington DC: The Nixon Center.
- 6 Mojtahed - Zadeh, Pirouz (2005), "the Caspian Between Conflict and Cooperation", Eurasia: A new peace Agenda, Volume1, Elsevier Publication, Summer, USA, Chapter 17, NO181.

«ЭНЕРГЕТИКАЛЫҚ ЖІБЕК ЖОЛЫ: ОРТАЛЫҚ АЗИЯДАҒЫ МҮНАЙ-ГАЗ ЫНТЫМАҚТАСТЫҒЫНЫҢ ҚОРЫТЫНДЫЛАРЫ МЕН БОЛАШАҒЫ»

7 Mottaghi, Ebrahim and Maryam Hemmatkhah (2008), "Iran's position in the Central Asian energy market", Studies. Central Eurasia, First Year, No. 1, p.1.

8 EAEU – Iran Trade and Its Prospects, April 6, 2021. Nikita Smagin, Founder of "Iran Today", RIAC Expert <https://russiancouncil.ru/en/analytics-and-comments/analytics/eaeu-iran-trade-and-its-prospects/>

СОДЕРЖАНИЕ

Официальное открытие конференции

Бакытжан Темирболат	58
---------------------------	----

Пленарная сессия

Асет Магауов	60
--------------------	----

Чжан Сяо	61
----------------	----

Манарбек Кабазиев	63
-------------------------	----

Чжан Чэн У	66
------------------	----

Первая сессия

Сунь Чуаньжи	68
--------------------	----

Марат Шибуттов	69
----------------------	----

Фэн Юйцзюнь	71
-------------------	----

Еркин Байдаров	73
----------------------	----

Умид Арибджанов	81
-----------------------	----

Болат Усенов	83
--------------------	----

Вторая сессия

Наргиза Мураталиева	84
---------------------------	----

Лю Цянь	88
---------------	----

Антон Бугаенко	90
----------------------	----

Фуци Сюэ	95
----------------	----

Дэниэл Ранджбар, Сакен Мукан, Эльмира Саудабекова	97
---	----

ПРЕДИСЛОВИЕ

29 сентября 2021 года в Библиотеке Первого Президента РК – Елбасы была организована международная конференция под названием «Энергетический Шелковый путь в Центральной Азии: итоги и перспективы нефтегазового сотрудничества». В мероприятии приняли участие представители государственных органов, бизнес-структур, мозговых центров, университетов из Казахстана, Кыргызстана, Китая и Узбекистана. Партнерами по организации научной дискуссии выступили казахстанский Центр по изучению Китая и КННК Интернационал в Казахстане.

Данное экспертное мероприятие в год 30-летия Независимости Республики Казахстан было нацелено на выделение особой значимости энергетического сектора в устойчивом развитии национальной экономики РК. Ведь не секрет, что нефть и газ (как и другие источники энергии), которые по воле Судьбы в большом количестве расположены в недрах стран Центральной Азии – стали надежным двигателем развития нашего региона.

Эти крупные запасы энергоресурсов обусловили особую роль региона в обеспечении глобальной энергетической безопасности, повышенный интерес мирового сообщества к нашим странам и определяют высокую инвестиционную привлекательность. В течение трех десятилетий энергоресурсы играют особенную роль в государственном развитии Республики Казахстан, укреплении ее суверенитета, проведении реформ и экономической модернизации, привлечении инвестиционного капитала, создания крупных финансовых резервов для устойчивого и перспективного развития.

Первый Президент РК – Елбасы Н.А. Назарбаев с первых дней Независимости Казахстана ставит задачи по комплексному развитию нефтегазовой отрасли. Благодаря целенаправленной политике Казахстан за 30 лет привлек в свою нефтегазовую сферу более 114 млрд долл. США иностранных инвестиций. Этот капитал стал мощным драйвером роста казахстанской экономики и укреплению позиций Казахстана на мировой энергетической карте мира.

В этом году на рабочей встрече с руководителями нефтегазовых компаний – членов Совета иностранных инвесторов Президент Республики Казахстан К.К. Токаев отметил, что нефтегазовая сфера всегда играла значительную роль в общенациональном прогрессе нашей страны. По его мнению, несмотря на технологические изменения, отрасль будет оставаться движущей силой экономики страны. К.К. Токаев считает, что Казахстан, будучи богатым нефтью государством, обязан максимально и эффективно использовать имеющийся потенциал.

Помимо развития самой нефтегазовой отрасли, наша страна весьма прагматично распоряжается и доходами от экспорта энергоресурсов. С 2003 года по решению

Первого Президента РК доходы от нефтегазового сектора направляются в Национальный фонд, где на сегодня аккумулируется порядка 57 млрд. долл. И как мы помним, в непростые годы глобальных кризисов 2007-2009, 2011 годов, волатильности на мировых рынках и пандемии COVID-19, именно резервы казахстанского Нацфонда помогают государству сглаживать внешние шоковые тренды.

Значит, как показывают испытания за эти десятилетия, решение Елбасы было выверенным и своевременным. В целом, энергетический сектор – представляет собой т.н. ядро нашей экономики, который продвигает развитие все. В этой связи, было принято решение уделить внимание экспертов именно этому стратегическому сектору. Помимо разведки и добычи энергоресурсов, важной задачей в развитии нефтегазовой отрасли выступает диверсификация экспорта добываемых нефтегазовых ресурсов на мировые рынки.

Как известно, наша страна, как и весь регион Центральной Азии, является одним из немногих в мире экспортеров энергоресурсов, которые вообще не имеют доступа к морю.

Соответственно экспортные возможности РК и соседей изначально ограничиваются. Это своеобразная «месть географии», как называет в своей одноименной книге известный ученый-геополитик Р. Каплан такие ограничивающие особенности ландшафта разных государств. В этой связи за эти годы Казахстан предпринял активные усилия по развитию сбалансированной сети трубопроводных коммуникаций на всех возможных направлениях.

И каждый трубопровод, который сегодня тянется на север, запад и восток, по своей сути, является большой дипломатической победой нашей страны. Каждый трубопровод, по которому на зарубежные рынки направляются нефть и газ – приносят существенную прибыль государству и содействуют его устойчивому росту. И ведь за каждым из этих трубопроводов скрыты титанические политические усилия, непростые переговоры, сложные расчеты, знания, инвестиции и много чего еще, что навсегда скрыто за успешным фасадом и сложным техническим дизайном инженерных конструкций.

Поэтому если мы вернемся в историю мы увидим, почему трубопроводам уделяется повышенное внимание на самом высоком уровне. Например, Первый Президент РК – Елбасы Н.А. Назарбаев всегда лично принимал участие в переговорах и открытии нефте- и газопроводов, которые диверсифицировали наш экспорт энергоресурсов, укрепляли независимость государства и расширяли его возможности на мировом энергетическом рынке. Период 2021-2022 годов является символическим для нефтегазовых инфраструктурных проектов между Казахстаном, странами Центральной Азии и Китаем.

15 летний рубеж работы переступил нефтяной трубопровод «Казахстан-Китай», первая линия которого стартовала в декабре 2005 года. Высокотехнологичная инфраструктура линий «Атасу-Алашанькоу» и «Кенкияк-Кумколь» расширила диверсификацию нефтяного экспорта Казахстана и открыла возможности регулярных поставок нефти в КНР, быстрорастущий и крупнейший в мире рынок потребления энергоресурсов.

Система магистральных трубопроводов «Казахстан-Китай» имеет стратегическое значение для регионального энергетического сотрудничества, т.к. используется также для транспортировки нефти из Западной Сибири Россией по соединению с нефтепроводом Омск (Россия)-Павлодар (Казахстан)-Шымкент-Туркменабад (Туркменистан) в нефтяном терминале Атасу.

Во второе 10-летие вступил газопровод «Центральная Азия-Китай», запущенный в 2009 году. За годы функционирования газопровод стал самой масштабной системой подачи газа в Центральной Азии и оказывает положительное влияние на социальноэкономическое развитие региона. Газопровод имеет стратегическое значение и для Центральной Азии, и для Китая. Он стал первым инфраструктурным проектом в регионе, который объединил все пять центрально-азиатских стран – Туркменистан, Казахстан, Узбекистан, а также Кыргызстан Таджикистан, которые присоединятся к кооперации после завершения четвертой нитки газопровода (линии D).

Почему данные инфраструктурные проекты привлекают особенное внимание? Нужно начать с того, что за счет этих проектов наша страна в сотрудничестве с иностранными партнерами построила разветвленную сеть трубопроводных маршрутов в страны Запада и Востока. Сейчас эту систему символически называют энергетическим Шелковым путем. В результате в современных условиях Центральная Азия вновь восстанавливает свою естественную геоэкономическую роль по укреплению экономической взаимосвязанности Европы и Азии.

В энергетическом диалоге нашего региона и КНР сошлись все важные составляющие: с 1990-х годов Китай начал активный подъем и ему потребовались энергоресурсы. А страны Центральной Азии в тот период получили независимость и искали надежных партнеров и инвесторов в важные отрасли экономики.

Благодаря этим трубопроводным проектам значительно возросла и роль Казахстана как регионального энергетического хаба. В 2000-х годах был построен нефтепровод «Казахстан-Китай», по которому сегодня на Восток экспортируются углеводороды из Казахстана и России. В дальнейшем по территории Казахстана были проложены нитки магистрального газопровода «Центральная Азия-Китай», который соединяя несколько стран региона направляет «голубое топливо» из Туркменистана на китайский рынок.

Что это значит на политическом лексиконе?

За всеми техническими параметрами и уникальными инженерными решениями растянувшегося на несколько тысяч километров трубопровода просматривается важный для всех центрально-азиатских республик эффект. Так, магистральный газопровод «Центральная Азия – Китай» является интегрирующим, связующим фактором в нашем регионе. Без преувеличения, именно этот газопровод объединил абсолютно все наши страны в одном масштабном экономическом и инфраструктурном проекте.

В результате сугубо экономический проект сейчас является примером гармоничной и взаимовыгодной центрально-азиатской кооперации. А Казахстан, за счет своих географических преимуществ, стал центральным связующим элементом энергопотоков из центральной части Евразии на крупнейший мировой рынок потребления – в Китае.

Кстати, ежегодно в КНР потребляются порядка 320 млрд кубометров газа и 4,7 млрд баррелей нефти.

Таким образом, в дальнейшем стабильный экспорт энергоресурсов из центрально-азиатского региона в КНР посредством строительства широкой сети трубопроводов открыл страницу для успешного исторического возобновления и перспективного развития Шелкового пути в XXI веке, в котором Казахстан – Страна Великой степи – играет важнейшую связующую роль. Это в свою очередь является одной из причин, почему крупнейший геэкономический мегапроект «Один пояс, один путь» был объявлен в 2013 году именно в казахстанской столице. И это уже совсем другая большая история.

БАКЫТЖАН ТЕМИРБОЛАТ

Директор Библиотеки Первого Президента РК – Елбасы

Уважаемые участники конференции!

Дамы и господа!

Республика Казахстан обладает огромным энергетическим потенциалом, производство и экспорт в этой области делают нашу страну важным игроком в мировой энергетической дипломатии.

На протяжении 30 лет энергоресурсы играли особую роль в государственном развитии Республики Казахстан, укреплении ее суверенитета, реформировании и модернизации экономики, привлечении инвестиционного капитала, создании значительных финансовых резервов для устойчивого и будущего развития страны.

Казахстан и страны Центральной Азии эффективно развивают сотрудничество с международными энергетическими корпорациями. Через наш регион проходят стратегические трубопроводы, по которым нефть и газ поступают на мировой рынок.

Сегодня это явление называется Энергетическим шелковым путем, и сегодня мы обсудим этот вопрос на конференции.

Уважаемые участники конференции!

От имени Библиотеки Первого Президента Республики Казахстан – Елбасы приветствую вас на сегодняшней международной конференции.

Хотел бы выразить благодарность нашим партнерам – Министерству энергетики Республики Казахстан, КННК Интернационал в Казахстане и казахстанскому Центру по изучению Китая.

Приветствуем всех экспертов, которые сегодня выступят с докладами на нашем мероприятии.

Настоящая научная конференция в год 30-летия Независимости Республики Казахстан нацелена на выделение особой значимости нефтегазового сектора в устойчивом развитии национальной экономики Казахстана.

Международное энергетическое сотрудничество содействует становлению нашей страны в партнерстве с соседями по Центральной Азии как важного регионального хаба, который содействует обеспечению энергетической безопасности в Евразии.

Всем известно, что Центральная Азия обладает одними из крупнейших в мире запасами нефти и газа. Это обуславливает ее особую роль в обеспечении глобальной энергетической безопасности, повышенный интерес мирового сообщества к нашему региону и определяют его высокую инвестиционную привлекательность.

Центрально-азиатский регион открыт для сотрудничества с зарубежными инвесторами, которые во многом оказывают содействие в прогрессивном развитии нефтегазовой отрасли.

За прошедшие три десятилетия энергетические корпорации из США, Франции, Великобритании, Италии, России, Индии, Китая и др. стали стратегическими инвесторами в нефтегазовую отрасль региона.

Говоря о Казахстане, Первый Президент РК – Елбасы Н.А. Назарбаев с первых дней Независимости ставит задачи по комплексному развитию нефтегазовой отрасли.

Благодаря целенаправленной политике Елбасы Казахстан за 30 лет привлек в свою нефтегазовую сферу более 114 млрд долл. иностранных инвестиций.

Этот капитал стал мощным драйвером роста казахстанской экономики, а доходы от растущего экспорта энергоресурсов по решению Первого Президента Казахстана направляются в Национальный фонд.

И вот уже многие годы этот государственный стратегический резерв является фактором устойчивого развития и продолжения модернизации Казахстана.

Важной задачей в развитии нефтегазовой отрасли выступает диверсификация экспорта добываемых нефтегазовых ресурсов на мировые рынки.

В результате сбалансированного международного сотрудничества за три десятилетия благодаря усилиям Первого Президента Республики Казахстан, наша страна в сотрудничестве с иностранными партнерами построила разветвленную сеть трубопроводных маршрутов в страны Запада и Востока.

Таким образом Казахстан фактически сформировал основы развития современного энергетического Шелкового пути, который благодаря взаимовыгодному сотрудничеству с зарубежными инвесторами и импортерами энергоресурсов, содействует устойчивому росту всей Центральной Азии.

В результате в современных условиях центральная часть Евразии вновь восстанавливает свою естественную геоэкономическую роль по укреплению экономической взаимосвязанности Европы и Азии.

В рамках многовекторного взаимодействия одним из стратегических направлений строительства энергетического Шелкового пути выступает сотрудничество с КНР.

Подписание Казахстаном и странами Центральной Азии в конце 1990-х годов договоров с Китаем о разработке месторождений и строительстве трубопроводов для транспортировки энергоресурсов стали реальным шагом в диверсификации развития нефтегазовой отрасли региона.

Благодаря этим проектам значительно возросла и роль Казахстана как регионального энергетического хаба. В 2000-х годах был построен нефтепровод «Казахстан-Китай», по которому сегодня на Восток экспортируются углеводороды из Казахстана и России.

В дальнейшем по территории Казахстана были проложены нитки магистрального газопровода «Центральная Азия-Китай», который соединяя несколько стран региона направляет «голубое топливо» из Туркменистана на китайский рынок.

Тем самым, центрально-азиатские нефть и газ, ранее направлявшиеся в основном в северо-западном направлении, благодаря прагматичной многовекторной политике Казахстана открыли прямой доступ к крупнейшему мировому рынку потребления энергоресурсов – в Китай.

В дальнейшем экспорт энергоресурсов из центрально-азиатского региона в КНР посредством строительства широкой сети трубопроводов открыл страницу для успешного исторического возобновления и перспективного развития Шелкового пути в XXI веке, в котором Казахстан – Страна Великой степи – играет важнейшую связующую роль.

Уверен, что в своих выступлениях наши спикеры представят полную картину значимости нефтегазового сектора в устойчивом развитии наших стран, достижений в строительстве энергетического Шелкового пути, роль действующих трубопроводов в развитии энергетической дипломатии в Центральной Азии.

АСЕТ МАГАУОВ

Вице-министр энергетики Республики Казахстан

Уважаемые участники конференции, коллеги!

Рад приветствовать Вас на сегодняшнем мероприятии в честь 30-летнего юбилея независимости Казахстана.

Несомненно, роль Елбасы в развитии энергетического сектора Казахстана является основополагающей, которая дала значимый импульс развитию отрасли, привлекая более \$114 млрд. долл. прямых инвестиций в экономику страны.

На этапе становления независимости первоочередной задачей перед страной стояло обеспечение энергетическими ресурсами для покрытия потребностей внутреннего рынка. Благодаря тесному сотрудничеству и добрососедским отношениям со странами Узбекистан и Туркменистан, нам в полной мере удалось обеспечить потребности внутреннего рынка нефтью и газом.

Учитывая быстрорастущую экономику Китая, а также изучив перспективы развития региона, вместе с нашими соседями мы пришли к единому пониманию о наращивании производственного потенциала энергоресурсов для экспорта сырья в Китай.

В этой связи, стоит отметить что Казахстан уделяет особое значение комплексному развитию энергетической отрасли и диверсификации экспорта добываемых нефтегазовых ресурсов на мировые рынки.

Так, Казахстан смог сформировать основы развития современного энергетического Шелкового пути благодаря выстроенному Первым Президентом РК Нурсултаном Абишевичем взаимовыгодному и тесному сотрудничеству с нашим стратегическим партнером – Китайской Народной Республикой. За годы независимости были построены два важных трубопровода для транспортировки энергоресурсов: нефтепровод «Казахстан-Китай» в 2006 г. и газопровод «Казахстан – Китай» в 2009 г., которые соединяют между собой все страны Шелкового пути.

Более того, добрососедские отношения со странами Центральной Азии позволили транспортировать в Китай порядка 147 млн. тонн общего объема нефти с момента начала эксплуатации в 2006 г. магистрального трубопровода «Казахстан – Китай» и

44,3 млрд. м³ общего объема газа с 2013 года по газопроводам «Сарыбулак-Зимунай» и «Казахстан-Китай». Эти цифры указывают на значимость энергетического Шелкового пути не только в регионе, но и на мировой арене в целом.

С момента ввода в эксплуатацию эти трубопроводы продолжают проходить процессы модернизации и увеличения пропускной способности, которое позволит увеличить объемы экспорта энергосырья из стран Центральной Азии.

Так, как Центрально-азиатские нефть и газ имеют большой спрос у стратегических партнеров и имеют большой потенциал для наращивания экспорта, считаю необходимо дальнейшее укрепление двусторонних и многосторонних отношений стран Центральной Азии.

Стоит отметить, что за время сотрудничества Китай смог зарекомендовать себя как надежный стратегический партнер. В этой связи, стоит отметить активную работу компании CNPC, которые участвуют в проектах недропользования Казахстана.

К тому же, необходимо отметить, что растёт потребность на газ на внутреннем рынке Казахстана, а также газовый рынок страны ожидают большие реформы, направленные на стимулирование добычи газа. В связи с этим, мы дальше намерены развивать сотрудничество с Китаем в газовой отрасли.

В целом, для повышения инвестиционной привлекательности нефтегазовой отрасли Казахстана, прорабатываются меры по улучшению регуляторных и фискальных условий. Поэтому, приглашаем всех заинтересованные стороны к плодотворному сотрудничеству.

ЧЖАН СЯО

Чрезвычайный и Полномочный Посол КНР в РК

Уважаемые дамы и господа, дорогие участники конференции!

Для меня большая честь присутствовать на сегодняшней международной научной конференции, организованной Центром по изучению Китая совместно с Библиотекой Первого Президента Республики Казахстан – Елбасы и КНК Интернационал в Казахстане. Приветствую всех участников конференции из Китая, Казахстана, Узбекистана и Киргизии. Считаю нынешнюю конференцию вполне своевременной и целесообразной на фоне предстоящего 30-летия установления дипломатических отношений между Китаем и странами Центральной Азии. Это как раз тот момент, который дает нам возможность, с одной стороны, подвести итоги двустороннего и многостороннего энергетического сотрудничества, а с другой, наметить планы на будущее.

За 30 лет дипломатических отношений энергетическое сотрудничество всегда выступало изюминкой и послужило образцом обоюдного выигрыша во всеобъемлющих отношениях Китая со странами Центральной Азии. Данному сотрудничеству приковано наивысшее внимание политического руководства наших стран, в него вложено

наибольшие средства, оно дает нам наиболее ощутимую выгоду. На сегодня функционируют 4 газопровода: Китай – Центральная Азия и 2 нефтепровода: Китай – Казахстан. Поэтому без всякого преувеличения можно придать этим нефтегазовым проводам статус «энергетический Шелковый путь».

Китайские нефтегазовые гиганты, в лице CNPC, внесли неоценимый вклад в становление и развитие национального энергетического сектора этих стран, внося различные налоги и взносы в размере десятков миллиардов долларов США за все эти годы. Работая в странах Центральной Азии, китайские нефтегазовые компании подготовили также большое количество высококвалифицированных кадров, которые сильно востребованы в независимых республиках. С распространением инициативы «Пояс и путь» энергетическое сотрудничество Китая со странами Центральной Азии вступило в новую архитектуру. Помимо разведывания и добычи наше сотрудничество расширилось и до нефтехимической и нефтеперерабатывающей отрасли. Помимо традиционных энергий мы приступили к возобновляемым источникам энергии: ветровой, солнечной и т.д. Причем первый шаг уже сделан, запущен, например, совместный проект гидроэнергетической станции мощностью 100 мегаватт в городе Жанатас Жамбылской области. Это самый крупный в Центральной Азии, а также недавно завершено совместное строительство солнечных электростанций мощностью 50 мегаватт в Алматинской области. Все это восполнило пробел в отечественной промышленности этих стран и ускорило их процесс индустриализации.

Уверен, что по мере углубления инвестиционно-индустриального сотрудничества наших стран на фоне трансформации наших экономик в зеленое и инновационное развитие, энергетическое сотрудничество стран Центральной Азии с Китаем претерпевает глубокие преобразования от традиционных энергоресурсов к чистым возобновляемым источникам энергии. А это, в свою очередь, подтолкнет к появлению целого ряда новых современных предприятий, оснащенных по последнему слову техники.

Дорогие друзья, охватившая весь мир пандемия, серьезно бьет по глобальному энергетическому сектору, во многих странах он пришел в упадок. В ответ на климатические изменения энергетические отрасли ускоренно трансформируются. В Китае уже принято решение по развитию зеленого и гармоничного сосуществования человека и природы, как государственной стратегии. Мы будем интенсифицировать зеленую низко-углеродную трансформацию, чтобы выйти на пик по углеродным выбросам к 2030 году и достичь углеродной нейтральности к 2060 году. Для этого конечно нам предстоит титанические и громадные усилия, но это наше официальное обещание международному сообществу, и мы обязательно его сдержим.

Китай и страны Центральной Азии объединяют общие позиции по зеленому низкоуглеродному и продолжительному развитию. На мой взгляд, в средне-долгосрочной перспективе, энергетическое сотрудничество, как одно из ведущих направлений, по-прежнему останется фундаментом нашего делового сотрудничества, так как от этого зависит национальная безопасность и благосостояние населения наших стран. Мы должны и дальше, руководствуясь духом Шелкового пути, а именно: равноправное

и взаимовыгодное сотрудничество, открытость и инклюзивность, мир и добрососедство. Сосредоточиться, во-первых, на усилении координации межправительственными органами, во-вторых, продолжении увеличения инвестиций, в-третьих, ускорении индустриального сотрудничества в целях формирования целостной индустриальной цепочки в странах Центральной Азии и, в-последних, четвертых, переходе на цифровую трансформацию и защиту экологической среды за счет использования чистой энергии и повышения эффективности энергоиспользования.

Уважаемые дамы и господа!

Я очень благодарен организаторам конференции за то, что они приурочили ее к нашему национальному празднику Дню образования КНР, который мы отпразднуем буквально через пару дней. Под руководством Компартии Китая мы ставим во главу угла жизнь человека, с честью справились с пандемией, обеспечили достаточно быстрый и продолжительный рост экономики. За первое полугодие сего года прирост ВВП Китая составил 12,7 %. Сейчас в Китае полным ходом идет подготовка к зимней Олимпиаде. Все объекты уже завершены и протестированы. На данный момент более 1 млрд. китайцев вакцинированы двумя компонентами вакцины от коронавирусной инфекции, поэтому открытый, интересный, гостеприимный и безопасный Пекин встречает всех гостей с распростертыми объятиями.

В заключении хочу еще раз поблагодарить вас всех за активное участие и пожелать вам здоровья, счастья и благополучия. Рахмет!

МАНАРБЕК КАБАЗИЕВ

Заместитель Председателя правления Института внешнеполитических исследований при Министерстве иностранных дел РК

С конца XX века в деятельности многих государств мира центральное положение стали занимать вопросы взаимодействия государств в энергетической сфере.

Необходимость решать проблему устойчивого энергообеспечения в условиях глобализации энергетики и усиления энергетической взаимозависимости привела к возрастанию активности внешнеполитических ведомств многих государств на энергетическом направлении и усложнению политической коммуникации между странами.

Энергоресурсы стали важной составляющей глобальной политики, а на практике устоялись такие значения как энергетическая дипломатия и энергетическая безопасность. Именно в этом контексте я и хотел бы выстроить свое выступление сегодня.

Говоря об энергетическом Шелковом пути, мы говорим о сотрудничестве с Китаем, который мне лично весьма знаком. ввиду моей многолетней работы советником в Посольстве Казахстана в Пекине.

С подписания исторических соглашений по сотрудничеству в области нефти и газа между Казахстаном, странами Центральной Азии и КНР началась новая эпоха сотрудничества.

Хотелось бы остановиться на политологических аспектах энергетического сотрудничества.

Если посмотреть зарубежную политическую аналитику, то тема нефтегазового взаимодействия между странами Центральной Азии и Китаем очень популярна. Это внимание подпитывается активным возвышением КНР и ее роли в международных отношениях.

Когда обсуждаются вопросы сотрудничества Китая с нашим регионом, то многие задаются вопросом, чего в этих отношениях больше - геополитики или экономики, зависимости или выгоды?

Ответ здесь, скорее всего таков: больше дипломатии и прагматизма.

В энергетическом диалоге нашего региона и КНР сошлись все важные составляющие: с 1990-х годов Китай начал активный подъем и ему потребовались энергоресурсы. А страны Центральной Азии в тот период получили независимость и искали надежных партнеров и инвесторов в важные отрасли экономики.

В этом контексте, что может быть более надежнее соседей, с которыми на базе Шанхайской организации сотрудничества выстроены доверительные политические отношения?

На тот момент, как мы помним, ШОС стал важной площадкой для регионального диалога, в том числе и по экономической тематике.

В свою очередь, ШОС позволила сформировать доверительные отношения между странами Центральной Азии и Китаем, которые затем были конвертированы в прагматичное экономическое сотрудничество, в том числе, и по нефти и газу.

Кстати, именно поэтому на площадке ШОС в свое время обсуждалась идея создания энергетического клуба. И формула той идеи была во многом такая же: огромный энергетический потенциал нашего региона и динамично растущее энергопотребление во второй глобальной экономике – Китае.

По сути, эта идея в другом формате была реализована на практике за счет строительства сети трубопроводных коммуникаций, по которым нефть и газ из Казахстана, России и Туркменистана потекли в Китай.

Со второй половины 1990-х годов Китай проявляет интерес к энергоресурсам Центральной Азии. В тот период большая часть китайского импорта энергоресурсов обеспечивается за счет импорта с Ближнего Востока, и Пекин стремится расширить круг источников поставок.

КНР начала активно инвестировать в нефтегазодобычу во многих странах мира. С точки зрения надежности поставок ресурсы из Центральной Азии считаются в Китае привлекательными, поскольку их возможно быстро и безопасно доставлять по сухопутной инфраструктуре.

Таким образом, энергетическая дипломатия обеспечила источник постоянной прибыли в страны нашего региона.

Функционирование магистрали способствует не только увеличению доходов за счет продажи добываемого газа и его транзита, но и за счет привлечения инвестиционного капитала в разведку и добычу перспективных месторождений в странах Центральной Азии, которые будут необходимы для наполнения газопровода по мере его расширения. Однако на этом значение трубопроводов не заканчиваются.

Для понимания стратегической важности развивающегося на наших глазах энергетического Шелкового пути добавлю, что, например, магистральный газопровод «Центральная Азия – Китай» является интегрирующим, связующим фактором в нашем непростом регионе.

Без преувеличения, этот газопровод объединил абсолютно все центрально-азиатские республики в одном масштабном экономическом и инфраструктурном проекте. Все стороны получают выгоду.

Так, Туркменистан, Узбекистан и Казахстан уже десять лет сотрудничают в рамках экспорта природного газа на китайский рынок. Кыргызстан и Таджикистан, как ожидается, присоединятся к кооперации после завершения строительства линии D газопровода.

По прогнозам, природного газа для этой трубы хватит на несколько десятилетий. Такой долгосрочный горизонт планирования позволяет строить гармоничные и взаимовыгодные отношения в нашем регионе.

Во время торжественного открытия газопровода в Туркменистане Первый Президент Казахстана Н. А. Назарбаев называл реализацию строительства газопровода – успехом всех государств – участников.

Он говорил, что наши страны сообща выполняют заветы наших предков, возрождают Великий Шелковый путь в его новом виде. По древним маршрутам наши страны строят современные автомобильные и железные дороги, прокладывают мощные трубопроводы, по которым будут поставляться энергоресурсы.

Президент Республики Казахстан К. К. Токаев сегодня уделяет большое внимание вопросам развития нефтегазовой сферы. В своем Послании народу Казахстана Президент нашей страны поставил задачу создания Национальной геологической службы.

Это важно для активного привлечения инвестиций в геологоразведку и поиск новых месторождений, в том числе и для продолжения развития успешного энергетического сотрудничества в Евразии.

Таким образом, в продуктивном партнерстве с соседями пишутся важные страницы в летописи строительства энергетического Шелкового пути, крупном дипломатическом проекте, который способствует росту экономического благосостояния Казахстана, всей Центральной Азии и Китая.

В завершение своего выступления от лица коллектива Института внешнеполитических исследований при МИД Казахстана хочу пожелать участникам конференции интересных и плодотворных дискуссий.

ЧЖАН ЧЭН У

Вице-президент

*Китайской национальной компании по разведке и разработке нефти и газа
(China National Oil and Gas Exploration and Development Company)*

Уважаемые участники конференции!

Прежде всего, разрешите поприветствовать и выразить признательность за участие в нашей совместной с Центром по изучению Китая конференции, проводимой при поддержке Библиотеки Первого Президента Республики Казахстан – Елбасы Нурсултана Абишевича Назарбаева!

В начале 90-х годов после установления между странами Центральной Азии и Китаем межгосударственных отношений в регионе открылись перспективы возрождения древнего Шелкового пути в новых современных условиях, включая сферу нефтегазового сотрудничества. Сегодня Китайская Национальная Нефтегазовая Корпорация на взаимовыгодной основе успешно реализует ряд совместных проектов в Казахстане, Туркменистане, Узбекистане, Таджикистане и Кыргызстане.

В Китае говорят, путь в тысячу ли начинается с первого шага. 24 года назад инвестиционный путь Корпорации стартовал на проекте АО «СНПС-Актобемунайгаз». Пройдя сложное и плодотворное начало, проект стал образцом взаимовыгодного сотрудничества, лидером и локомотивом нефтегазовых проектов в Центральной Азии. Компании удалось вдвое увеличить добычу углеводородов на месторождении Кенкияк-подсолевой, разработку которого нефтяные компании США и Европы считали бесперспективной. С использованием инноваций значительно увеличена добыча на месторождении Жанажол. В этом году отмечается 15-летие разработки разведанного с участием Корпорации месторождения Северная Трува с запасами более 100 млн. тонн, самого крупного открытия на суше за годы независимости Казахстана.

Корпорация в качестве стратегического делового партнера Национальной компании «КазМунайГаз» участвует во всех проектах в форме совместного предприятия, только лишь в разработке месторождения Кашаган – Соглашении о разделе продукции.

За период деятельности в Казахстане в нефтегазовый комплекс инвестировано более 45 млрд. долл. США, в виде налогов уплачены порядка 50 млрд. долл. США, созданы более 30 тысяч рабочих мест, где доля местных кадров составляет 98,3%. Инвестиции в благотворительность и социальные проекты превысили 400 млн.долл. США. Деятельность Корпорации неоднократно удостоивалась высокой оценки лидеров Казахстана и Китая.

Учитывая значимость транспортной инфраструктуры, в 1997 году было согласовано совместное строительство нефтепровода из Каспийского региона до границы с Китаем протяженностью в 3 тыс. км мощностью 20 млн.тонн в год. Сегодня этот проект стал реальностью. В ближайшее время после завершения работ по реверсу отрезка Кенкияк-Атырау каспийская нефть поступит в Китай.

С момента запуска в 2006 году участка Атасу-Алашанькоу на экспорт уже перекачано 150 млн. тонн казахстанской и российской нефти. По построенным участкам Кенкияк-Атырау (2001 г.) и Кенкияк-Кумколь (2009 г.) до 60 % добываемой Корпорацией нефти поставляется на заводы страны.

В 2014 году построен крупнейший стратегический газопровод Бейнеу-Бозой-Шымкент для снабжения казахстанским газом потребителей в Мангистауской, Актюбинской, Кызылординской и Туркестанской областях. В будущем подключенный к нему газопровод «Сарыарка» доставит газ в столицу Нур-Султан и северные области страны.

Эти трубопроводы стали практической реализацией сопряжения китайской инициативы «Один пояс, один путь» и казахстанской экономической программы «Нурлы жол».

Особо следует отметить, что в 2018 году совместно с «КазМунайГаз» завершена модернизация нефтеперерабатывающего завода в г. Шымкенте мощностью 6 млн. тонн в год с уровнем переработки до 85% и производства нефтепродуктов стандарта Евро - IV и V.

В 2019 году в г. Алматы завершено строительство первого в регионе Азиатского завода стальных труб (ASPC) для обеспечения нефтегазовой отрасли трубами крупного диаметра.

Действующий с 2009 года газопровод Центральная Азия-Китай с тремя линиями (ABC), протяжностью 1833 км, мощностью 55 млрд. куб.м газа в год стал главным инфраструктурным символом китайской инициативы «Один пояс, один путь» и Энергетического Шелкового пути в регионе. В будущем вместе с четвертой линией (D) его мощность составит 85 млрд. куб м газа в год. По трубопроводу на экспорт в Китай уже отправлено 336 млрд. куб м газа, из них 300 млрд. куб. м. из Туркменистана.

Газопровод получил высокую оценку лидеров стран-участниц проекта. Проект является важным источником энергоресурсов в структуре энергетики Китая, а также диверсификации экспорта газа и развития транзитного потенциала стран региона. ТОО «Азиатский Газопровод» в 2020 году в бюджет в виде налогов уплатил 104,7 млрд. тенге, заняв 6-е место среди крупных налогоплательщиков Казахстана.

В Туркменистане с 2007 года объем инвестиций Корпорации составил 8,6 млрд. долл. США, налоги и пошлины – 450 млн. долл. США, добыча газа достигла 14 млрд. куб м. в год, созданы 22 тысячи рабочих мест, в социальные проекты вложено 19 млн. долл. США.

В Узбекистане общий объем инвестиций составил 5,1 млрд. долл. США, налоги и пошлины – 455 млн. долл. США, на социальные проекты вложено 1,3 млн. долл. США.

В текущий период в Таджикистане и Кыргызстане проводятся работы по строительству четвертой линии (D) газопровода Центральная Азия-Китай, который начинается от месторождения «Галкыныш» в Туркменистане.

С учетом вышесказанного хотел бы отметить, что совместная работа КНК с партнерами из государств Центральной Азии динамично продвигается и расширяется,

отвечает интересам ее участников и имеет характер взаимной выгоды и взаимного развития, поскольку основывается на следующих факторах:

– Между странами установлены высокого уровня политические отношения, взаимовыгодное торгово-экономическое сотрудничество и дружественные культурно-гуманитарные связи.

– Экономики стран Центральной Азии и Китая взаимно дополняют друг друга, включая нефтегазовую сферу.

– Добрососедское расположение стран региона сокращает расстояния и создает удобную логистику для транспортировки нефти и газа, технологического оборудования и т.д.

– Деятельность КННК строится на принципах взаимной выгоды и взаимного развития, содействия в создании собственной нефтегазовой инфраструктуры на территории стран ЦА, максимальное обеспечение местного содержания в материалах, использования новых технологий и современного оборудования, охраны окружающей среды и т.д.

– Важными пунктами деятельности является максимальное привлечение местных трудовых ресурсов, создание новых рабочих мест, высокая степень социальной ответственности, существенная спонсорская помощь и благотворительные акции.

Считаем, что все это вместе с плодотворной работой на проектах является гарантом успешной деятельности Корпорации в странах Центральной Азии.

Спасибо за внимание!

СУНЬ ЧУАНЬЖИ

*Директор Института России, Восточной Европы и Центральной Азии (ИРВЕЦА),
Китайская академия общественных наук*

Энергетическое сотрудничество между Китаем и Казахстаном началось очень рано и достигло больших результатов в этой сфере и имеет показательное значение. Наше энергетическое сотрудничество имеет хорошее преимущество, потому что отношения наших стран не только торгово-экономические, но и политические, руководство стран отлично контактируют друг с другом, например, наш руководитель Си Цзиньпин многократно посещал Казахстан и было подписано большое количество соглашений, что является хорошей гарантией сотрудничества в разных сферах, включая сотрудничество в области энергетики.

Второе, Китай и Центральная Азия осуществляют сотрудничество в области трансграничной транспортировки энергии, среди которых особое положение занимает Казахстан, потому что, как известно, это первый нефтепровод между Китаем и странами Центральной Азии, а также новый газопровод Центральная Азия – Китай тоже проходит через Казахстан. Поэтому Казахстан для Китая очень мощный партнер в области энергетики.

Третье – Казахстан очень важная страна-лидер в регионе Центральной Азии. Китайская инициатива «Один пояс – один путь» впервые была выдвинута нашим лидером Си Цзиньпином Нурсултану Назарбаеву, в рамках которой Китай и Казахстан начали сотрудничество, а также соприкасается с казахстанской государственной программой «Нурлы жол». Стратегическое партнерство двух стран основывается не только в области энергетики, но и экономической, культурно-гуманитарной областях в рамках инициативы «Один пояс – один путь» и «Нурлы жол». Данное сотрудничество имеет огромный потенциал и перспективы в рамках вышеуказанных программ.

Четвертое – на сегодняшний день, в период пандемии коронавирусной инфекции, ситуация нестабильна, и перед Китаем, и перед Казахстаном возникают все больше новых вызовов, нам необходимо развивать сотрудничество в конкретных сферах. Учитывая ситуацию, сфера энергетики остается ключевым и приоритетным направлением сотрудничества. Поэтому такое предложение, как совместное развитие Шелкового пути в области энергетики является актуальным на данный момент и необходимо продвигаться в этом направлении и дальше.

Пятое, необходимо в полной мере использовать партнерство, как многостороннее сотрудничество, например, как ШОС. Шанхайская организация играет очень важную роль в сотрудничестве Китая со странами Центральной Азии в области энергетики и других торгово-экономических сферах.

Как мы знаем в этом году ШОС исполняется со дня создания двадцать лет и является весьма авторитетной международной организацией. Также в этом году Иран войдет в состав стран участниц Организации, что также откроет новые возможности сотрудничества в энергетической сфере, так как Иран – страна, имеющая и нефть, и газ, и играет важную роль на международном рынке.

Последнее, в пост пандемическую эпоху необходимо повышать интенсивность инноваций и открывать новые пути сотрудничества в области цифровой экономики, высокой технологии и энергетики.

МАРАТ ШИБУТОВ

*Политолог, член Национального совета общественного доверия (НСОД)
при Президенте РК*

ТРЕНДЫ СОТРУДНИЧЕСТВА КАЗАХСТАНА И КИТАЯ В ЭНЕРГЕТИКЕ

Сотрудничество Казахстана и Китая в энергетике началось в июне 1997 года, когда CNPC купила акции «Актобемунайгаз» и продолжается до сих пор весьма активно – из последних событий можно отметить, что в августе CGNPC купила 49% ТОО «ДП Орталык», добывающей уран на 2 месторождениях в Южном Казахстане.

При этом последовательно развитие идет от нефти к газу и затем к урану. Сотрудничество включает покупку добывающих и перерабатывающих активов,

строительству инфраструктуры и переработке сырья. При этом есть определенная динамика, которая связана с необходимостью того или иного ресурса.

К примеру, первоначально была нужна нефть и ее продажи из Казахстана в Китай росли со 100 миллионов долларов в 2001 году до 8,8 миллиардов долларов в 2011-2013 годах. В связи с этим скупались многочисленные нефтедобывающие активы. Кроме того, китайские компании заняли существенную долю на рынке нефтепереработки и продажи нефтепродуктов. А также были выстроены нефтепроводы с запада страны до границы с Китаем, причем в них также транзитом проходит российская нефть.

Но затем потребность в нефти сократилась и сейчас китайские нефтедобывающие компании продают нефть другим клиентам, а не Китаю – от важного ресурса, нефть сменила статус на просто товар, на котором зарабатывают деньги.

Затем, в Китае стали большое внимание уделять загрязнению воздуха и поэтому возникла большая потребность в природном газе. Соответственно строились газопроводы из Туркменистана в Китай через территорию Казахстана, также отдельно были построены газопроводы с запада страны до юга и из ВКО в Китай. Фактически именно эти работы позволили существенно повысить газификацию южных областей Казахстана, что хорошо сказалось на уровне жизни населения.

Вместе с этим наступила пора урана – Китай стал скупать по 8-9 тысяч тонн природного урана, что составляло больше 50% казахстанского экспорта. При этом 70% китайского импорта и Китай активно покупает урана больше, чем ему надо для промышленности, создавая стратегический запас. Именно уран стал стратегическим товаров для казахстано-китайского сотрудничества в энергетике.

Таким образом, сейчас результатом этого сотрудничества в Казахстане стали:

19 нефтегазовых компаний

2 нефтеперерабатывающих завода (НПЗ и завод по производству битума)

2 уранодобывающих предприятия и отдельное производство ТВС на Ульбинском заводе

3 газопровода, в том числе один транзитный

Солнечные и гидроэлектростанции

По всей видимости, в связи с трендом на снижение выбросов в атмосферу и декарбонизацию в Китае, сотрудничество будет претерпевать изменения в сторону большего упора на газ и АЭС, что необходимо всем учитывать.

ФЭН ЮЙЦЗЮНЬ

*Директор Центра исследований России и Центральной Азии,
Институт международных исследований, Фуданьский университет*

В этом году исполняется 30 лет независимости стран Центральной Азии. За последние 30 лет сотрудничество в энергетической сфере между Китаем и странами Центральной Азии достигло больших успехов, а сотрудничество в области нефти и газа является одним из важных аспектов. Нефтегазовое сотрудничество между Китаем и странами Центральной Азии соответствует практическим и экономическим интересам обеих сторон. Оно не только помогает Китаю реализовать диверсификацию импорта нефти и газа, но и активно способствует экономическому росту стран Центральной Азии, даже в значительной степени консолидирует их независимый статус. Можно сказать, что между Китаем и странами Центральной Азии проложен энергетический Шелковый путь, который способствует процветанию сотрудничающих стран.

С мая 2006 года до конца 2019 года по нефтепроводу Китай-Казахстан было транспортировано более 130 млн. тонн сырой нефти в Китай. С момента открытия газопровода Китай-Центральная Азия в декабре 2009 года Туркменистан экспортировал в Китай более 300 млрд. кубометров природного газа. Можно сказать, что нефтегазовое сотрудничество с Китаем (а не только экспорт нефти и газа в Китай) принесло странам Центральной Азии огромные валютные поступления, что способствует обеспечению финансовой стабильности, реализации различных социально-экономических проектов, и повышению уровня жизни людей.

Нефтегазовое сотрудничество между Китаем и странами Центральной Азии – это не только торговля нефтью и газом, но и сотрудничество в рамках всей производственной цепочки. В ходе этого процесса Китай получает нефтегазовые ресурсы из стран Центральной Азии, вторые же получают от Китая инвестиции, технологии, рынок, опыт управления.

Китайские компании в полной мере участвуют во всей производственной цепочке, включая разведку и разработку месторождений нефти и газа, строительство

трубопроводов, нефтегазохимической промышленности и других звеньев производственной цепочки в странах Центральной Азии, помогая им создать целостную систему нефтегазовой промышленности. Инвестиции и займы от Китая также оказали важную финансовую поддержку в развитии нефтегазовой промышленности в странах Центральной Азии.

Важный прогресс, достигнутый между КНР и ЦА в области сотрудничества в нефтегазовой сфере, отражает политическую мудрость лидеров Китая и стран Центральной Азии, искреннее сотрудничество различных государственных ведомств и компаний, участвующих в проекте, и высокую степень политического взаимного доверия и экономической взаимозависимости между Китаем и странами Центральной Азии.

Основопологающим фактором достижения столь значительных успехов нефтегазового сотрудничества между нашими странами является соответствующие общие тенденции экономической глобализации и региональной интеграции. Это сотрудничество позволило Китаю и странам Центральной Азии более активно участвовать в глобальном рынке нефти и газа и внести свой вклад в международный рынок нефти и газа, превратив децентрализованный региональный рынок в интегрированный глобальный рынок. Строительство нефтегазовых проводов, особенно для стран Центральной Азии, не только позволяет им получить доступ к огромному китайскому нефтегазовому рынку, но также означает, что они могут в полной мере участвовать в цикле международного рынка нефти и газа, что в значительной степени укрепило их позиции на международном нефтегазовом рынке.

В то же время, мы должны отметить, что после того, как новая энергетическая революция добилась значительного прогресса, быстрого продвижения процесса углеродной нейтральности и тарифов на выбросы углерода, нефтегазовое сотрудничество Китая со странами Центральной Азии столкнулось с новыми вызовами и должно сосредоточиться на долгосрочной и своевременной трансформации и модернизации.

Во-первых, «сланцевая революция» в Америке сильно изменила мировой рынок нефти и газа, а также международный и энергетический геополитический ландшафт. Мировой рынок нефти и газа превратился из «рынка продавца» в «рынок потребителя». Проблема не в том, что нефть и газ трудно купить, а в том, что где получить большой стабильный и устойчивый рынок. Это огромный вызов для производственных стран, включая ряд стран Центральной Азии.

Во-вторых, в настоящее время казахстанская нефть в основном экспортируется на европейский рынок, например, в 2017 году экспорт нефти из Казахстана в Италию достиг \$8,5 млрд., а экспорт нефти в Китай всего \$580 млн. Однако с введением тарифов ЕС на выбросы углерода, экспорт казахстанской нефти в Европу сталкивается с огромным давлением.

В-третьих, изменение ситуации в Афганистане внесли огромную неопределенность в строительство трубопровода ТАПИ, а экспорт газа из Туркменистана на юг столкнулся со значительными рисками.

Глобальный рынок нефти и газа претерпевает беспрецедентные изменения. Своевременная корректировка производственной инфраструктуры, фокуса энергетического сотрудничества, особенно образа мышления – единственный способ эффективно реагировать на эти изменения.

Китай поставил цель достичь пик выбросов углерода к 2030 году. В ближайшие 10 лет структура энергопотребления Китая определенно будет демонстрировать тенденции к значительному сокращению потребления угля, в основном сохраняя существующие масштабы импорта нефти и неуклонно увеличивая импорт природного газа. Китайский нефтегазовый рынок не будет иметь большого окна возможностей для мировых поставщиков нефти и газа, в том числе из Центральной Азии. В этом контексте, как оптимизировать нефтегазовое сотрудничество между Китаем и странами Центральной Азии – это общая проблема, с которой мы сталкиваемся. Для успешного выполнения этой задачи нам необходимо преодолеть ограничения существующей системы мышления и найти практические решения, которые будут соответствовать интересам всех сторон и новым тенденциям развития энергетики.

ЕРКИН БАЙДАРОВ

*Ведущий научный сотрудник Института востоковедения
Министерства образования и науки РК*

ЭНЕРГЕТИЧЕСКИЙ ШЕЛКОВЫЙ ПУТЬ В 21 ВЕКЕ В КОНТЕКСТЕ КАЗАХСТАНСКО-КИТАЙСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА

Современный этап казахстанско-китайского сотрудничества, с момента установления дипломатических отношений между нашими странами в январе 1992 года (03.01.1992), можно охарактеризовать как поиск взаимопонимания, налаживания многосторонней кооперации и сопряжения интересов и сфер взаимодействия.

Как гласит казахская пословица «Алыс туыстан жақын көрші артық» («Ближкий сосед лучше дальнего родственника»). В этой связи Республика Казахстан сторонник установления с Китаем партнерских и доверительных отношений в контексте стратегического взаимодействия. Кроме этого Казахстан заинтересован в занятии своей ниши на рынках Китая и возможности развиваться за счет географической близости с Поднебесной.

За последние двадцать с лишним лет Китай прочно закрепил за собой статус одного из ключевых экономических игроков не только в регионе Центральной Азии, но и на мировом рынке, став второй после США экономикой планеты. Поэтому экономическое сотрудничество с Китаем для Казахстана имеет важное стратегическое значение.

Одним из важных сфер экономического сотрудничества Казахстана с КНР является экспорт природных богатств: газа, нефти и других полезных ископаемых, благодаря чему Казахстан стал для Китая с его поистине гигантскими потребностями в сырье одним из ключевых партнеров. В свою очередь, подход китайской стороны

к развитию торгово-экономического сотрудничества с Казахстаном основывается на таких основных факторах, как заинтересованность в получении доступа к источникам сырья, стремление к расширению присутствия на представляющих интерес сегментах казахстанского рынка.

Не откроем секрета если скажем, что нефть («черное золото») и газ («голубое золото») являются для РК главными стратегическими ресурсами. Казахстан входит в список крупнейших стран мира по объемам запасов нефти и газа. Так, например, согласно данным ВР за 2021 год, в общемировых запасах углеводородов, которые разведаны на конец 2020 года, доказанные запасы Казахстана составляют 3,9 млрд тонн нефти (1,7% от общемировых) и 2,3 трлн. м³ газа (1,2% от общемировых) [1, с. 16, 34]. На территории государства располагается более 200 нефтяных и газовых месторождения, большая часть из которых (до 70%) сосредоточена в западных регионах страны.

Приведённые цифры говорят о том, что нефтегазовое «хозяйство» Казахстана привлекает к себе взоры «сильных мира сего», поскольку в современном мире степень обеспеченности энергоресурсами, объемы их производства и внешней торговли являются одними из основных факторов геополитики. Между крупнейшими мировыми державами растет конкуренция за освоение энергоресурсов, их экспорт и возможность транспортировки по новым маршрутам.

Естественно, что энергетическая независимость и безопасность Казахстана находятся в прямой зависимости от уровня развития топливно-энергетической отрасли. С момента приобретения независимости нефтегазовая отрасль Казахстана сыграла важную роль в политическом и экономическом развитии страны, оказав влияние на укрепление ее суверенитета, проведения экономических реформ и модернизации, привлечении инвестиционного капитала, создания крупных финансовых резервов для устойчивого и перспективного развития.

В этом отношении экономические интересы Китая в Казахстане тесно связаны с его энергетической политикой, со стремлением превратить казахстанские нефтеносные зоны в постоянный и надежный источник топлива для растущей китайской экономики. Это подтверждается тем, что, Китай уже в течение нескольких лет входит в пятерку крупнейших инвесторов казахстанской экономики, причем подавляющая их часть целенаправленно идет именно в нефтегазовую отрасль.

Впервые Китай вошел на казахстанский рынок углеводородного сырья в 1997 году, когда были подписаны межправительственное «Соглашение о сотрудничестве в области нефти и газа» между Министерством энергетики и минеральных ресурсов Республики Казахстан и Китайской национальной нефтегазовой корпорацией «СNPC» (China National Petroleum Corporation), и «Соглашение по строительству нефтепровода из Казахстана в Китай». Тогда была достигнута договоренность о широкомасштабном сотрудничестве в нефтегазовом секторе, что позволило реализовать ряд совместных проектов с участием обеих сторон, значимых для экономик двух стран.

Стоит отметить, что Китайская национальная нефтегазовая корпорация (CNPC), обеспечивающая основной объем добычи и транспортировки казахстанской нефти в Поднебесную, занимает 3-е место среди 50 крупнейших нефтяных компаний мира. Корпорация ведет нефтегазовые инвестиционные операции в 37 странах, занимается оказанием услуг по инженерно-технической работе на нефтегазовых объектах в 63 государствах. Начав свою деятельность в Казахстане в 1997 году, в настоящее время CNPC является одним из крупнейших инвесторов, участвуя в 7 нефтедобывающих проектах, 2 нефтепроводах, 2 газопроводах, 1 нефтеперерабатывающем заводе.

CNPC через инвестирование в различные проекты постоянно участвует в модернизации нефтяной промышленности Казахстана, развитии местной экономики и общества. Основными направлениями инвестирования является строительство и реконструкция, расширение и техническое перевооружение действующих и новых производственных объектов, бурение и обустройство скважин. За прошедший период совокупные инвестиции CNPC в казахстанские проекты составили более 40 млрд. долл. США, уплаченные налоги и пошлины составили более 49 млрд. долл. США. За время осуществления деятельности CNPC в Казахстане, совокупные инвестиции в социальные проекты составили 400 млн. долл. США [2].

Исходя из того, что транспортировка казахстанской нефти по трубопроводам будет стоить для Китая дешевле ближневосточной, Пекин в начале 2000-х гг. всячески стимулировал перспективное направление казахстанского энергетического экспорта в сторону своих границ. В тоже время, реализация масштабного и стратегически важного проекта нефтепровода «Казахстан-Китай» была крайне необходима в рамках политики независимого Казахстана по созданию многовекторной системы транспортировки углеводородов. В целях обеспечения бесперебойной поставки нефти с месторождений западных областей Казахстана потребителям Китая в 2004 г. было принято решение о строительстве нефтепровода между двумя странами («Атасу-Алашанькоу»), запуск которого состоялся в декабре 2005 года. В дальнейшем были запущены первая (мощность – 10 млн тонн в год) и вторая очереди второго этапа нефтепровода «Казахстан – Китай» на участке Кенкияк – Кумколь (мощность – 20 млн тонн в год).

Для Казахстана строительство нефтепровода в Китай стало частью политики диверсификации экспортных ресурсов, подкрепляемой, что немаловажно, финансовой надежностью партнера, активностью китайских банков, предсказуемостью покупателя, а взамен - инвестиции, поставки оборудования, рабочей силы и т.д., а сам нефтепровод стал одним из первых экспортных нефтепроводов мирового класса, построенных в независимом Казахстане. Однако, объем поставляемой нефти на китайский рынок не так высок, поскольку большая часть поставок нефти в Китай по нефтепроводу принадлежит российскому сырью. Так, по данным за 2018 г. чистый объем экспорта нефти РК в КНР (без российского объема) по нефтепроводу «Атасу-Алашанькоу» составил 2,3 млн. тонн, а в 2019 году меньше 2,0 млн. тонн.

Таблица 1. Из летописи казахстанско-китайского сотрудничества в нефтяном секторе

Дата и год	
24.09.1997	Генеральное соглашение между Министерством энергетики и природных ресурсов Республики Казахстан и Китайской национальной нефтегазовой корпорацией (CNPC) о проектах разработки месторождений и строительстве нефтепроводов
17.05.2004 (Пекин)	Рамочное соглашение между Правительством Республики Казахстан и Правительством Китайской Народной Республики о развитии двухстороннего сотрудничества в области нефти и газа
30.06 2004	Решением АО «КазТрансОйл» и Китайской национальной корпорацией по разведке и разработке нефти и газа (CNODC) (на условиях равных долей) учреждено ТОО «Казахстанско-Китайский Трубопровод»
28.09.2004	Презентация проекта строительства нефтепровода Атасу – Алашанькоу
14.11.2005	В приграничной зоне Республики Казахстан и Китайской Народной Республики осуществлена сварка «золотого» стыка нефтепровода, символизирующая объединение стратегических целей двух дружественных государств
15.12.2005	Запуск трубопровода Атасу – Алашанькоу (окончательно запущено в эксплуатацию 25 мая 2006 года)
20.12.2006	Соглашение об основных принципах строительства второго этапа нефтепровода «Казахстан – Китай» между Китайской Национальной Нефтегазовой Корпорацией (CNPC) и АО НК «КазМунайГаз»
11.12.2007	Презентация проекта строительства первой очереди второго этапа нефтепровода «Казахстан – Китай» участка Кенкияк – Кумколь (завершено в сентябре 2009 года) с пропускной способностью 10 млн тонн нефти в год
08.2008 (Астана)	Соглашение по расширению нефтепровода Атасу-Алашанькоу путем строительства второй очереди второго этапа нефтепровода «Казахстан – Китай» участка Кенкияк – Кумколь с увеличением мощности нефтепровода с 10 до 20 млн. тонн нефти в год
2013	ТОО «Казахстанско-Китайский Трубопровод» осуществил расширение мощности нефтепровода «Атасу - Алашанькоу» с 10 до 20 млн. тонн нефти в год
2018	Запуск реконструированной головной нефтеперекачивающей станции Кенкияк (АО «КазТрансОйл») в рамках второго этапа нефтепровода «Казахстан – Китай»

За последние 25 лет Казахстан был крайне заинтересован в расширении присутствия китайских нефтяных корпораций на территории республики. Факт того, что присутствие китайских нефтегазовых корпораций в казахстанском секторе энергетики за прошедшие годы только расширялся, подтверждает данный тезис. Кроме того, китайским инвесторам принадлежит «CNPC-Актобе Мунай Газ», а также доли в «Мангистау Мунай Газе» и NCOC (North Caspian Operating Company N.V./ Северо-Каспийская операционная компания) и ряде компаний, разрабатывающих небольшие зрелые месторождения. По данным ассоциации KazService, доля добываемой в РК нефти, приходящаяся на компании из КНР, составляет 17%. Китайская активность в нефтегазовой отрасли позволяет сбалансировать влияние западных инвесторов и распределить риски [3].

Таким образом, Китай является наиболее перспективным для Казахстана рынком поставок нефти. К тому же, сегодня в период пандемии коронавируса COVID-19 Поднебесная является наиболее платежеспособным государством мира. Тем более, что для экономического развития Китая чрезвычайно актуален вопрос поиска источников поступления углеводородов (по прогнозам китайских экономистов, к 2020 году общий объем потребления нефти в стране должен был достичь 550-600 млн. тонн в год – Е.Б.), и Казахстан способен оказать помощь своему соседу и стратегическому партнеру в решении этого вопроса.

Помимо нефтяного сектора экономики, Казахстан целенаправленно идет по пути наращивания газового потенциала, включая добывающие и экспортные мощности. При этом поставки газа на внутренний рынок являются главным приоритетом для страны в этой сфере. Динамичное развитие газовой отрасли чрезвычайно важно для всей экономики Казахстана, поскольку фактор газа становится ключевым трендом в мировой энергетике и газовая отрасль будет только расти.

Так, согласно вице-министру энергетики РК Мурата Журебекова, в 2018 году добыча газа в республике более чем в 7 раз превысило уровень добычи 1991 года. Если около 30% из данного объема используется на внутренние потребности населения и бизнеса, то порядка 35% отправляется на экспорт.

Развитие газотранспортной инфраструктуры Республики Казахстан также, как и нефтетранспортная инфраструктура имеет стратегическое значение для экономики и обеспечения энергетической безопасности страны. Основываясь на политике многовекторности, Казахстан стремится развивать все экспортные и транзитные направления.

В частности, за последние годы успешно реализован ряд проектов, включая строительство газопровода Бейнеу – Бозой – Шымкент, благодаря которому появилась возможность экспортировать казахстанский газ в Китай. В 2017-2018 гг. Казахстан экспортировал в КНР более 5 млрд. кубометров газа. Имеется договоренность с китайской стороной об увеличении экспорта в данном направлении до 10 млрд. кубов. Ведется работа по расширению пропускной способности данного газопровода до 15 млрд. кубометров в год.

Развивая транзитный потенциал страны, Казахстан способствовал наращиванию мощности транснационального газопровода «Центральная Азия – Китай» (Туркменистан – Узбекистан – Казахстан – Китай) до 55 млрд. кубометров в год. По итогам 2018

года по нему транспортировано порядка 50 млрд. кубометров газа, в том числе 43 млрд. кубов – это транзит среднеазиатского газа в направлении КНР. Всего с момента запуска в 2009 году по газопроводу на китайский рынок экспортировано свыше 340 млрд. кубометров природного газа, что обеспечило голубым топливом более чем 500 млн. жителей 27 провинций КНР.

По мнению экспертов, сегодня Китай уже в 1,5 раза превышает по энергопотреблению США. В 2012 году прозвучали различные прогнозы относительно роста спроса на газ со стороны Поднебесной. Они сводились к тому, что до 2030 года потребление газа в КНР составит 230–250 млрд. кубометров. Между тем прогноз Лукойла, сделанный почти десять лет назад, относительно спроса на газ в Китае составлял 700-900 млрд. кубометров газа. Данные цифры лишней раз свидетельствуют о том, что меняется вся инфраструктура «и отношение к тому, что является более и менее важным в развитии энергетики» [4].

Спрос со стороны КНР на «зеленые энергоносители», каковым является природный газ, открывает широкие возможности как для Казахстана, так и для стран Центральной Азии (стран-экспортеров и стран-транзитников)¹. В частности, Эшли Шерман, старший аналитик по Каспийскому региону и Европе Wood Mackenzie, отмечая роль Казахстана в организации поставок природного газа в Китай на площадке XII Евразийского Форума KAZENERGY (26 сентября 2019 года), особо подчеркнула, что помимо этого необходимо «развивать газовую отрасль в части стратегического будущего, то есть увеличивать роль газа в производственной комбинации»² [4].

Провозгласив в сентябре 2013 года в Астане (ныне Нур-Султан) новую стратегию «Экономический пояс Шелкового пути» (ЭПШП), объединенный позднее в инициативу «Один пояса – один путь», руководство Поднебесной дала понять странам Центральной Азии, что Китай рассматривает регион на предмет возможности диверсификации маршрутов и источников поставок энергетического сырья. Такой «Энергетический Шелковый путь» открывает перед странами региона новые перспективы в меняющихся реалиях 21 века, что по сути стало стартом для нового рывка в углублении экономических взаимоотношений.

Это во многом связано с решением двух приоритетных задач, которые имеют для Китая стратегическое значение – ослабление односторонней зависимости от ближневосточной нефти и обеспечение безопасности транспортировки энергоресурсов через Малаккский и Ормузский проливы. Другим немаловажным аспектом являются опасения Пекина по поводу возможных сбоев в поставках энергоносителей в КНР из стран Персидского залива, по причине ухудшения социально-политической обстановки на Ближнем Востоке, что серьезно угрожает стабильности поставкам нефти из этого региона в Китай. В этой связи, все более важную роль начинает играть Каспийско-

¹ Кыргызстан Таджикистан, присоединятся к газопроводу «Центральная Азия – Китай» после завершения четвертой нитки газопровода (линии D).

² Одним из примеров этого может быть реализуемый в Атырауской области РК крупный нефтегазохимический проект строительства, интегрированного газохимического комплекса, который позволит наладить производство полипропилена и полиэтилена.

Центральноазиатский регион, в котором Казахстан в лице китайских руководителей пользуется амплуа «надежного поставщика, а также транзитного коридора сырьевых и топливных ресурсов для своей растущей экономики» [5, с. 105].

Тогда, в сентябре 2013 года в ходе визита Председателя КНР Си Цзиньпина в Казахстан общая сумма подписанных контрактов составила порядка 30 млрд. долларов США. Главной сделкой стало вхождение Китайской национальной нефтегазовой корпорации (CNPC) в наиболее перспективный проект добычи нефти Казахстана – месторождение Кашаган (доля в месторождении приобретённая правительством КНР за 5 млрд. долл. США составляет 8,4% – Е.Б.). Таким образом, углеводородная составляющая энергетического сотрудничества РК и КНР приобрела новый импульс для развития, где в перспективе роль и место Казахстана во внешней энергетической стратегии Пекина будет только возрастать и может привести к созданию налаженной логистической инфраструктуры для транспортировки энергоресурсов Каспия как в Китай, так и в Азиатско-Тихоокеанский регион в целом [6, с. 179.], учитывая подписанное в ноябре 2020 года в Ханое соглашения о создании Всестороннего регионального экономического партнерства (ВРЭП), известного также как «зона свободной торговли плюс» («ЗСТ+») [7].

Поводов так думать предостаточно. Так, например, демографический и экономический рост в странах АТР влечет за собой резкое повышение спроса на энергоресурсы. По оценкам компании BP, к 2035 году он вырастет примерно на 60% по сравнению с текущим уровнем [8]. По прогнозам Международного энергетического агентства, с 2012 по 2035 гг. спрос на энергию в Китае увеличится на 42,4%, в Индии на 97,8%, в Юго-Восточной Азии на 67,6% [9].

Переоценить перспективы взаимодействия Казахстана и Китая в энергетической сфере сотрудничества невозможно. Диалог между двумя странами в сфере добычи и использования углеводородов во многом будет определяться внутривнутриполитической и экономической ситуацией на евроазиатском материке, а также конъюнктурой на мировом энергетическом рынке. Сотрудничество же Казахстана и Китая в сфере энергетики способствует укреплению отношений стратегического партнерства двух стран, отвечает интересам энергетической безопасности Китая и диверсификации нефтегазового сектора Казахстана [10].

Значение «Энергетического Шелкового пути в 21 веке» в контексте казахстанско-китайского сотрудничества заключается как в экономической, так и в финансовой составляющей. Здесь следует согласиться с мнением казахстанского эксперта Айдара Амребаева, что «Перспективы экономического роста в Китае в значительной мере связаны с тем, насколько успешно страна сможет решить проблемы с обеспечением энергоносителями в среднесрочной и долгосрочной перспективе. Так как нефть, экспортируемая в Китай, в основном, доставляется и востребована в северных регионах страны, граничащих с Казахстаном, то это положительно влияет на их социально-экономическое положение внутри самого Китая. Казахстан в свою очередь получает прибыль за счет прямого транзита нефти к нашим соседям и налогов в

бюджет. Кроме этого в рамках строительства газопровода – с запада Казахстана в Китай, была решена проблема газификации южных регионов Казахстана. Тем самым с помощью китайских инвесторов совместно решена важная социальная проблема – обеспечение теплом и газом населения страны» [11, с. 11].

Таким образом, историческое подписание Казахстаном в конце 1990-х годов договоров с КНР о строительстве трубопроводов для транспортировки энергоресурсов стали реальным шагом в диверсификации развития нефтегазовой отрасли. Сотрудничество Казахстана с КНР в нефтегазовой сфере заложило базу для поступательного расширения торгово-экономических отношений между двумя странами. В дальнейшем экспорт энергоресурсов из центрально-азиатского региона в КНР посредством широкой сети трубопроводов открыл страницу для успешного исторического возобновления и перспективного развития Шелкового пути в XXI веке, в котором Казахстан – Страна Великой степи – играет важную связующую роль, а также отвечает интересам энергетической безопасности Китая и диверсификации нефтегазового сектора Казахстана, способствуя укреплению отношений вечного стратегического партнерства двух стран.

Источники и литература:

1. BP Statistical Review of World Energy 2021. 70th edition // <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2021-full-report.pdf>
2. Г-н Ли Юн Хун, генеральный директор CNPC Kazakhstan, рассказал коллективу KAZENERGY о деятельности и достижениях Китайской национальной газовой корпорации (CNPC) в нашей стране // <https://www.kazenergy.com/ru/press-center/news/1942/>, 5 марта 2020 г.
3. Асылбек Амалбаев. Экспорт Казахстана в Китай в кризисном для мира 2020 году вырос на 15% // <https://kursiv.kz/news/mirovaya-ekonomika/2021-04/eksport-kazakhstana-v-kitay-v-krizisnom-dlya-mira-2020-godu-vyros>, 9 апреля 2021 г.
4. Обзор панельных сессий, конференций и заседаний круглых столов KAZAKHSTAN ENERGY WEEK 2019 // <http://kazenergyforum.com/novosti/obzor-panelnykh-sessiy-konferentsiy-i-zasedaniy-kruglykh-stolov-kazakhstan-energy-week-2019/>, 26 сентября 2019 г.
5. Шабарова А.К., Жумагулов Е.С. Казахстан в энергоинтеграции ЕАЭС: реалии антироссийских санкций // Энергетика Евразии: новые тенденции и перспективы / Отв. ред. С.В. Жуков. М.: ИМЭМО РАН, 2016. – 186 с. – С. 104-112.
6. Каукенов А. Фактор стратегии «Один пояс – один путь» в политике Китая в отношении к Казахстану // Трансформация экономики Казахстана. – Астана: Типография «IndigoPrint», 2019. – 368. – С. 171-191.
7. Еркин Байдаров. Китай и новые горизонты экономического сотрудничества в Азии // <https://rezonans.asia/kitay-i-noviye-gorizonty/>, 24 декабря 2020 г.
8. Energy Outlook 2035. – London: BP February 2015.
9. World Energy Outlook 2014. – Paris: International Energy Agency, Organization of Economic Cooperation and Development, 2014.
10. Дарын Актанов. Партнер Казахстана в энергосфере // <https://www.zakon.kz/4740992-partner-kazakhstana-v-jenergofere.html>, 8 сентября 2015 г.
11. Амребаев А. Казахстан и стратегическое партнерство с Китаем в контексте возрождения Великого Шелкового пути // Известия КазУМОиМЯ им. Абылай хана. Серия «Международные отношения и регионоведение». – 2018. – №3(33). – С. 7-24.

12. См.: Чуланова З. Стратегическое партнерство Казахстана и Китая в энергетической сфере // Казахстанская экономика и глобальные тенденции. – Алматы: ИМЭП, 2008.

УМИД АРИБДЖАНОВ

Директор юридической компании Centil Law, Узбекистан

Когда мы говорим о Великом Шелковом пути, одним из так называемых срезов был не только Восток-Запад, то есть перекачка товаров, услуг и денег, но и Север и Юг. К сожалению, долгое время изоляции в рамках Советского Союза, сделали Центральную Азию, по сути, частью газопроводной системы Российской Федерации, то есть, до поры до времени это было практически единой монополией, единым способом реализации углеводородных ресурсов из Центральной Азии.

Если говорить о Центральной Азии в части углеводорода, то, по сути, это только Казахстан, Узбекистан и Туркменистан, которые владеют значительными запасами углеводорода. Кыргызстан и Таджикистан же в большей степени употребляют узбекский, туркменский и казахстанский газ.

Если посмотреть на современную карту магистральных трубопроводов, сразу становится понятно, где история и где настоящее. Сегодня все еще используются старые, построенные в 1970-х годах трубопроводы Советского Союза. В частности, это: «Бухара – Урал» и «Средняя Азия-Центр» для прокачки туркменского и узбекского газа, в том числе, через территорию Узбекистана и Казахстана соответственно, в том числе, казахстанского газа.

На современном этапе самый крупный энерготранспортный проект, который был реализован в регионе – это строительство китайского газового трубопровода «Центральная Азия – Китай». В рамках этого проекта газ поставляется из Туркменистана через Узбекистан и Казахстан в Китай.

При этом, если Туркменистан выступает исключительно в качестве поставщика газа, то Узбекистан и Казахстан выступают и в качестве поставщика, и в качестве транзитной стороны.

Естественно, такого рода крупные проекты – дорогостоящие и они осуществляются с помощью политической воли, стремления государств диверсифицировать свои импортные поставки энергоресурсов. В данном случае это желание Китая получить разные источники природного газа, а также аппетит финансовых институтов, инвестирующих в проект. В данном случае, китайский трубопровод в регионе был построен при участии китайской нефтяной компании CNPC и Китайского банка развития.

Если мы посмотрим на планы по строительству энерготранспортных проектов, которые были у стран Центральной Азии, то обнаруживается, что очень много проектов, которые не были реализованы. Нужно начать с Прикаспийского трубопровода, который должен был прокачивать туркменский газ через территорию Казахстана в Россию, дальше в Европу. Или известный проект «ТАПИ: Туркменистан – Афганистан,

Пакистан, Индия», который так и остается пока в неопределенном состоянии. Понятно, что ТАПИ не был реализован из-за политической нестабильности в Афганистане и тогда, и, соответственно, сейчас в новых условиях это вообще становится фактически нереальным.

Одним из больших проектов для Центральной Азии, которые имели какие-то претензии на возрождение энергетического пояса из Центральной Азии в западном направлении это был Транскаспийский трубопровод. Он был реализован частично, одна его часть дошла до месторождения Шах-Дениз в Азербайджане и все. Понятно, что и Казахстан, и Узбекистан, и Туркменистан были бы заинтересованы в том, чтобы протянуть трубопровод по дну Каспийского моря и присоединиться к этой инициативе. Но пока это лишь долгосрочные планы.

Возможно, скоро к этому проекту вновь вернуться на фоне резкого повышения цен на газ в Европе до 1 тысячи долларов и более и необходимости диверсифицировать поставки на европейский рынок. В этой связи, европейские финансовые институты, возможно, будут рассматривать этот проект для финансирования строительства трубопровода. К тому же этому благоприятствует политическая ситуация на Каспии.

Ведь только относительно недавно страны прикаспийского региона договорились о юридическом статусе водоема и, соответственно, открываются новые возможности его использовать. Что касается использования территории и вообще выхода нас дальше на запад через Иран, понятно, что мы не сможем это сделать в ближайшем будущем именно по этой же причине, что Иран находится под санкциями США.

Как мы видим, Соединенные Штаты пока не собираются эти санкции исключать. Хотя вроде бы как «забресжил свет в конце туннеля» и поскольку эти санкции существуют, есть вторичные санкции, соответственно ни один банк, в том числе китайский банк, не будет готов финансировать такого рода проекты. В лучшем случае это может быть проект через Азербайджан – Тбилиси – Турция, образно говоря, такой мини южный поток. Но пока это маловероятно. Поэтому на данный момент для стран Центральной Азии экспорт газа на восточном направлении в Китай является наиболее выгодным.

К сожалению, пандемия очень серьезно подкосила многие планы, например, китайские оффтейкеры (работающие по контрактам off-take) снизили закуп газа из Туркменистана и из Узбекистана. В результате для этих стран стал большой вопрос утилизации добываемого газа и его монетизации. Таким образом, они пошли по другому пути. Первое – это активная реализация газа у себя в стране. Второе – активная реализация газа соседям. Экономики Таджикистана и Кыргызстана нуждаются в газе и хоть объемы там небольшие, это приносит определенный доход. Третье – это глубокая переработка газа. Тем самым, в Центральной Азии достаточно возможностей, в том числе, и для того, чтобы более удобно и без геополитической мороки реализовывать или монетизировать природные ресурсы.

Понятное дело, что Китаю очень интересен центральноазиатский регион, в том числе из-за его энергетических запасов. И понятно почему, т.к. основные поставки, которые китайский рынок получает по морю в принципе могут быть заблокированы, скажем так, в случае гипотетического противостояния с США.

Мы видим, что на самом деле то, что мы когда-то считали надуманным опасением, в итоге является не такой уж и далекой от реальности. Образно говоря, «авианосец к Центральной Азии не подкатить», поэтому объективно Китаю интересно развивать энергетические проекты в Центральной Азии. И опять же мы не можем сбрасывать со счетов, что также, как мы в регионе стремимся диверсифицировать наши энергопоставки, Китай в свою очередь свои, а Россия – свои.

Не нужно забывать и то, что существует крупный российский проект «Сила Сибири», который финансируется российскими банками и он тоже будет представлять определенного рода рычаг давления на региональный рынок, составляя конкуренцию экспорту из Центральной Азии.

Тем самым, здесь мы находимся в ситуации «растяжки», где действуют три игрока (Центральная Азия, Россия, Китай) и каждый зависит друг от друга. У нас в Центральной Азии есть возможность продать газ через Россию в Европу, в то же время, у нас есть рычаг давления на рынок в виде экспорта в Китай. У КНР есть возможность получить природный газ из Центральной Азии, и тем самым есть конкурентный рычаг давления на проект «Сила Сибири». Все сбалансированно.

Таким образом, эта общая взаимозависимость имеет определенный геополитический характер. Но опять же, реализация энергетических потоков по трубопроводам – это игра, в том числе с вовлечением крупнейших банков, у которых есть аппетит, деньги и возможность, чтобы реализовывать такого рода проект. На сегодня пока мы видели реально только один проект, который был реализован с участием китайского банка развития, все остальное в планах и пока только обсуждается.

Возможно, Европа захочет каким-то образом стимулировать европейские банки и инвесторов для продолжения строительства ветки газопровода для соединения азербайджанского месторождения Шах-Дениз и Центральной Азии. И там уже в большую энергетическую игру вступит и Туркменистан со своими очень большими запасами, и Узбекистан с возможным желанием диверсификации своего экспорта и, естественно, Казахстан. Но это пока лишь только предположения.

БОЛАТ УСЕНОВ

Заместитель директора Центра по изучению Китая, Казахстан

Данная тематика весьма популярна среди экспертов, порождая вокруг себя много инсинуаций. При этом, зачастую популярными становятся различные слухи и мнения экспертов, фактически не владеющих достоверной информацией.

Хотелось бы внести ясность в отдельные вопросы нефтегазового сотрудничества Китая и государств Центральной Азии.

Принимая во внимание имеющиеся глобальные тренды на формирование «зеленой экономики», видится целесообразным укрепление взаимовыгодного сотрудничества на данном направлении стран Центральной Азии и Китая.

Отдавая прерогативу оценки данных процессов более опытным в экономических вопросах коллегам, затрагиваются очень перспективные, на наш взгляд, области сотрудничества в энергетической сфере.

Здесь важно сосредоточиться на следующих проектах:

Во-первых, создание в странах Центральной Азии экспериментальных лабораторий и опытных полигонов по внедрению «зеленых» инновационных технологий с участием китайских партнеров.

Во-вторых, расширение сотрудничества в сфере специального образования. Видится целесообразным создание образовательных центров в странах Центральной Азии, что позволит решить вопросы дефицита квалифицированных специалистов на местах и повысит уровень компетенций действующих сотрудников.

В-третьих, китайские нефтегазовые компании обладая богатым опытом создания высокотехнологичных производств, располагают возможностями по созданию аналогичных предприятий на территории Центральной Азии, получая таким образом готовую продукцию уже на местах. Указанное как позволит оптимизировать объемы инвестиций, так и даст возможность закрепиться на местных рынках.

При этом учитывая накопленный опыт взаимодействия в энергетической сфере, Казахстан и Китай могли бы выступить драйверами указанных процессов.

В частности, Китайская национальная нефтяная компания CNPC уже давно плодотворно работает в данном направлении. Отдельным студентам выделяются образовательные гранты в Нефтяном университете Чанпин, имеются договоренности о сотрудничестве с отдельными казахстанскими ВУЗами.

Вместе с тем, динамика развития данной отрасли, взятые нашими странами обязательства по достижению «углеродной нейтральности» обуславливают необходимость укрепления и расширения сотрудничества в данной отрасли.

НАРГИЗА МУРАТАЛИЕВА

Главный редактор портала CABAR.asia, к.п.н., Кыргызстан

ПРОБЛЕМЫ В НЕФТЕГАЗОВОМ СОТРУДНИЧЕСТВЕ МЕЖДУ КР И КНР

Нефтегазовое сотрудничество КР и КНР на фоне других стран региона Центральной Азии характеризуется достаточно скромными показателями, в первую очередь, в связи с отсутствием в КР значительных запасов нефти и газа. Несмотря на это, Кыргызстан важен с точки зрения транзитного потенциала в контексте инициативы «Пояса и пути», а между двумя странами имеются некоторые реализованные проекты.

Некоторые проекты

Нефтегазовое сотрудничество с Китаем фактически началось в 2008 году со стартом начала геологоразведочных работ нефтеносного участка в Баткенской области. Кроме того, в 2013 г. завершилось строительство крупного нефтеперерабатываю-

щего завода «Джунда» производственной мощностью 800 тыс. тонн в год на основе финансирования китайской компании China Petrol Company Djunda, объем финансирования с 2009 г. составил более 300 млн. долларов. В 2013 г. между КР и КНР было подписано соглашение о выделении 400 млн долларов на увеличение его мощности. Предприятие приступило к работе в 2014 г., однако его работа не раз приостанавливалась по причинам трудовых либо экологических конфликтов. Кроме того, в 2015 г. был открыт НПЗ в г. Токмок (ОсОО «Токмокский деловой нефтеперерабатывающий завод») производственной мощностью 400 тыс. т в год³.

В целом в Кыргызстане существует пять перспективных нефтеперерабатывающих заводов, но НПЗ «Джунда», безусловно, самый крупный из них: он способен перерабатывать около 800 тыс. тонн нефти в год. Мощность второго по величине Токмокского нефтеперерабатывающего завода (который, кстати, тоже принадлежащий китайской компании) составляет всего 450 тыс. тонн. В 2020 году день из-за пандемии, а также нехватки сырья и НПЗ «Джунда», построенный «Чайна Петроль Компани «Джунда», официально объявил, что приостановил свою работу.

Согласно данным на начало 2021 года, в Кыргызстане имеется 108 млн тонн подтвержденных запасов нефти. По данным Национального статистического комитета, в 2020 году в Кыргызстане было добыто 240 тысяч тонн сырой нефти. Для сравнения – в 2016 году этот показатель составлял 145 тысяч тонн.

На данный момент в КР работает лишь одно предприятие – НПЗ в Джалал-Абадской области. Однако производящий 150 тысяч тонн ГСМ в год завод не может покрыть даже 10% потребности Кыргызстана в топливе⁴. Кроме того, из-за того, что качество у этой продукции низкое, спрос на нее внутри страны невысок.

Изначально сотрудничество с КНР в области строительства НПЗ связывалось с надеждами властей снизить зависимость Кыргызстана от импорта казахского и российского топлива. А его выход на полную мощность – закрыть 60 % внутреннего спроса на нефтепродукты⁵. Тем не менее, как видно, Кыргызстан продолжает зависеть от поставок российской нефти.

Дальнейшие перспективы сотрудничества

В 2013 году нефтегазовое сотрудничество КНР и КР получило новое дыхание, в связи с заявленным решением Пекина построить четвертую нитку газопровода (нитка D) «Туркменистан – Китай» по территориям Узбекистана, Таджикистана и Кыргызстана, которая является составной частью газопровода «Центральная Азия-Китай», позволит увеличить его общие мощности до 85 миллиардов кубометров⁶.

³ Стоимость запущенного в тестовом режиме НПЗ составляет порядка 60 миллионов долларов, 28 ноября 2015 г. // <https://ru.sputnik.kg/economy/20151128/1020485600.html>

⁴ На фоне роста цен на ГСМ в Кыргызстане вспомнили о собственном производстве топлива, 12 мая 2021 // <https://rus.azattyk.org/a/31250710.html>

⁵ В Кара-Балте запущен крупный НПЗ «Джунда», 10 сентября 2013 // https://rus.azattyk.org/a/kyrgyzstan_kara_balta_refinery/25101168.html

⁶ Первый объект газопровода «Центральная Азия - Китай» в Таджикистане практически готов, 16 июля 2019 // <https://www.ritmeurasia.org/news--2019-07-16--pervyj-obekt-gazoprovoda-centralnaja-azija-kitaj-v-tadzhikistane-praktichieski-gotov-43829>

Соглашение между правительствами Китая и Кыргызстана о строительстве магистрального газопровода было подписано 11 сентября 2013 года в Бишкеке на саммите Шанхайской организации сотрудничества. Строительство на территории Кыргызстана должно было начаться еще в 2016 году, но из-за отставания от графика строительства линии в Таджикистане, китайская сторона отложила работы в КР. Лишь в конце 2017 года согласно информации, реализация проекта в Кыргызстане начнется в 2019-м, а завершится в 2022 году⁷.

В соглашении от 2013 года стоимость проекта составляла 1,5 миллиарда долларов, но сейчас эта сумма указана в размере 1,2 миллиарда долларов. Финансировать строительство будет Китай. Общая протяженность газопровода по территории Кыргызстана составит порядка 215 километров, проектная пропускная мощность – 30 миллиардов кубометров газа в год. Маршрут газопровода по территории Кыргызстана пролегает через Алайский и Чон-Алайский районы Ошской области.

Таким образом, можно выявить тенденцию, заключающуюся в том, что основное внимание КНР к нефтегазовой отрасли КР будет по-прежнему сфокусировано на газотранспортном сегменте (строительство и эксплуатация четвертой нитки газопровода «Туркменистан – Китай»)⁸.

Проблемные моменты

Как показывает история, в кыргызско-китайских отношениях все еще существуют несколько проблемных моментов, которые должны быть учтены при анализе нефтегазового сектора сотрудничества. В частности, у китайской стороны все еще остаются определенные опасения по поводу стабильности и устойчивости политических институтов Кыргызстана особенно на фоне событий 2005 и 2010, 2020 гг., связанных с неконституционной сменой власти и политическими кризисами.

Во-вторых, Пекин волнует способность страны обеспечивать безопасность внутри государства. К примеру, в 2016 году произошел теракт у ворот китайского дипломатического представительства, а в 2020 году после массовых волнений имели место нападения на горнорудные предприятия, в том числе с участием китайского капитала. Это, в свою очередь, привело к усилению требований со стороны Китая по обеспечению безопасности китайских предприятий и граждан.

В-третьих, существует огромный блок нерешенных экономических проблем. Как показывает статистика, в торговом сотрудничестве между странами по сей день наблюдается диспропорция торгового баланса в пользу Китая. Как результат – растущее отрицательное сальдо КР и преобладание сырья в его экспорте против готовой продукции в экспорте Китая. Важно выделить, что наиболее приоритетными направлениями сотрудничества остаются: инфраструктура транспортных коммуникаций,

⁷ В КР в конце 2019 года начнется строительство транзитного газопровода из Туркменистана в Китай – Рыскулов, 18 декабря 2017 г. // <http://kabar.kg/news/v-kr-s-2018-goda-nachnetsia-stroitel-stvo-tranzitno-go-gazoprovoda-iz-turkmenistana-v-kitai-ryskulov/>

⁸ Владимир Парамонов, Алексей Строков. Китайское присутствие в нефтегазовых отраслях стран Центральной Азии: состояние и перспективы, 19 октября 2015 г. // <https://www.caa-network.org/archives/5706>

топливно-энергетический комплекс, горнодобывающая отрасль, сельское хозяйство, строительство, приграничная торговля с СУАР, а также туризм. В то время как Бишкек заинтересован в расширении этого списка сотрудничества.

В-четвертых, другая сторона проблем связана с условиями договора о строительстве вышеупомянутого газопровода. Если, к примеру, в Таджикистане создано совместное предприятие для строительства ветки D, то в Кыргызстане Китай берет на себя полное финансирование строительства. Дискуссионным остается вопрос компенсаций за земли, вдоль которых пройдет газопровод, а также условий и возможностей для создания рабочих мест в Кыргызстане. Однако, сама главная проблема на сегодняшний день в этом аспекте – это срыв сроков строительства, которое должно было начаться еще в 2016 году. Справедливости ради, важно отметить, что сложности строительства во многом обусловлены горным рельефом, где пройдет ветка D.

В-пятых, немаловажное значение в нефтегазовом сотрудничестве играют экологические вопросы, которые становятся достаточно сильным мобилизующим фактором в КР и может вызвать еще более активный рост антикитайских настроений. К примеру, в 2018 году была информация о том, что китайский нефтеперерабатывающий завод в Кара-Балте «Джунда» превышает допустимые нормы по загрязнению городских сточных вод, так как использованная при переработке нефти вода сливается в городскую канализацию. Карабалтинцы неоднократно жаловались на химический запах, который часто появляется в их санузлах⁹. В 2020 году из-за массовых протестов был отменен проект строительства индустриального торгово-логистического центра в Ат-Баши с привлечением \$280 млн со стороны китайских партнеров.

Это говорит о том, что экономические выгоды от сотрудничества с Китаем при нарушении экологических норм и деградации экосистем становятся второстепенными и неощутимыми для местного населения. Ухудшает ситуацию то, что государственные меры по решению и регулированию экологической повестки по сей день носят догоняющий характер, то есть до тех пор, пока обстановка не накаляется до предела, обе стороны – руководство компании подрядчика и местные жители оказываются предоставленными самим себе. Как показывает практика, власти Кыргызстана при слабой нормативно-правовой базе и политической нестабильности не справляются с регулированием экологической составляющей двусторонних проектов.

Кроме того, недостаточный уровень гуманитарного сотрудничества и наличие цивилизационного барьера между странами усиливает проблему фобий и опасений относительно Китая. Опыт взаимодействия в горнорудной отрасли (высокий уровень митингов) показал важность работы в этом направлении, изучения Китая и снятия китайский фобий на уровне широких масс населения. Здесь стоит отметить, что создание национальной синологической школы по сей день остается проблемой, которая должна быть решена в ближайшие годы.

⁹ «Джунда» превышает допустимые нормы по загрязнению сточных вод, 18 сентября 2018 г. // https://www.vb.kg/doc/373533_djynda_prevyshaet_dopystimye_normy_po_zagriazneniu_stochnyh_vod.html

Безусловно и немаловажно, что на нефтегазовое сотрудничество между Китаем и Кыргызстаном также влияет общая геополитическая ситуация в мире и в регионе, характеризующаяся конкуренцией в реализации других газопроводов и проектов. Как известно, условия, по которым власти Кыргызстана передали в 2014 году «Газпрому» всю газотранспортную систему, поставили Кыргызстан в положение сильной зависимости от политики российской компании¹⁰. С учетом высокой зависимости Кыргызстана в энергопоставках от России, позиция Москвы продолжает влиять и на перспективы сотрудничества Бишкека с другими странами.

Заключение

Данная линия газопровода является одним из самых сложно выполнимых инженерных проектов в мировой истории строительства трубопроводов. Ветка D формирует газопроводную сеть «Китай-Центральная Азия» и должна тесно связать воедино пять стран Центральной Азии и Китай, тем самым способствовать дальнейшему углублению энергетического взаимодействия между Китаем и странами Центральной Азии, что в свою очередь, будет стимулировать торгово-экономические обмены, а также укрепит традиционную дружбу на основе взаимной выгоды и общего выигрыша.

Нефтегазовое сотрудничество с Китаем, включающее строительство трубопроводов, позволяет Кыргызстану проводить развитие энергетики, а также способствует налаживанию путей экономического роста. Сотрудничество с Китаем в сфере энергии может также уравнивать твердые позиции России в стране и его участия в ЕАЭС, демонстрируя альтернативные возможности сотрудничества с геополитическими центрами силы. При условии обоюдной заинтересованности, нефтегазовое сотрудничество может иметь синергетический эффект, с учетом того, что оно отвечает интересам диверсификации нефтяного сектора стран региона и энергетической безопасности Китая. Резюмируя, можно констатировать, что с реализацией строительства ветки D, начнется новый более плодотворный и активный этап стратегического сотрудничества между КР и КНР.

ЛЮ ЦЯНЬ

*Первый заместитель директора Центра изучения
России и Центральной Азии, Китайский нефтяной университет*

Соглашение о сотрудничестве между Китаем и Казахстаном занимает очень важное стратегическое место в нашей стране. Казахстан является очень важной страной, которая соединяет Европу и Азию, которую называют мостом Евроазиатского континента, имеет уникальное геополитическое положение и значительный запас энергоресурсов. В связи с этим сотрудничество между Китаем и Казахстаном постоянно тесно связано.

¹⁰ Зависимость: все, что нужно знать кыргызстанцам о газе, России и «Газпроме», 29 апреля 2016 // <https://www.akchabar.kg/ru/article/economy/kyrgyz-gaz-gazprom/>

В настоящее время объём экспорта нефтегазовых ресурсов Казахстана в Китай очень большой, в том числе, нефти около 1 млн. тонн в год, а газ более 5 млрд. кубометров в год. В настоявшее время наше нефтегазовое сотрудничество. хочу подчеркнуть, не только сосредоточено на разведке и разработке нефтегазовых ресурсов, а также и развивают переработку, трубопроводный транспорт и машиностроение.

Я не буду подробно говорить об этих проектах, но хотел бы подчеркнуть, что, если сравнивать с другими странами, например, Россией, со странами Латинской Америки, и со странами Африки, в Казахстане китайские нефтегазовые компании создали самый масштабный комплекс нефтегазовой промышленности за рубежом.

Там есть разведка, разработка, нефтехимия, и нефтегазовое машиностроение, строительство трубопровода, торговля, маркетинг и так далее. Это самый крупный и масштабный комплекс нефтегазовой промышленности. Я хотел бы рассказать про перспективы сотрудничества в дальнейшем, с моей точки зрения.

Во-первых, это газовая сфера, в частности, повышение поставки природного газа из Казахстана в Китай, потому что сейчас газовые сферы в Китае очень быстро развиваются. Наш спрос увеличивается каждый год. У нас есть конкретные контракты по увеличению поставки казахстанского природного газа до десяти миллиардов кубометров в год и обеспечению устойчивого транспорта газа из Туркменистана, Узбекистана следующие 30 лет. Это очень важная сфера для обеспечения энергетической безопасности в Китае и Центральной Азии в целом.

Во-вторых, по нашим оценкам и исследованиям – участие китайской нефтегазовой компании CNPC в разведке месторождений нефти и газа шельфа Каспийского моря, потому что Каспийское море – это очень важный и потенциальный источник нефти и газа в Центральной Азии. Здесь хочу сказать, что и другие китайские нефтегазовые компании, которые имеют большой опыт работы на море, в том числе и SNOC - китайская нефтяная компания, которая работает, в частности на море и в сфере нефти могут работать, но сейчас, к сожалению, падает объём экспорта казахстанской нефти в Китае. В настоящее время около 1 млн. тонн в год. Если сравнить, например, 5-6 лет назад тогда было 8-9 млн.

Но по нефтепроводу «Казахстан – Китай» основная поставка - это российская нефть. Думаю, что в будущем перспективными направлениями нефти является переработка нефтехимии. Здесь у нас думаю есть хорошая перспектива.

И последнее. хотел бы рассказать о нефтегазовом сотрудничестве в сфере образования. В нашем китайском нефтяном университете уже более 1200 студентов и аспирантов из Казахстана получили свои дипломы и еще 70 студентов обучаются в нашем университете по разным специальностям.

У меня такая статистика: в бакалавриате – более 60 % студентов из Казахстана обучаются по специальности «Разработка нефти и газа», также «Разведка нефтехимии», «Экономика» и «Менеджмент». Среди аспирантов- 30% по специальности «Разработка нефти и газа», 45% по специальности «Экономика и «Менеджмент». Открывается новая эпоха энергии.

И поэтому в нашем университете открыты новые специальности, в том числе в сфере возобновляемых источников энергии, повышения энергоэффективности и так далее. Поэтому, с моей точки зрения, хотелось бы расширять сотрудничество с сотрудниками и другими экспертами в Казахстане.

АНТОН БУГАЕНКО

Эксперт по Китаю, Казахстан

Краеугольным камнем экономического базиса отношений стран Центральной Азии и Китая является нефтегазовый сектор. Этот богатый ресурсами регион обратил на себя внимание Пекина еще в 1990-е годы, когда новые независимые центральноазиатские республики искали свое место в мировой экономике.

Китай не имеет официальной доктрины, касающийся энергетической политики в Центральной Азии, и поэтому китайская стратегия в регионе на этом направлении формируется нефтяными компаниями, которые в свою очередь следуют общим указаниям китайских властей по развитию нефтегазового сектора. Китайским правительством была принята Стратегия энергетической безопасности КНР – она является всеобъемлющим видением развития энергетической отрасли страны и определяет в том числе и основные направления развития китайских нефтяных компаний за рубежом.

Китай проявляет интерес к энергетическим ресурсам Центральной Азии, поэтому поддерживает добрососедские отношения со всеми странами, в прошлом входившими в состав СССР. В будущем регион будет занимать еще большее место в энергоснабжении Китая. Китайские компании принимают непосредственное участие в разработке нефтегазовых месторождений на территории стран СНГ. Поэтому неслучайно, что в последние годы CNPC и Sinopet существенно усилили свое присутствие на рынке постсоветских стран: России, Казахстана, Узбекистана и Туркменистана.

Казахстан – ключевой долгосрочный партнер

В энергетическом сотрудничестве китайских компаний с центрально-азиатскими странами особое значение играет Казахстан, как самая богатая на нефтегазовые ресурсы страна региона. В Казахстане на долю китайских компаний приходится уже 20–25% нефтедобычи – ненамного меньше, чем на долю государственного «Казмунайгаза».

Китайские компании пришли на казахстанский рынок 1997 году когда CNPC купила Актюбемунайгаз (Жанажол, Кенкияк). 2001 году CNPC купила 50 % Buzachi Operating Ltd (Северное Бузачи). 2006 году CNPC купила PetroKazakhstan, а китайская группа CITIC купила 50 % Каражанбасмунай (Каражанбас). 2009 году CNPC купила 50 % Мангистаумунайгаз. В 2013 году CNPC купила долю ConocoPhillips (16.8%) в Кашагане у Казмунайгаза.¹¹

¹¹ Сайт tengrinews.kz «Доля китайских компаний в нефтяной отрасли Казахстана превысит 40 процентов» // <https://tengrinews.kz/money/dolya-kitayskih-kompaniy-neftyanoy-otrasli-kazahstana-2013-226309/>

CNPC вложила в нефте- и газодобычу Казахстана более \$12 млрд., еще \$6,2 млрд. направила в строительство магистральных трубопроводов на территории Казахстана для поставок центральноазиатских ресурсов в Китай.

CNPC принимает непосредственное участие в таких совместных проектах, как нефтегазовый проект в Актобе, нефтяной проект Бузачи, участие в капитале «КазМунайГаз», проект по разработке пяти нефтяных месторождений KAM и ADM, а также в двух проектах по разведке. Помимо этого CNPC совместно с казахской стороной управляет целым рядом нефте- и газопроводов, таких как Кенкияк – Атырау, Атасу – Алашанькоу и др., ведет строительство установок для хранения и транспортировки нефти и газа.

Однако, несмотря на активность китайских нефтяных компаний в стране, доля казахстанской нефти в общем объеме китайского импорта невелика. Так, Казахстан по итогам 2017 года экспортировал в Китай 2,35 млн. тонн нефти, что составляет 0,55% от всей импортируемой Китаем нефти.¹² За первые два месяца 2018 года резко выросли поставки казахстанского трубопроводного газа – в 15 раз, хотя и составляют куда меньший объем, нежели поставки из Туркменистана – 0,6 млрд куб. м.¹³

Импорт Китаем нефти со стороны своей западной границы не имеет для Китая такого значения, как ввоз нефтепродуктов морем в связи с расположением основных производств-потребителей нефти на востоке страны. В тоже время в стратегической перспективе Китай заинтересован в создании тыловой базы обеспечения ресурсами, которой должна стать Центральная Азия. Поэтому КНР активно вкладывается в трубопроводную инфраструктуру.

Китайское присутствие в нефтяном секторе специфично. В данный момент многие месторождения, принадлежащие Китаю, являются старыми и близятся к исчерпанию. Однако Китай аккумулирует около трети всех вложений в нефтяную отрасль. В основном выкупаются доли в уже работающих компаниях.

Одним из приобретений китайских инвесторов стала доля в разрабатываемом месторождении Кашаган – CNPC принадлежит 8,333%. Однако Кашаган нерентабельный в условиях низких цен на нефть проект и в данное время фактически заморожен. Для рентабельности добычи необходима средняя цена на нефть не менее 60-80 долларов за баррель. Процесс очистки нефти на месторождении является сложным и дорогостоящим. Кашаганская нефть содержит высокие дозы смертельного сероводорода, и его нужно извлекать из сырья, что привело к многолетним задержкам и внутренним спорам. Тем не менее это перспективный проект в условиях постоянного устойчивого спроса китайского рынка.

Нефтегазовая отрасль – локомотив промышленности

Нефтегазовые инвестиции Китая в Казахстан стали также катализатором

¹² «Статистика внешней и взаимной торговли» Сайт статистического комитета РК // http://stat.gov.kz/faces/wcnav_externalId/homeNumbersCrossTrade?_afzLoop=11879202925093148#%40%3F_afzLoop%3D11879202925093148%26__adf.ctrl-state%3D6ybzpavfa_30

¹³ «Китай увеличил импорт трубного газа в январе-феврале на 4,7%, до 7,6 млрд куб. м» Energy Base // <https://energybase.ru/news/industry/kitaj-uvelicil-import-trubnogo-gaza-v-anvare-fevrale-na-47-do-76-mlrd-kub-m-2018-03-28>

развития обрабатывающей промышленности и машиностроения. В рамках программы приоритетных 56 проектов казахстанско-китайского сотрудничества в рамках сопряжения Инициативы «Пояс и Путь» и программы «Нурлы жол» реализуются 5 проектов в топливно-энергетическом комплексе: интегрированный газохимический комплекс в Атырауской области, строительство которого начато в 2016 году, завод по производству сжиженного природного газа в Костанайской области, реализации которого отложена, комплексна переработка угля в Карагандинской области и модернизация Шымкентского НПЗ. Реализация проектов позволит существенно увеличить технологическую оснащенность нефтеперерабатывающего комплекса, увеличить как объемы производства топлива, так и его качество. Некоторые проекты были отложены в связи с падением цен на нефть, что снизило рентабельность разрабатываемых проектов по нефте- и газопереработке.

Модернизация установки производства порошкового полипропилена.¹⁴ Проект реализован. Модернизация существующих мощностей. Китайская сторона – инвестор и подрядчик. Проект предполагал внедрение технологии бережливого управления Кайдзен на заводе компании «Нефтехим» в Павлодарской области, Компания «Нефтехим» является наиболее успешным производителем в сфере химической промышленности Казахстана. Модернизация была завершена в 2016 году, производство увеличилось с 30 тыс. тонн до 70 тыс. тонн в год. Стоимость реализации проекта составила \$ 24 млн., было создано 600 новых рабочих мест.

Продукция завода идет как на внутренний рынок, так и на рынки России, Китая, Турции. В 2016 году объем производства составлял 32 тыс тонн, однако с заключением новых договоров о поставках за границу вырос до предполагавшейся мощности. Проект является успешным примером переноса производившейся ранее в Китае продукции, китайский партнером стала компания Xinjiang Sanbao. Производимый товар также является конкурентоспособным на международном рынке. Успешность и прибыльность проекта обусловлена во многом крепкими позициями компании «Нефтехим» на рынке. Стоит отметить, что продукция химической промышленности имеет шансы реализоваться на рынке внутри ЕАЭС, но не в Китае, так как в китайской экономике существует развитая и высокотехнологическая химическая промышленность и создание отдельных заводов не может заменить целые производственные цепочки.

Модернизация Шымкентского нефтеперерабатывающего завода. Расширение и модернизация текущего производства. Китайская сторона – подрядчик, часть казахстанской компании принадлежит китайскому инвестору. Проект реализован на паритетной основе Национальной компанией «КазМунайГаз» в лице АО «КазМунайГаз – ПМ» и CNPC. В 2018 году на Шымкентском НПЗ была запущена установка изомеризации, которая позволит начать выпуск высокооктанового бензина марок 92 и 96, отвечающего стандартам Евро 4 и Евро 5. Строительством занималась китайская компания СРЕСС.

Всего в рамках модернизации на Шымкентском НПЗ будут запущены 14 новых технологических установок. Модернизацию на Шымкентском НПЗ планируется полностью

¹⁴ <https://nephtechim.kz/>

завершить к концу 2017 года. Планируется и увеличение объемов производства готовой продукции - до 6 млн т/год. Модернизация Шымкентского НПЗ обойдется в \$1,8 млрд. Казмунайгаз и китайская CNPC, владеющие 49% и 50% в НПЗ соответственно, выделили на модернизацию по 400 млн долл США. Основной объем финансирования реализован за счет заемных средств – кредита от Китайского народного банка в размере \$ 1 млрд.

Цементный завод в Кызылординской области. Проект был реализован в 2018 году. Мощность завода – 1 млн тонн тампонажного цемента в год. Данный вид цемента используется для изоляции скважин от действия грунтовых вод. Основными потребителями данной продукции являются предприятия нефтегазовой и урановой промышленности.

Применяют также при строительстве крупных индустриальных проектов. Совместное предприятие ТОО «Компания Гежуба Шиели цемент» создано ТОО «Корпорация DANAKE» и китайской компанией Gezhouba Group Cement Co. Ltd для реализации проекта по строительству цементного завода.¹⁵ Завод стал одним из немногих предприятий Республики Казахстан, которые выпускают тампонажный цемент. Контроль производства осуществляется с помощью онлайн-анализаторов. Через завод проходят Евразийская железнодорожная линия и скоростная автомагистраль М-32.

Производство нефтедобывающей техники, планирующееся в Актау.¹⁶ Китай является наиболее оптимальным инвестором в данном секторе, так как госкомпания CNPC обладает приемлемым уровнем технологий, опережающим других западных игроков. В то же время западные компании производят дорогостоящее оборудование и предпочитают производить его рядом со своими основными промыслами.

Существует риск отказа закупок частными компаниями казахстанского оборудования, произведенного на заводе, в пользу закупок техники в собственных материнских компаниях за границей. Для обеспечения продукции рынком сбыта необходимо принять меры в рамках рыночного регулирования. Создание собственного производства добывающей техники имеет стратегическое значение для Казахстана, чьим основным экспортным товаром является сырье.

Проект по созданию производства стальных сварных труб большого диаметра.¹⁷ Целью строительства завода является преодоление зависимости Казахстана от импорта при строительстве трубопроводов. Это поможет решить два основных вопроса. Во-первых, в стране наблюдается высокий процент изношенности коммунальной инфраструктуры, в условиях низких температур от обеспечения теплом в зимнее время значительно зависит жизнедеятельность и производство, потери от изношенности труб составляют до четверти от затрат на обеспечение теплом.

¹⁵ <https://inbusiness.kz/ru/last/vveden-v-ekspluataciyu-cementnyj-zavod-v-kyzylordinskoj-obl>

¹⁶ Сайт bnews.kz «В Мангистауской области строится завод по выпуску труб для нефтяного сектора» https://bnews.kz/ru/news/ekonomika/promishlennost/v_mangistauskoi_oblasti_stroitsya_zavod_po_vipusku_trub_dlya_neftyanoego_sektora

¹⁷ Сайт tengrinews.kz «В Алматы начато строительство высокотехнологичного завода по выпуску стальных труб» // https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/almaty-nachato-stroitelstvo-vyisokotehnologichnogo-zavoda-316015/

Также происходит расширение сети республиканских нефте- и газопроводов, что ведет к росту спроса на трубную продукцию. Во-вторых, основным экспортным товаром страны продолжает оставаться сырье, и поставки сырья на внешний рынок имеют стратегическое значение для экономического положения Казахстана. Изготавливаемые на заводе трубы будут использоваться для строительства межрегиональных нефте- и газопроводов. Также, при увеличении производства продукция может поставляться на внешние рынки, в страны Центральной Азии, Азербайджан, Россию. В среднесрочной перспективе, в случае выполнения программы внутренней модернизации, внешний рынок станет не менее важным, чем внутренний.

Перспективы многостороннего сотрудничества

В последние годы активизировалось сотрудничество на многостороннем уровне, которые в будущем могут привести к созданию механизма энергетического взаимодействия в масштабе региона: развитие энергетического клуба ШОС, разработка Китаем «Плана взаимодействия в нефтегазовой сфере со странами Центральной Азии и Россией» в рамках Экономического пояса Шелкового пути, стремление руководителей государств-членов ЕАЭС интегрироваться в единый энергетический рынок, сопряжение ЕАЭС и проекта «Пояс и путь».

В свете таких масштабных инициатив достигаются соглашения по эксплуатации доступных энергетических объектов, воспроизводится техническое снабжение и обеспечение транзитных коридоров, гармонизируются правовые нормы, создается общее информационное пространство для объективной оценки энергетического взаимодействия.

Однако необходимо учесть, что любое государство в тех или иных объединениях предпринимает меры, преимущественно, исходя из своих национальных интересов, что непременно приводит к возникновению внешних противоречий экономического характера. Так, например, факт сырьевой специализации России и Казахстана в отношении Китая создает полемику в вопросах создания альтернативной экономики без привязки к нефтегазовому сектору.

Необходимость справиться с последствиями коронавирусного кризиса приведет к росту экономического взаимодействия с КНР. Вероятно все большая часть сырьевого экспорта стран Центральной Азии будет ориентирована на Китай, как в сфере энергоресурсов, так и в металлургии и горнодобывающем секторе. В области обрабатывающей промышленности китайский бизнес увеличит свое присутствие, и станет системно значимым. Взаимодействие с Китаем даст возможность пережить кризис менее болезненно, а также открыть новую точку для роста экономики региона. Однако, при этом возможен крен в сторону Китая, что потребует более четкой и выверенной политики. Во всяком случае, китайские инвестиции есть и будут вкладываться в казахстанскую экономику, и от руководства Казахстана зависит куда направлять этот процесс.

Китай может стать перспективным инвестором в случае ухода западных компаний из нефтегазовой отрасли стран Центральной Азии, в частности Казахстана. Китайская

экономика быстро восстановилась и быстрыми темпами наращивает производство, а значит и потребление ресурсов, со временем будут расти и её потребности в энергоресурсах. В данный момент китайские инвестиции в нефтяную отрасль Казахстана направляются в основном на скупку старых месторождений, стоимость добычи на которых является высокой. Это поставит под вопрос рентабельность этих инвестиций с одной стороны, но может стать причиной повышения интереса китайских компаний к новым инвестициям. Китайские нефтяные корпорации могут перехватить некоторые проекты, разрабатываемые западными компаниями.

ФУЦИ СЮЭ

*Заведующий Отделом стратегических исследований
Института России, Восточной Европы и Центральной Азии,
Китайская академия общественных наук*

Тематика конференции «Энергетический Шелковый путь» очень точно и адекватно отражает суть наших отношений, поскольку взаимоотношения между Китаем и Центральной Азией начались не в 1992 году, когда у нас были установлены официальные дипломатические отношения на уровне посла, они начались 2000 лет тому назад, когда вслед за китайским посланником Чжан Цяня спонтанным образом был открыт и формировался Великий шелковый путь, который работал до великого исторического открытия.

Мне кажется, что самое главное в ходе этого процесса наши предки продемонстрировали нам уникальный опыт взаимодействия между разными народами и цивилизациями - это равноправие, дружба, взаимный обмен, взаимная учеба, взаимное обогащение, что немаловажно, но без завоеваний, воин, эксплуатации, угнетения и т.д., и т.п. Это очень важно, потому что по прошествии 2000 лет, на сегодняшний день, этот дух и опыт взаимодействия является очень важным духовным и идейным ресурсом. Нам еще предстоит многое изучить из этого опыта для того, чтобы лучше продвигать прагматичное сотрудничество между нашими странами.

Если говорить об энергетическом сотрудничестве, мы знаем, что газопроводы и нефтепроводы, которые были построены между нашими странами способны переломить монопольную ситуацию, осуществив диверсификацию экспортных маршрутов энергоносителей из Казахстана и из других стран Центральной Азии, что в свою очередь является очень важным в плане укрепления экономической независимости и суверенитета стран региона.

А для Китая это означает надежные источники поставок энергоносителей. С одной стороны, это платёжеспособный, емкий, очень большой и перспективный рынок потребления, с другой стороны, надежные источники поставок. В полном праве можно констатировать, что двустороннее сотрудничество в этой области за прошедший период является безусловной историей успеха и такой опыт взаимодействия очень

положительный. Мы должны с вами его приумножить в дальнейшем. Для наших стран это имеет важное значение.

Поскольку у нас все-таки энергетическая тематика, с вашего позволения, я бы хотел выйти за рамки нашей заявленной тематики и сказать несколько слов по поводу того, что энергетическое взаимодействие между нами имеет очень важное значение сейчас и в обозримом будущем. В это же время нам предстоит очень серьезно подумать о диверсификации нашего сотрудничества за счет расширения других сфер, особенно в контексте амбициозно заявленных важных задач по углеродной нейтральности.

Президент Токаев официально заявил о достижении углеродной нейтральности в Казахстане к 2060 году. Это, безусловно, проявление высокой степени политической ответственности перед будущим поколением не только Казахстана, но и всего человечества. В этом контексте, в Китае, в марте текущего года была принята четырнадцатая по счету 5-летняя программа социально-экономического развития и перспективная программа развития до 2035 года, в которой предусмотрена смена парадигмы развития. Ставка в данном случае делается на двойные циркуляции экономики, на расширение и поощрение внутреннего потребления, а также на развитие реального сектора экономики.

Если вспомнить, что в течение прошедших 40 лет с 1979 года по 2019 год экономика Китая росла с темпом 9,4 % в год, наши экономисты посчитали, что до 2035 года, несмотря на старение и сокращение населения, турбулентность мировой экономики, китайская экономика способна расти в среднем в районе 8% в год. Это означает что перед нами открывается огромный потенциал для наращивания нашего прагматичного сотрудничества далеко за пределами нефтегазовой сферы.

Здесь очень много направлений, о которых я не буду говорить, но может экспертам наших стран стоило бы подумать над этими вопросами и выработать какие-то общие рекомендации для наших правительств. Многие положения из той программы социального развития, о которой я говорю, созвучны и координируется с теми же задачами, которые поставлены в стратегии развития Казахстана в известной программе «Нурлы жол» и т.д. и т.п. В этом случае мы с вами сможем дальше работать в духе Великого шёлкового пути, формируя на этой основе партнёрство во имя развития на благо наших народов.

ДЭНИЭЛ РАНДЖБАР

*Докторант PhD в области международных отношений,
РУДН, Москва / Россия*

САКЕН МУКАН

*Ассоциированный профессор, НАО «Университет Нархоз»,
Алматы / Казахстан*

ЭЛЬМИРА САУДАБЕКОВА

*Ассоциированный профессор, НАО «Университет Нархоз»,
Алматы / Казахстан*

**ТРАНКАСПИЙСКИЕ ЭНЕРГЕТИЧЕСКИЕ ОТНОШЕНИЯ: ВЫЗОВЫ
И ВОЗМОЖНОСТИ ДЛЯ ЕВРАЗИЙСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОЮЗА**

Вступление

Бассейн Каспийского моря имеет большое значение из-за своего геополитического положения, а также его огромных энергетических ресурсов, в особенности нефти и газа. В последние годы усилилась конкуренция за энергоресурсы в этой области между региональными и трансрегиональными игроками, что в дополнение к напряженности и конфронтации между участниками, усилило нестабильность и небезопасность в регионе. Кроме того, способ передачи энергии в Каспийском бассейне и представление предлагаемых планов и маршрутов передачи энергии различными странами усугубили эту незащищенность и нестабильность. С другой стороны, трубопровод служит организатором для содействия региональному сотрудничеству и экономическим связям между странами, которые, с точки зрения национальных интересов, могут иметь разные достижения для каждой из стран, участвующих в проекте [1].

Помимо экономических выгод и развития национального потенциала, это может привести к миру и стабильности и повысить национальную безопасность стран, участвующих в проекте, и привести к развитию сотрудничества между ними. Распад Советского Союза в 1991 году ознаменовал конец холодной войны или так называемой биполярной эпохи. В связи с этим важным изменением в международной системе и наличием богатых нефтегазовых ресурсов в этом регионе. Это привлекло региональные державы в эту область, которая до того считалась одним из тихих и дремлющих геополитических регионов мира, и привело к новой большой игре с большим количеством игроков, чем в старой большой игре. Между тем, одним из важнейших компонентов этой большой игры является наличие энергоресурсов в бассейне Каспийского моря. Учитывая, что многие страны с богатыми нефтегазовыми ресурсами или страны, которые контролируют маршруты транзита, имеют возможность сильно влиять на глобальные события из-за важности энергии для международной экономики, это усложняет задачу. Это стало большой игрой в Центральной Азии и на Кавказе. Для

передачи энергоресурсов самыми важными аспектами, которые должны присутствовать при выборе маршрутов, - это безопасность земли, кратчайшее расстояние, а также экономичность маршрута и наличие необходимой инфраструктуры для этой работы.

Тем не менее, мы видим, что для транспортировки нефти и газа в бассейне Каспийского моря – политические интересы, иностранное влияние и региональные согласования повлияли на определение маршрутов транспортировки нефти и газа. Чтобы передать эти ресурсы, возникла ожесточенная конкуренция между региональными и глобальными державами, известная как «большая игра с нефтегазовыми трубопроводами» или «политика трубопроводов» [2]. Данный фактор привел к выбору нерациональных маршрутов передачи энергии в бассейне Каспийского моря.

Однако, благодаря идее многополярного мира, количество региональных организаций увеличилось. В настоящее время мы сталкиваемся с очень большим количеством региональных структур, которые пытаются найти баланс между экономикой и политикой. Одна из них – Евразийский экономический союз. Энергетическая политика и деятельность в Каспийском регионе создали некоторые возможности и проблемы для этой молодой организации. В статье мы проанализируем связь между энергетической политикой Каспия и деятельностью Евразийского экономического союза. Изучив проблемы и возможности, с которыми сталкивается ЕАЭС из-за каспийской энергетической дипломатии, мы сможем четко понять связь этой региональной организации с центрально-азиатскими и другими региональными игроками.

Маршруты вывода энергетических линий с Каспийского моря на мировые рынки

В конфликтах по поводу выбора подходящих маршрутов политические аспекты стали более важными, чем экономические и технические преимущества. Эти характеристики и привилегии игнорировались под влиянием политических мотивов и целей различных региональных и международных держав. Здесь необходимо изучить общие маршруты, которые существуют для перехода через Каспийское море [3].

- **Западный маршрут:** Западный маршрут транспортирует нефть и газ из трех прикаспийских государств: в Европу через Турцию и Грузию (Черное море) и поддерживается США, Турцией, Азербайджаном и Грузией. Нефтепровод Баку – Новороссийск, нефтепровод Баку – Супса, нефтепровод Баку – Тбилиси – Джейхан, нефтепровод Тенгиз-Новороссийск, газопровод Баку-Эрзурум и Каспийский трубопроводный консорциум являются важнейшими линиями передачи энергии по западным маршрутам.

- **Северный маршрут:** этот маршрут транспортирует нефть и газ из Казахстана и Азербайджана через Черное море и поддерживается Россией. Трубопровод Атиро-Самара имеет протяженность 695 км, берет свое начало от порта Атиро в Казахстане и идет в Самару в России и достигает стран Белоруссии, Польши и Венгрии по внутренним линиям России. Этот маршрут не является привлекательным для этих стран из-за зависимости стран Центральной Азии от Российской Федерации, и эти страны пытаются избавиться от этой зависимости, используя другие маршруты.

- Восточный маршрут: нефть и газ из Казахстана и Туркменистана транспортируются в восточный Китай. Этот маршрут поддерживается Китаем. Трубопровод Казахстан-Синьцзян протяженностью 3000 км является восточным маршрутом линий электропередачи на рынки Китая и Восточной Азии. Этот трубопровод увеличил влияние Китая в использовании богатых энергоресурсов в регионе Каспийского моря и внес большой вклад в экономику страны.

- Юго-восточный маршрут: начинается в Туркменистане и, пройдя через Афганистан, продолжается в Пакистане, чтобы добраться до портов этой страны [4]. Если эта линия будет трубопроводной, она сможет транспортировать один миллион баррелей нефти в день. Эта дорога является доступной с географической точки зрения, но сталкивается с политическими проблемами, поскольку она должна пересекать территорию Афганистана. С другой стороны, нестабильность в Белуджистане (Пакистан), и присутствие банд наркоторговцев ставят под угрозу безопасность этого трубопровода.

- Южный маршрут: Южный маршрут транзита энергоносителей Каспийского бассейна проходит через Иран и поддерживается Ираном. Благодаря трем факторам: безопасности, протяженности маршрута, инвестиционным затратам на строительство трубопровода и транзитной линии, по сравнению с другими маршрутами, восточным, северным, юго-восточным и западным маршрутами, южный маршрут более привлекательнее и экономичнее. Этот маршрут может доставлять энергоресурсы из Каспийского моря, Центральной Азии и Кавказа на рынки Персидского залива и Оманского моря, а оттуда - на мировые рынки [5].

Возможности для Евразийского экономического союза (ЕАЭС)

Многие называют Евразийский экономический союз экономическим рычагом Центральной Азии. Это название связано с влиянием Экономического союза на отношения стран Центральной Азии. Союз был впервые подписан в 2014 году между лидерами России, Казахстана и Беларуси, в 2015 году к ним присоединились Армения и Кыргызстан. Кроме того, такие страны, как Китай, Сербия, Сингапур, Вьетнам и Иран подписали соглашение о зоне свободной торговли с ЕАЭС. С учетом вышесказанного мы могли бы найти новые возможности для Евразийского экономического союза, которые раньше были лишь теориями, но сегодня, это может быть более практичным [6].

Во-первых, нам необходимо взглянуть на государства-членов ЕАЭС и страны, заинтересованных в членстве в этой организации. Проведя небольшое исследование, мы пришли к пониманию того, что Евразийский Союз больше не является просто экономической организацией для постсоветских стран. В настоящее время увеличивается количество стран, которые заключают соглашения или ведут переговоры о вступлении в эту организацию. Важным фактом является то, что, если мы посмотрим на политику Каспийского трубопровода, о которой говорилось выше, большинство стран, которые участвуют в ней, являются членами Евразийского экономического союза. Таким

образом, эта региональная организация может использовать возможность, которую предоставляют ее члены, усилить свое влияние и экономическую интеграцию.

Вторая важная возможность для ЕАЭС исходит от направлений каспийских энергопроводов. Как мы видим, политика такова, что Каспий сможет покрыть Восток, Запад, Север и Юг. Вкратце, это означает, что Евразийский союз, в соответствии с составом его членов и договоренностями, может использовать эту возможность для интеграции и экономических связей. Эта организация может стать мостом между Востоком и Западом, Севером и Югом. и создать больше мотиваций для своих членов, особенно для государств – членов Центральной Азии.

Еще один момент, о котором следует упомянуть, касается полноправного членства и работы с такими странами, как Иран. Нет сомнений в важности членства Ирана в Евразийском экономическом союзе, и, по мнению экспертов, присоединение Ирана к соглашению о свободной торговле с Евразийским экономическим союзом, означает получение рынка объемом около 300 миллиардов долларов, если Иран сможет контролировать только небольшой процент этого рынка. Иран выйдет на большой рынок для экспорта своей продукции. Географическое преимущество этого союза для Ирана заключается в том, что он граничит с Арменией как одним из его членов, что облегчит доступ Ирана к наземным путям торговли, а через Армению Иран сможет торговать с членами Евразийского союза - Казахстаном и Кыргызстаном [7].

С другой стороны, для Ирана, который находится под давлением санкций и действий США, не западные компании в Евразийском экономическом союзе будут иметь большую власть и возможности для делового взаимодействия по сравнению с европейскими и западными организациями, а у Ирана такая же торговля и экономический потенциал Евразийского экономического союза, особенно совпадает с односторонними санкциями США. Таким образом, мы видим, что Иран может стать лучшим вариантом для энергетической политики на Каспийском море, чтобы связать Каспий с югом и международным рынком, и может стать лучшим вариантом для Евразийского экономического союза, чтобы усилить свое влияние в регионе и стать более мощным как в политическом, так и в экономическом аспектах.

Вызовы для Евразийского экономического союза

Среди всех преимуществ и возможностей, упомянутых ранее, отдельные негативные аспекты могут затруднить интеграцию и улучшения региональной организации. Несомненно, наличие государств-членов в различных регионах, особенно в Каспийском регионе, обладающим энергетическими ресурсами и богатством, может быть хорошим условием для ЕАЭС. Однако не следует забывать, что каждая страна преследует свои политические и экономические интересы. Таким образом, сотрудничество будет ограниченным, и это, в некотором смысле, представляет собой огромную проблему для интеграции региональных организаций, таких как Евразийский союз.

Недавний конфликт между Азербайджаном и Арменией, затруднил отношения и планы организации и в отношении энергетической политики на Каспии. Следует отметить, что Армения является членом Евразийского союза, Азербайджан, не являясь членом

ЕАЭС, является, в то же время, важным участником в дискуссиях по энергетической политике на Каспии. Конфликт между двумя странами может создать проблемы для энергетической политики как в Каспийском регионе, так и в ЕАЭС.

Кроме того, необходимо упомянуть и падение Кабула в контексте последних событий. Афганистан является одним из важных участников юго-восточных маршрутов, соединяющих каспийские энергоресурсы с портами Пакистана. Однако ни одна из стран юго-восточного пути не входит в Евразийский союз. Проблемы в таких странах, как Туркменистане и Афганистане, могут создать трудности не только для энергетической политики на Каспийском море, но и для интеграции в Евразийский союз и ее экономической деятельности.

Еще одна проблема для ЕАЭС – членство Ирана. Как мы уже упоминали, членство Ирана дает много преимуществ Евразийскому союзу и Каспийской энергетической политике. Тем не менее, в этом отношении есть некоторые проблемы. Нет сомнений в том, что, если Иран хочет играть активную роль на рынках таких стран, как Казахстан, Армения или Кыргызстан, это присутствие невозможно без тесной конкуренции с Россией. Несмотря на существующую значительную политическую согласованность и безопасность, особенно в региональных вопросах между Тегераном и Москвой, для русских присутствие других стран в Центральной Азии считается прелюдией, и со стороны русских предпринимаются многочисленные попытки минимизировать присутствие других игроков в Центральной Азии [8].

Заключение

Безусловно, энергетическая политика – один из важнейших интересов стран и организаций во всем мире. Однако в разных регионах и сообществах дипломатия и переговоры по этой теме могут работать по-разному. Как мы уже упоминали о Каспийском регионе, из-за важности и богатых ресурсах этого моря, многие страны внутри и за пределами региона пытаются сыграть свою роль. Тем не менее, региональные организации, такие как Евразийский экономический союз, могут внести изменения в этом отношении.

Энергетическая политика в Каспийском регионе и экономическая деятельность Евразийского союза демонстрируют нам связь этих двух важных аспектов. Однако, как мы описали, энергетическая политика Каспия охватывает разные маршруты и возможности, а также дает преимущества и создает вызовы для Евразийского союза как регионального игрока. Тем не менее, не следует забывать, что Евразийский союз, по-прежнему, является важным игроком в экономической интеграции региона и мира.

Мы считаем, что здесь нужно сосредоточить внимание на некоторых факторах, которые важны как для политики в отношении Каспия, так и для Евразии. Интересы стран-членов в обоих сообществах также затрудняли экономическую деятельность и энергетический диалог. Кроме того, некоторые конфликты в регионе усложнили эту ситуацию. Однако, как мы уже несколько раз упоминали, Иран может играть очень интересную и важную роль как для Евразийского экономического союза, так и для энергетической политики Каспийского региона. С другой стороны, Иран также счастлив

использовать эту возможность для обхода международных и западных санкций и начать экономическую интеграцию в этом направлении. Есть определенные препятствия, которые усложнили продвижение этой страны.

Подводя итог, мы считаем, что энергетические диалоги и политика в Каспийском регионе могут напрямую изменить деятельность Евразийского экономического союза и политику интеграции. Кроме того, если мы подумаем о многополярных идеях и изменениях мегатенденций с запада на восток, мы сможем понять, что в будущем Евразийский союз может получить особую силу и место в мировой экономике и политике.

Список использованной литературы

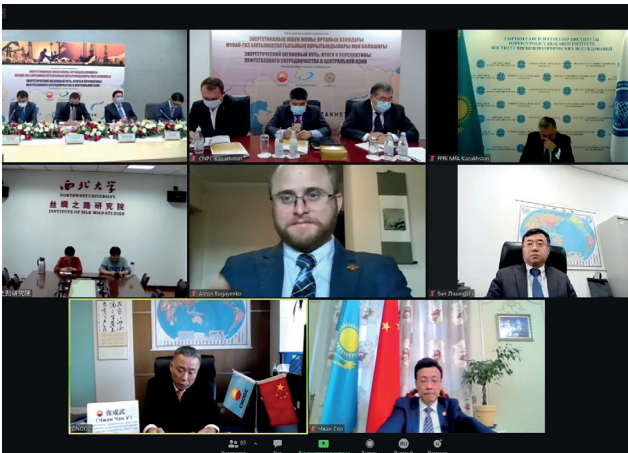
- 1 The Strategic Importance of the Caspian Sea <https://worldview.stratfor.com/article/strategic-importance-caspian-sea>
- 2 Yazdani, Enayatollah (2008), "Energy Pipeline Plans in the Caspian Sea Basin", Political-Economic Information, Twenty-second Year, Ninth Issue, p. 194.
- 3 Jaffe Amy Myers, Manning, Robert A. (Winter 1998-1999), "The Myth of the Caspian Great Game: The Real Geopolitics of Energy", Survival, Vol.40, No.4.
- 4 Svacool, Benjamin, (2009), Energy Policy and Cooperation in Southeast Asia: The History, Challenges, and Implications of the Trans-ASEAN Gas Pipeline (TAGP) Network «Energy Policy, Vol. 37.
- 5 Kemp, Geoffrey (1997), Energy Super Bowl Strategic Politics and the Persian Gulf and Caspian Basin, Washington DC: The Nixon Center.
- 6 Mojtahed - Zadeh, Pirouz (2005), "the Caspian Between Conflict and Cooperation", Eurasia: A new peace Agenda, Volume1, Elsevier Publication, Summer, USA, Chapter 17, NO181.
- 7 Mottaghi, Ebrahim and Maryam Hemmatkhah (2008), "Iran's position in the Central Asian energy market", Studies. Central Eurasia, First Year, No. 1, p.1.

«ЭНЕРГЕТИЧЕСКИЙ ШЕЛКОВЫЙ ПУТЬ: ИТОГИ И ПЕРСПЕКТИВЫ НЕФТЕГАЗОВОГО СОТРУДНИЧЕСТВА В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ»

«ЭНЕРГЕТИКАЛЫҚ ЖІБЕК ЖОЛЫ: ОРТАЛЫҚ АЗИЯДАҒЫ МҮНАЙ-ГАЗ ҒЫНТЫМАҚТАСТЫҒЫНЫҢ ҚОРЫТЫНДЫЛАРЫ МЕН БОЛАШАҒЫ»

www.elbasylibrary.gov.kz

www.chinastudies.kz